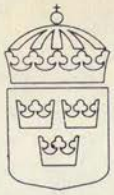
KONTROLL AV RÅDGIVARE

Delbetänkande av Kommissionen mot ekonomisk brottslighet.

SOU 1983:41

79

Statens offentliga utredningar
1983:41
Justitiedepartementet

Kontroll av rådgivare

Delbetänkande av Kommissionen mot ekonomisk brottslighet

Stockholm 1983

Omslag Hasse Bergman

ISBN 91-38-07775-2
ISSN 0375-250X

minab/gotab Stockholm 1983

Till statsrådet Ingvar Carlsson

Genom beslut den 25 november 1982 bemyndigade regeringen statsrådet Ingvar Carlsson att tillkalla en kommission med tre ledamöter med uppdrag att lämna förslag om åtgärder mot ekonomisk brottslighet.

Med stöd av detta bemyndigande förordnades samma dag till ledamöter i kommissionen generaldirektören Sven Heurgren, ordförande, regeringsrådet Gunnar Björne och riksdagsledamoten Arne Nygren.

Till kommissionen har knutits två referensgrupper. Den första referensgruppen består av riksdagsledamöterna Lennart Andersson, Lennart Blom, Tommy Franzén och Ulla-Britt Åbark samt förbundssekreteraren Karl Danielsson, ekonomichefen Birger Davidson, advokaten Bengt Ljusberg, förbundsordföranden Olle Söderman och direktören Per-Gunnar Vinge. Den andra referensgruppen består av uppbördsdirektören Lennart Bjerkner, byråchefen Esbjörn Esbjörnson, länsåklagaren Torsten Jonsson, länsrådet Karl-Erik Nord, tullrådet Karl-Evert Rydberg, länsrådet Anders Thornell samt kronofogden Olof Törnkvist.

Kommissionen lämnar i detta betänkande förslag till nya regler för kontroll av juridiska och ekonomiska rådgivare. Förslagen har utarbetats inom kommissionens sekretariat av hovrättsassessorn Lena Berke. Under arbetet har synpunkter inhämtats från bl. a. Sveriges advokatsamfund, Föreningen Auktoriserade Revisorer FAR, kommerskollegium, riksskatteverket och Svenska Revisorssamfundet SRS.

Stockholm i augusti 1983

Sven Heurgren Gunnar Björne Arne Nygren

/Lena Berke

INNEHÅLL

FÖRKORTNINGAR

SAMMANFATTNING 1

FÖRFATTNINGSFÖRSLAG 5

1 INLEDNING 9

2 RÅDGIVNINGSVERKSAMHET 11

3 GÄLLANDE ORDNING 15

3.1 Straffbestämmelser 15
3.2 Prövning av rättegångsombud 19
3.3 Prövning av biträde enligt rättshjälpslagen (1972:429) 21
3.4 Advokater 23
3.5 Kvalificerade revisorer 29
3.6 Auktorisation och etableringskontroll 32
3.7 Näringsförbud 39

4 TILLÄMPNINGEN AV GÄLLANDE BESTÄMMELSER 42

5 EXEMPEL PÅ OSERIÖS RÅDGIVNING 45

6 UTLÄNDSK RÄTT 62

6.1 Danmark 62
6.2 Finland 65
6.3 Norge 66
6.4 Västtyskland 69

7 ÖVERVÄGANDEN OCH FÖRSLAG 72

7.1 Inledning 72
7.2 Lösningar inom ramen för nuvarande regelsystem 76
7.3 Särskild reglering av oseriös rådgivning 80
7.4 Regleringens materiella innehåll 86
7.4.1 Vilka rådgivare bör omfattas av bestämmelserna? 86
7.4.2 Förutsättningar för förbud mot rådgivning 90
7.4.3 Förbudets innebörd 100
7.4.4 Straffregel avseende vårdslös medverkan 104
7.5 Förfarandet vid förbud 106
7.6 Sanktioner vid överträdelser av förbud 111
7.7 Kontrollfrågor 113
7.8 Kostnader för reformen 119

8 SPECIALMOTIVERING 121

1 § 121
2 § 123
3 § 125
4 § 128
5 § 129
6 § 131
7 § 131
8 § 132

BILAGOR

1. Kommissionens direktiv (Dir. 1982:101) 133
2. Vägledande regler om god advokatsed 142
3. FAR:s regler för god revisorssed 160
4. SRS:s regler om god sed 171

FÖRKORTNINGAR

ABL	aktiebolagslagen (1975:1385)
AMOB	rikspolisstyrelsens arbetsgrupp mot organiserad brottslighet
BrB	brottsbalken
BRÅ	brottsförebyggande rådet
Dir.	direktiv
FAR	Föreningen Auktoriserade Revisorer FAR
HD	högsta domstolen
JK	justitiekanslern
JuU	justitieutskottets betänkande
KL	konkurslagen (1921:225)
LU	lagutskottets betänkande
NJA II	Nytt Juridiskt Arkiv, Avd. II
prop.	proposition
RB	rättegångsbalken
RPS	rikspolisstyrelsen
rskr	riksdagens skrivelse
RSV	riksskatteverket
SkBL	skattebrottslagen (1971:69)
SFS	Svensk författningssamling
SOU	statens offentliga utredningar
SRS	Svenska Revisorssamfundet SRS
TSA	Tidskrift för Sveriges advokatsamfund

SAMMANFATTNING

I den allmänna debatten om ekonomisk brottslighet har de juridiska och ekonomiska rådgivarnas roll länge diskuterats. Det har hävdats från olika håll att oseriösa rådgivare aktivt främjar sådan brottslighet. Det gäller främst sådana rådgivare som inte står under någon samhällelig kontroll på samma sätt som advokater och kvalificerade revisorer.

Under kommissionens kontakter med skilda myndigheter och organisationer har ofta påtalats de problem som olika rådgivares verksamhet medför. Det ligger också i rådgivningsverksamhetens natur att den lämnar rika tillfällen till att sprida illojalt eller oseriöst handlande för den som så önskar och som behärskar metoderna. I andra länder har därför ekonomisk och framför allt juridisk rådgivningsverksamhet omgärdats med restriktioner och kontroll. Att verksamheten släppts så fri som här i landet är förhållandevis sällsynt.

Kommissionen har kommit fram till att kontrollen av de juridiska och ekonomiska rådgivarna bör skärpas. När det gäller vilka metoder som kan användas har kommissionen till en början granskat medverkansreglerna. När en rådgivare begår brott i sin verksamhet blir det ofta fråga om medhjälp till annans brottsliga gärningar. Det är emellertid förhållandevis sällsynt att rådgivare döms för brott. Detta beror bl. a. på att det är förenat med stora svårigheter att visa att rådgivaren uppsåtligen främjat huvudmannens brottsliga handlande. Kommissionen anser det klarlagt att medverkansreglerna i sin nuvarande utformning inte förslår för att komma till rätta med oseriös rådgivning.

Kommissionen anser att en skärpning av medverkansreglerna är påkallad. För att inte leda alltför långt bör en utvidgning av medverkansansvaret emellertid begränsas till yrkesmässiga rådgivare. Kommissionen föreslår en bestämmelse som straffbelägger sådan rådgivning som vid ett normalt betraktelsesätt framstår som påtagligt oaktsam i förhållande till annans brottsliga verksamhet. Påföljden föreslås bli böter eller fängelse i högst sex månader. I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

Enbart en sådan regel är emellertid inte tillräckligt verkningsfull för att begränsa den oseriösa rådgivningen. För att uppnå en sådan begränsning anser kommissionen att det är nödvändigt att kunna utestänga uppenbart oseriösa rådgivare från att i fortsättningen bedriva rådgivningsverksamhet. Kommissionen har övervägt om det är möjligt att åstadkomma detta antingen genom att anknyta till ett utvidgat näringsförbud eller genom att lägga all ekonomisk och juridisk rådgivningsverksamhet under ett system med auktorisation eller etableringskontroll. Enligt kommissionens uppfattning medför ingen av dessa vägar en lämplig lösning på problemen.

Kommissionen anser att man bör skapa en särskild reglering för att förhindra oseriös rådgivning. Den bör inrikta sig på rådgivare som genom sitt handlande har dokumenterat en oseriös verksamhet. Syftet bör vara att förhindra att en sådan rådgivare fortsätter sin verksamhet. På samma sätt som en näringsidkare som visat sin olämplighet genom otillbörliga förfaranden vid konkurser kan sättas i karantän under viss tid, bör en olämplig rådgivare kunna förbjudas bedriva rådgivningsverksamhet.

Enligt den föreslagna lagstiftningen kan förbud aktualiseras om rådgivaren begått brott av visst slag eller på

annat sätt grovt åsidosatt vad som ålegat honom som rådgivare. När det gäller den särskilda förutsättningen brott, bör detta ha inneburit väsentligt förfång för det allmänna eller någon enskild. När det gäller den allmänna bedömningen av om ett förfarande är av ett sådant slag som bör kunna föranleda förbud, pekar kommissionen på att syftet med de råd som ges måste skjutas i förgrunden. Man måste göra en klar gränsdragning mellan rena upplysningar om gällande rätt och en konsultation som exempelvis går ut på att visa var samhällskontrollen kan tänkas brista.

Bestämmelserna är tillämpliga på yrkesmässigt verksamma juridiska och ekonomiska rådgivare. Den omfattar alla slag av sådana rådgivare - även advokater och kvalificerade revisorer som står under annan särskild tillsyn. Det är vidare betydelselöst för tillämpningen om rådgivaren driver egen verksamhet eller om han är anställd. Rådgivningsverksamheten måste dock syfta till att betjäna andra och således vara riktad utåt.

Innebörden av ett förbud enligt förslaget är att den förbjudne inte får ägna sig åt att biträda i juridiska och ekonomiska frågor vare sig genom att driva egen verksamhet eller genom att vara anställd hos någon som driver sådan verksamhet. Förbudet gäller även medverkan i juridisk eller ekonomisk rådgivning som yrkesmässigt bedrivs av annan. Det betyder att den som meddelats förbud inte får biträda exempelvis med rättsutredningar även om det kan hävdas att han inte har direkt kontakt med klienterna. Däremot omfattar förbudet inte arbete med juridiska eller ekonomiska frågor internt inom företag, banker eller liknande.

Kommissionen anser att det framför allt av billighetsskäl bör finnas en möjlighet för beslutsmyndigheten att

undanta viss verksamhet från förbudet. Det skall kunna ske antingen i samband med att förbud meddelas eller vid ett senare tillfälle. En förutsättning för partiellt förbud bör dock vara att särskilda skäl föreligger.

Förbudet bör vara tidsbegränsat. Maximitiden för giltigheten av ett förbud är enligt förslaget fem år. Om förbudet överträds skall det emellertid kunna förlängas.

Vad gäller själva förfarandet föreslås att fråga om förbud mot rådgivningsverksamhet skall prövas av allmän domstol. Talan skall föras av allmän åklagare. Talan om förbud måste väckas inom fem år från det ett förfarande som kan föranleda förbud ägde rum.

Mål om förbud enligt förslaget bör i tillämpliga delar behandlas enligt de processuella regler som gäller för brott för vilka är stadgat fängelse i högst ett år. Beslut om förbud skall kunna överklagas på vanligt sätt. Förbud skall även kunna hävas helt eller delvis om ändrade förhållanden eller något annat särskilt skäl gör det påkallat. Om det föranleds av speciella förhållanden i det enskilda fallet kan interimistiskt förbud meddelas.

Den som bryter mot ett meddelat förbud skall kunna dömas till fängelse i högst två år. I ringa fall skall påföljden vara böter eller fängelse i högst sex månader.

Kommissionen anger vissa riktlinjer för hur kontrollen över meddelade förbud bör vara anordnad. Bl. a. föreslås att ett register över sådana förbud skall föras hos riksskatteverket.

FÖRFATTNINGSFÖRSLAG

Förslag till
Lag om förbud mot rådgivningsverksamhet i vissa fall, m. m.

1 §

Den som yrkesmässigt utövar rådgivningsverksamhet genom att tillhandagå andra med råd eller annat biträde i juridiska eller ekonomiska angelägenheter får meddelas förbud att utöva sådan verksamhet, om han i sin verksamhet har gjort sig skyldig till brott som inneburit väsentligt förfång för det allmänna eller någon enskild eller på annat sätt grovt åsidosatt vad som ålegat honom som rådgivare.

Förbud mot att utöva rådgivningsverksamhet får meddelas för en tid av högst fem år. Meddelas ett sådant förbud, omfattar det även medverkan i rådgivningsverksamhet som yrkesmässigt utövas av annan.

Föreligger särskilda skäl till det, får viss rådgivningsverksamhet undantas från förbudet.

2 §

Den som utövar sådan rådgivningsverksamhet som avses i 1 § och därvid ger råd eller annat biträde som han insett eller bort inse vara ägnat att främja straffbelagd gärning, döms till böter eller fängelse i högst sex månader, om tillhandagåendet inte annars är straffbelagt.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

3 §

Talan om förbud enligt 1 § förs av allmän åklagare vid allmän domstol. Angående utredningen och förfarandet i sådana mål skall, om annat inte föreskrivs i denna lag, i tillämpliga delar gälla vad som i allmänhet är föreskrivet om mål som rör allmänt åtal för brott, för vilket är stadgat fängelse i högst ett år.

Bestämmelserna i 24 och 25 kap. rättegångsbalken skall inte tillämpas vid förbudstalan.

Talan om förbud skall väckas inom fem år från gärning som avses i 1 § första stycket.

4 §

Ett lagakraftvunnet beslut om förbud enligt 1 § kan på begäran av den som förbudet avser hävas helt eller delvis, när ändrade förhållanden eller något annat särskilt skäl föranleder det.

Beträffande mål om hävande av förbud gäller i tillämpliga delar vad som i 3 § första stycket har föreskrivits om talan om förbud. Mål om hävande av förbud tas upp av den tingsrätt som tidigare har handlagt målet om förbud eller av rätten i den ort där sökanden har sitt hemvist, om rätten med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt. Mål om hävande av förbud får avgöras utan huvudförhandling om saken är uppenbar.

5 §

Om synnerliga skäl föranleder det, får rätten meddela förbud enligt 1 § för tiden till dess frågan om förbud slutligt har avgjorts (tillfälligt förbud).

I fråga om tillfälligt förbud gäller reglerna i 1 § tredje stycket.

En fråga om tillfälligt förbud tas upp på yrkande av åklagaren. Innan ett tillfälligt förbud meddelas skall den som yrkandet avser få tillfälle att yttra sig i frågan, såvida det inte finns anledning anta att han har avvikit eller i övrigt håller sig undan. Rätten får hålla förhandling för frågans prövning.

Till förhandlingen skall den som avses med yrkandet kallas personligen. I kallelsen skall han erinras om att frågan kan avgöras även om han inte inställer sig. Om förfarandet i övrigt vid en sådan förhandling gäller i tillämpliga delar föreskrifterna i 24 kap. 14 § rättegångsbalken.

Tillfälligt förbud skall gälla genast. Beslut om tillfälligt förbud skall delges den som avses med förbudet.

Mot ett beslut om tillfälligt förbud, som har meddelats under rättegången, skall talan föras särskilt.

6 §

Om rätten meddelar ett tillfälligt förbud skall den, om inte talan enligt 3 § redan har väckts, utsätta den tid inom vilken talan skall väckas. Denna får inte bestämmas längre än vad som är oundgängligen behövligt. Är den utsatta tiden inte tillräcklig, får rätten på framställning som åklagaren har gjort före tidens utgång medge förlängning av tiden.

Om talan enligt 3 § inte har väckts inom den föreskrivna tiden och det inte heller har kommit in en framställning om förlängning av tiden, skall beslutet om tillfälligt förbud omedelbart hävas. Detsamma gäller om talan åter-

kallas eller lämnas utan bifall eller om annars skäl för det tillfälliga förbudet inte längre föreligger. Om talan bifalls skall rätten pröva om det tillfälliga förbudet fortfarande skall bestå.

Rätten får i samband med domen självmant förordna om tillfälligt förbud.

7 §

Riksskatteverket skall föra ett register över förbud enligt 1 § och tillfälliga sådana förbud.

8 §

Den som överträder ett förbud enligt 1 § eller ett tillfälligt sådant förbud döms till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Överträds ett förbud enligt 1 § får det förlängas med högst fem år. Talan om förlängning skall väckas innan förbudstiden har gått ut.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984.

1 INLEDNING

Under den senaste tioårsperioden har den kriminalpolitiska debatten alltmer fokuserats på den ekonomiska brottsligheten. Utgångspunkten för debatten har varit att den ekonomiska brottsligheten omfattar mångdubbelt större belopp än s. k. traditionell brottslighet, att skadeverkningarna för de enskilda och för samhället är mycket allvarliga, att samhällets åtgärder i förebyggande syfte haft delvis felaktig inriktning och framstått som otillräckliga samt att samhällets kontroll- och sanktionssystem inte är ändamålsenligt utformat för kampen mot den ekonomiska brottsligheten.

Kommissionen har tillsatts av regeringen med uppgift att föreslå lämpliga åtgärder mot den ekonomiska brottsligheten inom ramen för en enhetlig och samordnad strategi (Dir. 1982:101; se bilaga 1). I detta delbetänkande tar kommissionen upp det problem som vissa juridiska och ekonomiska rådgivares stöd till den ekonomiska brottsligheten innebär.

Bakgrunden är följande. Det egentliga startskottet för såväl den allmänna debatten som myndigheternas samordnade åtgärder mot ekonomisk och organiserad brottslighet i Sverige var den rapport som rikspolisstyrelsens (RPS) arbetsgrupp mot sådan brottslighet (AMOB) lade fram under våren 1977. Rapporten bildade utgångspunkt för regeringens uppdrag till brottsförebyggande rådet (BRÅ) att företa en samlad översyn av lagstiftningen mot organiserad och ekonomisk brottslighet. Påståenden om ett samband mellan den typen av brottslighet och vissa advokaters och revisorers rådgivningsverksamhet förekom redan från början och fördes också fram i AMOB-gruppens rapport. Frågan om kvalificerade revisorers (dvs. sådana revisorer som blivit godkända eller auktoriserade av

kommerskollegium) resp. advokaters medverkan behandlades i tur och ordning av en arbetsgrupp inom BRÅ. Gruppen lade fram vissa förslag som till stor del lett till lagstiftning. Avsikten inom översynsarbetet var även att ta upp sådana rådgivare som inte är ställda under samhällelig kontroll på samma sätt som de kvalificerade och bland vilka det kunde antas att bristerna i bl. a. etiskt hänseende var stora. Översynsarbetet avslutades emellertid innan detta arbete slutförts. BRÅ har överlämnat sitt material till kommissionen.

Såväl riksdagen som chefen för justitiedepartementet har i olika sammanhang uppmärksammat problemet med juridiska och ekonomiska rådgivare som biträder ekonomisk brottslighet (se bl. a. JuU 1979/80:12, prop. 1981/82:57 och JuU 34). I prop. 1981/82:57 om försvararjäv m. m. ansåg föredraganden att det inte torde råda någon tvekan om att den organiserade och ekonomiska brottsligheten i viss utsträckning bedrevs med hjälp av rådgivare. Han hänvisade emellertid - liksom tidigare justitieutskottet - till det arbete som då bedrevs inom BRÅ.

Kommissionen har bedömt det angeläget att slutföra det arbete med frågan som påbörjats inom BRÅ:s lagstiftningsöversyn. Kommissionen har emellertid behandlat frågan förutsättningslöst och strävat efter att ta ett samlat grepp över hela området.

2 RÅDGIVNINGSVERKSAMHET

Dagens komplicerade samhälle innebär att det ofta fordras specialkunskaper för att lösa frågor eller angripa problem inom ett visst område. Detta gäller i hög grad rättsliga och ekonomiska angelägenheter, som i takt med att samhället blir alltmer reglerat, kan vara svårförståeliga för den enskilde medborgaren. Konsekvensen av olika handlingar framgår inte klart. Det naturliga blir att söka stöd hos olika juridiska och ekonomiska experter, som kan förväntas behärska regelsystemet.

Juridisk eller ekonomisk rådgivning utmärks av att den har som sitt syfte att råda andra hur de skall handla i juridiska eller ekonomiska frågor. Rådgivaren är således inte verksam för egen räkning utan agerar inom någon annan persons intresseområde.

De personer som ägnar sig åt rådgivningsverksamhet är en mycket heterogen skara. Vissa är högt kvalificerade experter. Andra saknar formell kompetens men kan vara kunniga inom en begränsad sektor av vilken de ofta har praktisk erfarenhet. Rådgivningsverksamheten spänner också över ett vitt fält som kan vara svårt att avgränsa. Inom området finns dock vissa typiska företrädare som advokater och kvalificerade revisorer. Dessa kvalificerade rådgivare har förbehållits rätten till vissa typer av uppdrag. De har också ställts under en särskild samhällelig kontroll. Inom ramen för denna tillsyn har det skett vissa gränsdragningar när det gäller vad en advokat eller kvalificerad revisor bör syssla med. Advokatverksamhet och revisors verksamhet bildar följaktligen en naturlig utgångspunkt när det gäller att bestämma vad som typiskt sett är juridisk eller ekonomisk rådgivning. Det bör därvid påpekas att de juridiska och ekonomiska spörsmålen ofta är så sammanvävda med varann

att det är svårt att dra upp några klara gränslinjer. Det händer inte sällan att advokater (jurister) ägnar sig åt sådan verksamhet som nedan sägs vara signifikativ för revisorer (ekonomer) och vice versa.

Under begreppet advokatverksamhet torde falla all yrkesmässig verksamhet, som advokater ägnar sig åt och som går ut på att bistå annan i rättsliga angelägenheter. Denna definition kan användas även på juridisk rådgivning. En väsentlig del av en advokats verksamhet är att utföra talan inför domstol. Enligt svensk rättsordning kan emellertid i princip var och en uppträda som ombud i rättegång. Processuellt biträde bör därför också anses falla in under juridisk rådgivningsverksamhet i vidsträckt mening även om uttrycket osökt leder tanken till utomprocessuell verksamhet exempelvis förvaltningsuppdrag, upprättande av avtal och upplysningar om gällande rätt.

Olika slag av juridiska sakkunnigutlåtanden torde innefattas i sådan juridisk rådgivningsverksamhet som här avses oberoende av om den sakkunnige i övrigt ägnar sig åt annan verksamhet. Mer tveksamt förefaller uppdrag som styrelseledamot i exempelvis aktiebolag vara. Man kan dock tänka sig situationer där styrelseuppdraget ingår som ett led i en mer omfattande rådgivningsverksamhet eller där rådgivaren - kanske som ensam styrelse - företräder en klient med ett dominerande ägarintresse i bolaget. Frågespalter i tidningar rörande juridiska spörsmål torde även kunna föras in under begreppet rådgivningsverksamhet.

Rådgivare som uteslutande sysslar med rådgivning är ofta enskild näringsidkare eller anställd hos sådan. Det förekommer emellertid att viss rådgivning bedrivs hos

företag vars huvudsakliga verksamhet är en annan exempelvis banker, försäkringsbolag eller olika intresseorganisationer.

Uttrycket ekonomisk rådgivning kan innefatta en mängd företeelser från råd om enkla privatekonomiska överväganden till omfattande och kvalificerade företagsekonomiska ställningstaganden. Den rådgivning som avses i detta sammanhang kan dock sägas i stort överensstämma med den verksamhet som revisorer eller företags- och skattekonsulter sysslar med. I revisorns yrkesroll ingår främst revision av rörelser och företag - intern eller extern. Sådan revision kan emellertid inte karaktäriseras som rådgivningsverksamhet. I samband med revisionsuppdrag får dock revisorn inte sällan biträda med viss rådgivning t. ex. rörande företagets bokslut och skatteplanering. Rådgivningen kan röra såväl enstaka detaljer som policyfrågor.

Det förekommer också att revisorn vid sidan av det egentliga revisionsuppdraget får tilläggsuppdrag som konsult åt företaget i olika frågor. Det är inte heller ovanligt med konsultuppdrag, som inte har något samband med ett revisionsuppdrag. Sådana konsultuppdrag lämnas också till olika slags företagskonsulter. Som exempel på frågor som förekommer vid ekonomisk konsultverksamhet kan nämnas följande:

- Skattefrågor av olika slag och komplexitet. Det rör sig här oftast om allmän rådgivning eller om biträde med upprättande av ett företags självdeklaration. Hit kan också räknas uppdrag som biträde i skattemål.

- Konsultation vid bildande av företag och vid övergång till ny företagsform.

- Fusionsrådgivning.

- Rådgivning vid köp och försäljning av företag.

- Värderingsfrågor i anslutning till att delägare utlöses.

- Rådgivning vid förvärv av tillgångar.

- Rådgivning vid förändring av en verksamhets inriktning. Det kan vara fråga om t. ex. problem som rör olönsamhet eller frågor om rekonstruktion av företag.

I sådan rådgivningsverksamhet som riktar sig till fysiska personer är skattefrågor dominerande men även biträde vid kontakter med myndigheter, exempelvis vid olika slag av tillstånd, kan förekomma. Skatterådgivning varierar från hjälp vid upprättande av självdeklaration till avancerad skatteplanering.

Redan av denna översiktliga bild framgår att juridisk eller ekonomisk rådgivning innefattar ett brett spektrum av skilda frågor. Överblicken försvåras också av att verksamheten bedrivs i en mängd olika former och av personer med varierande kompetens.

3 GÄLLANDE ORDNING

3.1 Straffbestämmelser

Brott som bedrägeri, förskingring, gäldenärsbrott eller skattebrott kan självfallet begås av en rådgivare i hans verksamhet. Erfarenheten visar emellertid att det inte är denna typ av brott som är vanligast eller vållar de största problemen. Någon redogörelse för dessa straffbestämmelser har därför inte ansetts påkallad. Det utmärkande för rådgivningsverksamhet är ju att rådgivaren biträder någon i juridiska och ekonomiska frågor. I det sammanhanget kan det förekomma att rådgivare går klienten tillhanda även vid handlingar som är straffbara. Framställningen koncentreras på de regler som då gäller.

I svensk rätt är huvudregeln om straff vid samverkan till brott att alla medverkande skall straffas. Varje medverkande är självständigt ansvarig oberoende av om någon annan medverkande kan straffas. I brottsbalken (BrB; 23 kap. 4 §) uttrycks det så att straffbar är inte bara den som utfört gärningen utan också den som främjat den med råd eller dåd, dvs. med psykiska eller fysiska medel. Regeln kompletterar de särskilda straffbuden som ofta formulerats med tanke på en enda gärningsman. Sådan medverkan som innebär att någon annan förmås utföra en straffbar handling kallas anstiftan. Annan medverkan kallas medhjälp.

Medverkan är straffbar inte bara vid fullbordat brott utan även vid försök, förberedelse eller stämpling i den mån dessa brottsformer är straffbelagda vid det aktuella brottet. Likaså är medverkan till medverkan kriminaliserad, exempelvis anstiftan till medhjälp till bedrägeri. Däremot faller försök till medverkan utanför straffansvaret.

För den medverkandes straffbarhet fordras inte att hans medverkan varit en förutsättning för brottet. Även om det skulle ha gått bra - kanske t. o. m. bättre - utan en medverkandes insats, är denne ansvarig. Enligt brottsbalkskommentaren (band II, 5:e upplagan 1982, s. 638) medverkar han till en stöld om man ger en tjuv råd om hur han bäst skall utföra stölden, oavsett om rådet är gott eller dåligt. Detta innebär att straffansvar kan drabba även den som endast obetydligt bidragit till brottet. Gränsen mellan straffbart och straffritt är därigenom inte alldeles klar. För att undvika att straffansvaret drabbar onödigt hårt finns en bestämmelse i BrB som ger möjlighet att gå under straffminimum för den som endast medverkat i mindre mån; ringa fall är straffria (23 kap. 5 §). I brottsbalkskommentaren kallas detta för livets regel: ett beteende kan te sig så alldagligt och så föga avvikande från vad som enligt allmän uppfattning måste vara tillåtet, att det inte rimligen bör medföra medverkansansvar.

För att medverkan skall vara straffbar krävs att den medverkande uppfyller samma subjektiva rekvisit som fordras för huvudbrottet. Krävs enligt straffbestämmelsen uppsåt skall medverkan ske med uppsåt att brottet skall komma till stånd. Detsamma gäller om bestämmelsen kräver oaktsamhet eller grov oaktsamhet. Undantagsvis finns för ett fåtal särskilt svåra brott som exempelvis spioneri och högförräderi regler om oaktsam medverkan till det uppsåtliga brottet (19 kap. 15 § BrB). Oaktsam medverkan vid egendomsbrott kan vidare i vissa fall bestraffas som häleriförseelse (9 kap. 7 § andra stycket BrB). Enligt medverkansbestämmelserna skall varje medverkande bedömas efter det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger honom till last. Därav följer att olika lagrum kan vara tillämpliga på olika medverkande.

Vissa brott förutsätter enligt sin gärningsbeskrivning att brottet förövas av någon i en särskild ställning som t. ex. en syssloman eller en gäldenär. Medverkande som inte har en sådan ställning kan trots det fällas för medhjälp under förutsättning att den medverkandes uppsåt omfattar att gärningen begås av en person i den ifrågavarande ställningen.

Medverkansbestämmelserna i BrB avser enligt sin lydelse endast brott i balken. De anses emellertid i vid utsträckning analogt tillämpliga inom specialstraffrätten med undantag för mer bagatellartade förseelser. Gränslinjen mellan sådana brott som kan föranleda medverkansansvar och de s. k. bagatellbrotten är inte helt klar. Man kan emellertid utgå från att BrB:s bestämmelser används analogiskt om fängelse ingår i straffskalan för ett specialstraffrättsligt brott. Omvänt anses en analogisk tillämpning inte få förekomma om brottet endast kan medföra penningböter. I fältet däremellan - strängaste påföljd dagsböter - är praxis skiftande. Utvecklingen går mot att vid rena bötesbrott kräva en uttrycklig författningsbestämmelse för att medverkansansvar skall kunna komma i fråga.

Den specialstraffrättsliga lagstiftning som är av särskilt intresse i detta sammanhang är skattebrottslagen (1971:69; SkBL). I samband med dess införande diskuterades vilka krav man kan ställa på deklarationsmedhjälpare bl. a. vid medhjälp till oaktsamhetsbrottet vårdslös skatteuppgift. Departementschefen underströk att straffbar medhjälp till vårdslös skatteuppgift förutsätter att medhjälparen varit grovt oaktsam. Man borde inte heller kräva av en person som biträder den skattskyldige med att upprätta deklarationen att han mer ingående skall pröva de uppgifter som den skattskyldige lämnar eller det grundmaterial som denne uppvisar för medhjälparen (prop. 1971:10 s. 231).

Vid oseriös rådgivning av det slag detta betänkande tar sikte på är skatterådgivningen ofta dominerande. Det kan därför finnas anledning att titta närmare på medhjälpsansvar vid skattebrott, framför allt det vårdslösa skattebrottet. Följande uttalanden om rättsläget är hämtade från Thornstedt-Eklund, Skattebrott och skattetillägg (4:e upplagan 1981 s. 79 ff.).

> Vid en närmare analys av dessa frågor är det uppenbart att alla deklarationsmedhjälpare inte kan bedömas på samma sätt. Uttalanden i lagstiftningsmotiven förefaller i första hand ta sikte på en person - revisor, bokförare eller innehavare eller anställd på en deklarationsbyrå - till vilken en skattskyldig kommer med sina handlingar för att få hjälp med upprättandet av en inte alltför komplicerad deklaration. I sådana fall synes medhjälparen vara berättigad att utgå från att deklarantens uppgifter och handlingar är riktiga. Bara om uppgifterna framstår som orimliga, osannolika eller motstridande eller om annars särskilda skäl talar för att de är oriktiga, har medhjälparen skyldighet att vara aktiv för att kontrollera uppgiftens riktighet. Gäller det däremot mera komplicerade förhållanden, måste större krav ställas på medhjälparen. Har han tidigare biträtt deklaranten med upprättande av deklarationer och aldrig haft anledning att tvivla på dennes ärlighet och ordentlighet, kan han vara berättigad att utan mera ingående kontroll utgå från deklarantens uppgifter. Om emellertid deklaranten är en ny klient eller om medhjälparen känner honom som en slarvig eller inte fullt pålitlig deklarant, måste han kontrollera deklarantens uppgifter noggrannare.
>
> Eftersom medhjälparen ofta torde ha bättre kännedom om skattelagstiftningen än deklaranten bör han varna deklaranten, om vissa av hans uppgifter kan leda till felaktigheter i deklarationen. Om exempelvis medhjälparen råder deklaranten att deklarera på ett visst sätt för att få lägsta möjliga skatt och deklaranten följer rådet blir det i första hand medhjälparen som bör bära ansvaret för en felaktig lagtolkning under förutsättning, naturligtvis, att den berott på grov oaktsamhet hos medhjälparen. Följer denne i sin rådgivning en praxis, som hittills har tillämpats av skattemyndigheterna, kan han inte anses ha förfarit grovt oaktsamt, om denna praxis honom ovetande ändras.

Ej heller är det grovt oaktsamt av honom att tolka författningar eller anvisningar fel, om tolkningsfrågan är svår. Om deklaranten litar på råd som han fått av en kvalificerad expert, bör han i regel inte anses ha förfarit grovt oaktsamt. Det måste emellertid i anslutning till motivuttalandena understrykas, att bedömningen av om grov oaktsamhet föreligger hos medhjälparen eller hans huvudman eller hos båda aldrig kan göras helt schablonmässigt. Ytterst blir det en fråga om bedömning av omständigheterna i varje särskilt fall för sig.

Av principen att envar medverkande är självständigt ansvarig för sin gärning följer, att om den uppgiftsskyldige uppsåtligen lämnat oriktiga uppgifter och därför dömes för skattebedrägeri, en medhjälpare som blott varit grovt oaktsam skall dömas enbart för medhjälp till vårdslös skatteuppgift. Om den uppgiftsskyldige lämnat oriktig uppgift utan att vara grovt oaktsam, skall han självfallet frikännas, men hans medhjälpare skall dömas för medhjälp till vårdslös skatteuppgift, om han för sin del varit grovt oaktsam. Även andra kombinationer är tänkbara.

3.2 Prövning av rättegångsombud

I Sverige finns inte vare sig advokattvång eller advokatmonopol. Den som är part i en rättegång kan antingen själv utföra sin talan eller utse någon annan som ombud. Denne behöver inte vara advokat eller ens avlagt juridisk examen. Däremot ställer rättegångsbalken (RB) vissa allmänna krav på den som vill uppträda som ombud i rättegång (12 kap. 2 §). Som ombud får nämligen endast användas den som rätten med hänsyn till redbarhet, insikter och tidigare verksamhet anser lämplig att vara ombud i målet. Dessutom finns vissa villkor som rör ombudets person. Ombudet skall vara svensk medborgare med hemvist i riket; om det är lämpligt kan dock rätten medge undantag. Han måste vidare vara myndig och får inte vara i konkurs. För lagfarna domare, åklagare och kronofogdar gäller att de måste ha regeringens tillstånd för att få uppträda som ombud. Slutligen finns vissa jävsregler.

Vid en rättegångs början eller när ombudet presenterar sig har rätten således att göra en bedömning av ett ombuds lämplighet och i förekommande fall avvisa ombud som inte uppfyller förutsättningarna. Med kravet redbarhet avses att ombudet skall vara hederligt och rättskaffens. Den som exempelvis dömts för ett grövre förmögenhetsbrott torde därför vara utesluten om inte domen ligger långt tillbaka i tiden och det därefter inte kan riktas några anmärkningar mot honom. Av betydelse är också vad för slags brott ombudet gjort sig skyldigt till. I motiven (NJA II 1943 s. 132 f.) till RB betonas också att då någon dömts eller står under åtal måste en bedömning ske efter förhållandena i varje särskilt fall. Beträffande advokater som uteslutits ur samfundet eller personer som vägrats inträde är rättsläget inte helt klart. Motiven talar om att sådana omständigheter medför en presumtion för att ombudet inte bör tillåtas medan högsta domstolen (HD) menat att detta inte i och för sig utgör någon diskvalificeringsgrund (NJA 1969 s. 68).

Vid prövningen av ombudets insikter skall domstolen inte bara ta hänsyn till juridiska kunskaper utan också insikter i de särskilda förhållanden som är av betydelse i målet. Den lämplighet ombudet förvärvat genom sin tidigare verksamhet behöver inte endast gälla rättegångar och andra rättsliga erfarenheter utan kan också avse annan sakkunskap. Genomgående är att prövningen skall göras med hänsyn till den förestående processen både vad gäller målets inriktning och svårighetsgrad. En expert kan godtas som ombud i en process som avser hans sakområde även om han har föga erfarenhet av rättegångar. Om målet är enkelt, behöver domstolen inte ställa lika höga krav på ombudet som i en mer komplicerad rättegång.
Om ett ombud som till en början godtagits av rätten missköter sig under rättegången har domstolen möjlighet att då avvisa honom (12 kap. 5 § RB). Förutsättningen är

att han visat oredlighet, oskicklighet, oförstånd eller eljest måste anses olämplig. I samband med ett sådant beslut kan rätten också förklara att han inte får uppträda som ombud vid den domstolen antingen för viss tid eller tills vidare. Det bör påpekas att förbudet endast omfattar den domstol som meddelat beslutet och att något allmänt förbud mot att en person används som rättegångsombud inte kan meddelas enligt bestämmelsen.

Avvisas en advokat skall rätten göra anmälan till advokatsamfundets styrelse (12 kap. 6 § andra stycket RB). Slutligen bör pekas på möjligheten att ålägga ett försumligt ombud ansvar för rättegångskostnader. Om huvudmannen förpliktas ersätta rättegångskostnader kan ett ombud, som på ett oskickligt eller vårdslöst sätt föranlett kostnader i målet, förpliktas att solidariskt med sin huvudman ersätta motpartens kostnader (18 kap. 7 § RB).

3.3 Prövning av biträden enligt rättshjälpslagen (1972:429)

Rättshjälp utgår i fyra skilda former, nämligen som allmän rättshjälp, rättshjälp åt misstänkt i brottmål, rättshjälp genom offentligt biträde samt rådgivning.

Allmän rättshjälp lämnas i varje rättslig angelägenhet där behov föreligger, dels med hänsyn till ärendets beskaffenhet och dels den rättssökandes betalningsförmåga. Den allmänna rättshjälpen innebär att staten betalar kostnaderna i ärendet, bland annat kostnaden för biträde. Den rättssökande skall dock själv bidra till kostnaden efter förmåga, s. k. rättshjälpsavgift.

Rättshjälp åt misstänkt i brottmål innefattar inte rätten till offentlig försvarare, som följer RB:s regler, men kan få betydelse för en dömds återbetalningsskyldighet till statsverket.

Rättshjälp genom offentligt biträde kan bara ges i vissa särskilt angivna typer av mål eller ärenden som rör den personliga rörelsefriheten eller kroppsliga integriteten. Rättshjälp kan även utgå som rådgivning dvs. en kortare konsultation mot avgift hos advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå.

Beslut om rättshjälp meddelas av rättshjälpsnämnd eller av domstol om ärendet är anhängigt där. Rättshjälp genom offentligt biträde meddelas i regel av den myndighet som handlägger ärendet. Slutligen kan advokat och biträdande jurist på advokatbyrå bevilja allmän rättshjälp i vissa familjerättsliga angelägenheter.

Den myndighet som har att bevilja rättshjälp förordnar också biträde. Till biträde skall förordnas advokat, biträdande jurist på advokatbyrå eller annan som är lämplig för uppdraget. Några formella behörighetskrav ställs alltså inte upp. Som skäl för detta nämns i förarbetena att utvidgningen av tillämpningsområdet för samhällets rättshjälp ställer nya och andra krav på sakkunskap hos den som förordnas som biträde. Som exempel på nya områden för rättshjälpen nämns taxeringsprocessen. Det är enligt förarbetena en stor fördel att också andra personer än jurister skall kunna komma i fråga som biträden på speciella områden. För biträde i rättegång bör dock regelmässigt krävas juridisk utbildning. I vissa fall bör det emellertid kunna komma i fråga att utse annan än jurist till biträde även i angelägenhet vid rättegång. Sålunda bör t. ex. ombudsman som är anställd hos partsorganisation på hyresmarknaden kunna utses till biträde i hyrestvist vare sig tvisten skall prövas av hyresnämnd eller domstol (prop. 1972:4 s. 257).

Det allmänna lämplighetskravet kommenteras inte närmare i motiven. Av lagtexten framgår att det avser även advo-

kater och deras biträdande jurister, som särskilt framhålls bland dem som kan komma i fråga. Har den rättssökande själv föreslagit någon lämplig person, skall denne förordnas om inte hans anlitande skulle medföra avsevärt ökade kostnader eller i övrigt särskilda skäl talar mot hans förordnande. I förarbetena framhålls även värdet av fritt biträdesval. Biträde får entledigas om det föreligger skäl till det. Enligt motiven bör ett förordnande kunna återkallas om biträdet exempelvis inte utför uppdraget med tillräcklig omsorg.

Byte av biträde får endast ske efter särskilt tillstånd. Tillstånd kan lämnas om exempelvis det uppstått djupgående motsättningar mellan biträdet och den rättssökande. Vill biträdet sätta annan i sitt ställe, kan han utan tillstånd göra det med advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå. För substitution till någon annan krävs tillstånd.

3.4 Advokater

Advokat är den som är medlem i Sveriges advokatsamfund. Detta var till en början en helt privat sammanslutning av akademiskt skolade advokater. Genom införandet av RB blev advokatväsendet reglerat i lag. Advokatsamfundet, vars stadgar fastställs av regeringen, fick härigenom också en offentligrättslig ställning. Samtidigt upprätthölls principen om att advokatverksamhet är en fri yrkesutövning. För närvarande finns drygt 1 900 medlemmar av advokatsamfundet.

Bestämmelserna om advokatväsendet återfinns i RB:s åttonde kapitel. Inledningsvis framgår att advokattiteln endast får användas av den som är medlem i samfundet. Det är vidare belagt med straff att obehörigen ge sig ut för att vara advokat (BrB 17 kap. 15 § tredje stycket).

De närmare kraven för inträde i advokatsamfundet framgår av 8 kap. 2 § RB och av samfundets stadgar. Till ledamot av samfundet får endast antas den som är svensk medborgare med hemvist inom riket, som fyllt 25 år och har avlagt juris kandidatexamen. Sökanden skall vidare under minst fem år på ett tillfredsställande sätt utövat praktisk juridisk verksamhet. Minst tre av dessa fem år skall ha inneburit att sökanden biträtt allmänheten i juridiska frågor antingen som anställd på advokatbyrå eller för egen räkning. Dessutom skall sökanden ha gjort sig känd för redbarhet och i övrigt vara lämplig att utöva advokatyrket. Omyndighet eller konkurstillstånd diskvalificerar. Slutligen finns vissa bestämmelser som värnar om advokatens fria ställning. Sökanden får inte inneha allmän eller enskild tjänst hos annan än advokat om inte advokatsamfundets styrelse medger undantag. Domare, åklagare eller kronofogdar kan över huvud taget inte komma i fråga. Det bör dock påpekas att även staten bedriver advokatverksamhet; i varje län finns en allmän advokatbyrå. De där tjänstgörande juristerna är statliga tjänstemän. De kan emellertid bli medlemmar i advokatsamfundet och skall fungera lika fristående mot det allmänna som privat verksamma advokater.

Det allmänna lämplighetskravet innebär enligt Ekelöf att sökanden i sin verksamhet inte får ha visat dåligt omdöme eller svag karaktär eftersom få yrken utsätter sina utövares moral för sådana påfrestningar som advokatens. Ekelöf påpekar också att det av detta skäl finns anledning att uppmärksamma sökandens ekonomiska förhållanden; en advokat som råkar i ekonomiskt bekymmer kan frestas använda de klientmedel han förvaltar eller av ekonomiska skäl känna sig tvingad att fullfölja uppdrag som skulle innebära att han bröt mot god advokatsed (Rättegång I, 6:e upplagan 1980 s. 146.).

Bestämmelser om på vad sätt advokater skall utöva sin verksamhet knyter framför allt an till den ovan nämnda rättsliga standarden god advokatsed. Advokaten skall redbart och nitiskt utföra honom anförtrodda uppdrag och i allt iaktta god advokatsed (8 kap. 4 § RB). Det finns vidare bestämmelser om tystnadsplikt, krav på tillstånd från samfundets styrelse om verksamheten skall få drivas i aktiebolagsform samt skyldighet för advokaten att hålla klientmedel avskilda från sina egna tillgångar.

Lagstiftaren har inte närmare preciserat vad som ligger i begreppet god advokatsed. Normer för vad som skall anses som god advokatsed har i stället utvecklats inom advokatkåren och kommit till uttryck främst i den disciplinära verksamheten inom samfundet. I samfundets tidskrift har också sedan slutet på 1930-talet lämnats redogörelser för beslut och uttalanden i disciplinära frågor. Dessutom finns en förhållandevis utförlig kodifiering i de vägledande regler för god advokatsed, som samfundet antagit (här bifogade som bilaga nr 2). Vid reglernas tillkomst framhöll styrelsen dock att reglerna inte på långt när var uttömmande och inte fick uppfattas så att allt som inte uttryckligen var förbjudet skulle vara tillåtet. Å andra sidan måste inte varje avsteg från reglerna nödvändigtvis föranleda disciplinär påföljd. Detta var en fråga som enligt styrelsen fick bedömas med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

De vägledande reglerna har nyligen kompletterats med en regel av innehåll att en advokat i sin verksamhet inte får främja orätt. Behovet av en sådan etisk generalklausul har under en längre tid diskuterats såväl inom som utom samfundet (jfr bl. a. TSA 1978 s. 324 ff., BRÅ PM 1979:8 s. 66 ff. och prop. 1981/82:57 s. 9 f.). Diskussionen har haft sitt ursprung i påståenden i den allmän-

na debatten om advokaters medverkan i ekonomisk brottslighet. I en kommentar till den etiska generalklausulen framhåller samfundet bl. a. att det är självklart att en advokat inte får medverka till brott. Advokater får emellertid inte heller enligt god advokatsed jämna vägen för annans brottsliga verksamhet eller främja klientens intressen på ett otillbörligt sätt. Det påpekas vidare att en advokat inte skall medverka till att skriftliga handlingar upprättas för skens skull eller ges ett osant innehåll. Advokater får inte heller låna sig till att upprätta avtal eller andra skriftliga handlingar med ett sådant innehåll att det kan befaras att de kommer att brukas i otillbörligt syfte. I kommentaren betonas slutligen att det för att iaktta god advokatsed inte är tillräckligt att advokaten förvissar sig om att det förfaringssätt som han rekommenderar eller på annat sätt medverkar till inte är lagstridigt. Av en advokat måste fordras att han handlar på ett sätt som främjar hederlighet och redbarhet inom rättslivet - inte på ett sätt som verkar i motsatt riktning.

Tillsynen över advokatväsendet utövas av advokatsamfundets styrelse (8 kap. 6 § första stycket RB) som även har befogenhet att infordra yttrande från en advokat, granska hans bokföring m. m. Viss tillsyn har också justitiekanslern (JK) som hos samfundet kan påkalla åtgärd mot advokat, som åsidosätter sin plikt eller inte längre är behörig att vara advokat. Samfundets styrelse har att på eget initiativ eller på grund av anmälan ta upp frågan om disciplinärt ingripande mot någon samfundsledamot. Om disciplinär åtgärd enligt styrelsens mening kan komma i fråga hänskjuts ärendet till disciplinnämnden. Sedan halvårsskiftet 1982 utser regeringen två ledamöter i disciplinnämnden, vars övriga sju ledamöter är advokater. Syftet med att införa lekmannamed-

verkan var bl. a. att stärka allmänhetens förtroende för den disciplinära verksamheten genom att bereda det allmänna insyn i förfarandet (jfr prop. 1981/82:57 s. 13 f.).

De sanktioner som disciplinnämnden kan tillgripa mot en felande advokat är erinran, varning eller uteslutning (8 kap. 7 § RB). Från år 1983 kan varning dessutom, om särskilda skäl föreligger, kombineras med en straffavgift om lägst 1 000 kr och högst 15 000 kr. Har advokaten i sin verksamhet uppsåtligen gjort orätt eller eljest förfarit oredligt skall han uteslutas; är omständigheterna mildrande kan han i stället få en varning. Om advokaten på annat sätt åsidosätter sin plikt som advokat, kan han tilldelas varning eller erinran, vid synnerligen försvårande omständigheter kan han uteslutas ur samfundet.

Uteslutning kan också komma i fråga om sådana omständigheter inträffar som diskvalificerar från inträde i samfundet, exempelvis omyndighet eller konkurs.

Advokat eller inträdessökande har endast rätt att föra talan mot styrelsens eller disciplinnämndens beslut vid vägrat inträde eller uteslutning. JK äger däremot föra talan mot alla beslut meddelade av samfundets disciplinära organ. I samtliga fall skall talan föras genom besvär till HD.

Omfattningen av styrelsens befattning med disciplinära frågor under senare år torde i någon mån kunna utläsas av följande statistik:

Verksamhetsår	1978	1979	1980	1981	1982
Antal slutbehandlade ärenden	205	234	265	256*	216**
varav					
- ej åtgärd	142	139	180	176	143
- särskilt uttalande	15	30	18	22	13
- hänskjutet till disciplinnämnden	48	65	67	52	57

Disciplinnämndens verksamhet under senare år belyses av följande siffror:

Verksamhetsår	1978	1979	1980	1981	1982
Antal slutbehandlade disciplinärenden	47	54	60	48	47
varav					
- ej åtgärd	4	10	14	1	8
- särskilt uttalande	2	7	6	10	4
- erinran	28	30	33	22	25
- varning	13	6	6	11	9
- uteslutning	-	1	1	3	1

---

* 1 avskrivet och 5 ej prövat i sak

** 2 avskrivna och 1 ej prövat i sak

3.5 Kvalificerade revisorer

Revisionsverksamhet får i Sverige i princip drivas av var och en. Titeln revisor är sålunda inte förbehållen någon särskild kategori. Revisorskåren kan inte heller sägas utgöra någon homogen yrkesgrupp. Stora skillnader föreligger både när det gäller kompetens och verksamhetsinriktning. Medan vissa huvudsakligen ägnar sig åt det som i första hand förknippas med revisors yrkesroll, nämligen revision av företag, sysslar andra endast sporadiskt med sådant vid sidan av annan yrkesverksamhet. Till detta kommer en stor splittring på organisationsområdet med olika föreningar och organisationer (som Föreningen Auktoriserade Revisorer FAR, Svenska Revisorssamfundet SRS, Sveriges Redovisningskonsulters Förbund SRF och Sveriges Bokförings- och Revisionsbyråers Förbund SBRF). Åtskilliga revisorer står dock utanför organisationerna.

För vissa revisionsuppdrag ställs formella krav på revisorns kompetens, dvs. revisorn måste vara auktoriserad eller godkänd. Från och med år 1983 gäller det samtliga nybildade aktiebolag. För äldre aktiebolag (10 kap. 3 § första stycket aktiebolagslagen 1975:1385; ABL) träder bestämmelsen i kraft först från år 1988, då man räknar med att kåren av kvalificerade revisorer skall vara tillräckligt stor. Vissa större aktiebolag har redan tidigare varit skyldiga att ha auktoriserad revisor.

Uppgiften att auktorisera eller godkänna revisorer vilar på kommerskollegium. De närmare reglerna framgår av förordningen (1973:22) om auktorisation och godkännande av revisorer och av kommerskollegiets revisorskungörelse. För auktorisation eller godkännande ställs vissa formella krav beträffande t. ex. utbildning och tidigare praktik.

Kraven är störst i fråga om auktorisation. När det gäller utbildning krävs för auktorisation att sökanden avlagt ekonomexamen eller annan likvärdig svensk examen i enlighet med kommerskollegiets närmare föreskrifter. För auktorisation krävs vidare att sökanden utövar revisionsverksamhet som yrke och att denne utövat praktisk verksamhet i revisorsyrket på tillfredsställande sätt under minst fem år. Auktoriserad revisor får inte driva eller delta i ledningen av affärsverksamhet. Vidare gäller begränsningar i fråga om auktoriserad revisors rätt att taga anställning.

I fråga om godkännande krävs att sökanden har eftergymnasial utbildning med ekonomisk inriktning, dock inte av sådan omfattning som krävs för auktorisation. För godkännande krävs vidare bl. a. att sökanden utövar revisionsverksamhet som yrke eller fullgör likartade eller därmed sammanhängande uppgifter och att denne utövat praktisk verksamhet i revisorsyrket på tillfredsställande sätt under minst fem år. Sådana inskränkningar som gäller för auktoriserad revisors anställningsförhållanden och anknytning till affärsverksamhet gäller däremot inte för godkänd revisor.

För auktorisation eller godkännande som revisor krävs vidare att sökanden är bosatt här i riket, att han är myndig och inte i konkurs samt att han är känd för redbarhet och även i övrigt befinns lämplig att utöva revisionsverksamhet.

Auktorisation eller godkännande som revisor gäller för en tid av fem år. F. n. finns drygt 1 000 auktoriserade revisorer och ca 1 200 godkända revisorer. Till revisor får också utses auktoriserat eller godkänt revisionsbolag. Det är här fråga om handelsbolag eller aktiebolag som i enlighet med vissa närmare angivna bestämmelser

innehas av auktoriserade resp. godkända eller auktoriserade revisorer och som efter prövning av kommerskollegium erhållit auktorisation resp. godkännande. F. n. finns ett femtiotal auktoriserade och åtta godkända revisionsbolag.

Den auktoriserade eller godkända revisorn är enligt revisorsförordningen skyldig att redbart och nitiskt utföra de uppdrag som anförtros honom och i allt iaktta god revisorssed.

Kommerskollegiums tillsyn på revisorsområdet omfattar endast de kvalificerade revisorerna. Till sitt förfogande har kollegiet också en rådgivande nämnd. Denna, som har representanter för t. ex. FAR och SRS, ger vägledning i mer principiella frågor. Kollegiet handlägger ansökningsärenden, utövar tillsyn och beslutar om disciplinära åtgärder samt meddelar föreskrifter och anvisningar för tillämpningen av revisorsförordningen.

Tillsynsärenden anhängiggörs genom att anmälningar inkommer eller genom att kollegiet ingriper på eget initiativ på grund av t. ex. uppgifter i pressen. Dessa ärenden kan leda till att disciplinära åtgärder vidtas mot revisor. De sanktioner som kan komma i fråga enligt revisorsförordningen är upphävande av auktorisation eller godkännande samt varning. Gör auktoriserad eller godkänd revisor uppsåtligen orätt i sin verksamhet eller förfar han eljest oredligt skall sålunda auktorisationen eller godkännande upphävas. Är omständigheterna förmildrande får i stället varning meddelas honom. Åsidosätter revisor eljest de plikter, som åvilar honom som revisor, får varning meddelas honom. Är omständigheterna synnerligen försvårande får auktorisationen eller godkännandet upphävas. Motsvarande gäller i fråga om auktoriserat eller godkänt revisionsbolag. Sedan kommerskollegiet

övertog tillsynen år 1973 har närmare 20 godkännanden och en auktorisation upphävts. Under samma tid har 39 varningar utdelats, nio avseende auktoriserade revisorer och 30 avseende godkända. Kollegiet kan vidare, även om disciplinär åtgärd inte tillgripits, göra uttalanden i principfrågor.

Den lagstiftning som förutom revisorsförordningen har ett avgörande inflytande på revisorsområdet är främst bokföringslagens (1976:125) regler om redovisning och ABL:s regler om revision och offentlig redovisning. I denna lagstiftning hänvisas till vissa normer av etisk karaktär. Bokföringslagen talar om god redovisningssed medan ABL innehåller begreppet god revisionssed. Revisorsförordningen anknyter vidare till uttrycket god revisorssed. Vad dessa etiska normer kräver framgår inte närmare i lagstiftningen. Tillsammans med sådana myndigheter som kommerskollegium och bokföringsnämnden har det i viss mån lämnats åt revisorerna själva att genom praxis precisera innehållet i normerna. Dessa etiska regler återkommer också bland de regler som revisorsorganisationerna antagit och som revisorn/medlemmen är skyldig att följa. De etiska regler som gäller för FAR och SRS har intagits som bilagorna nr 3 och 4 till betänkandet. Det bör påpekas att organisationerna har bestämmelser om egna disciplinära åtgärder.

3.6 Auktorisation och etableringskontroll

I Sverige gäller sedan lång tid tillbaka principen att all näringsverksamhet är fri för svenska medborgare och svenska företag i den mån inte något annat uttryckligen föreskrivits. Denna frihet är dock kringskuren av att det på en rad områden ställs särskilda krav på den som skall utöva viss verksamhet. Det rör sig om ett brett spektrum av verksamheter som av olika skäl bedömts som särskilt känsliga. Även formerna för begränsningar av

näringsfriheten tar sig olika uttryck. Det kan därför vara svårt att få en klar och överskådlig bild av vilka gränser, som stakats ut för näringsfriheten, vilka syften som legat bakom inskränkningarna och vilka metoder som använts.

Sålunda har vissa typer av näringsverksamhet förbehållits staten eller staten närstående företag. På andra områden ställs särskilda krav på kompetens. Det finns också branscher där tillstånd av myndighet är en förutsättning för att utöva näringsverksamhet. Ibland förekommer ett frivilligt auktorisationsförfarande genom myndigheter eller privaträttsliga organisationer.

Schematiskt skulle de områden där näringsfriheten begränsats kunna delas upp på följande kategorier. Till en början finns sådana verksamheter som innebär risker för människors liv eller hälsa. Hit kan hänföras så skilda verksamheter som exempelvis tillverkning och försäljning av läkemedel resp. alkoholdrycker, hantering av explosiva och brandfarliga varor, handel med skjutvapen och elektriska installationer. Stor betydelse för människors hälsa har givetvis också den verksamhet som läkare och tandläkare bedriver. Dessa kan emellertid även räknas till sådana yrken som får utövas endast av den som visat sig ha särskild kompetens. Andra exempel på verksamheter där det krävs speciella kvalifikationer är advokater, revisorer, byggarbetsledare och skeppsklarerare. Verksamheter av stor ekonomisk betydelse är satta under speciell kontroll (t. ex. bank- och sparbanksrörelse, försäkringsrörelse och fondkommissionsrörelse) liksom verksamheter som är särskilt utsatta för brottsrisker t. ex. (bevakningsföretag och handel med skrot och begagnade varor). Sådana verksamheter som rör stora samhällsintressen förbehålls ofta det allmänna exempelvis kommunikationer, radio- och TV-sändningar och ren-

hållning. På andra områden har det framkommit ett behov av särskilt konsumentskydd (t. ex. tillfällig handel och sällskapsresor) eller skydd för den personliga integriteten (kreditupplysnings- och inkassoverksamhet). Slutligen kan nämnas verksamheter som berör trafiksäkerheten och skyddet för djur.

Genomgången gör inte anspråk på att vara fullständig. Vissa verksamheter kan som synes hänföras till flera av de föreslagna kategorierna. Indelningen kan också göras på annat sätt och efter andra normer. Syftet har endast varit att visa upp det breda spektrum av verksamheter som har ålagts kontroll och inskränkningar i näringsfriheten. De metoder som används för att begränsa näringsfriheten är inte heller enhetliga utan sker på ett flertal sätt. Den terminologi som används är inte helt klargörande utan begreppen går i varandra.

Det vanligaste är dock att det krävs tillstånd för verksamheten och att detta tillstånd under vissa förutsättningar kan återkallas. Ibland finns också möjlighet att utdela varning. Tillståndskravet fyller vanligen samma funktion som en etableringskontroll. Som exempel kan nämnas handel med skjutvapen, byggarbetsledare, försäkringsrörelse, fondkommissionsrörelse, skeppsklarerarrörelse, skrothandel, inkasso- och kreditupplysningsverksamhet och biluthyrning. I vissa fall krävs i stället legitimation som innebär högt ställda kvalitetsvillkor men som har samma effekt som ett tillståndskrav.

En annan term som ofta används i sammanhanget är auktorisation som förekommer i flera skepnader. Man kan tala om obligatorisk auktorisation, frivillig myndighetskontrollerad auktorisation och frivillig näringslivskontrollerad auktorisation (se konsumentverkets rapport KOV 1978:8-01 Auktorisation och konsumentskydd). Obliga-

torisk auktorisation är den mest långtgående och innebär ett absolut etableringshinder för den som inte uppfyller kraven. Den kan jämställas med att tillstånd krävs för verksamheten. Vanligen är den prövning som föregår beslutet om auktorisation främst inriktad på kontroll av kompetens eventuellt i förening med en undersökning av vandel och/eller ekonomisk solvens. Det är däremot ovanligt att tillståndsprövningen även innefattar en prövning av behovet av nyetablering (jfr dock trafiktillstånd).

I Sverige har man hittills haft en restriktiv syn på obligatorisk auktorisation, som endast ansetts kunna komma i fråga på områden som rör trygghet till liv, hälsa, säkerhet, personlig integritet eller i vissa fall större ekonomiska värden. Den frivilliga myndighetskontrollerade auktorisationen har ofta kombinerats med att särskilda uppgifter förbehålls de kvalificerade yrkesutövare som erhållit auktorisation. Exempel på sådana är advokater och revisorer men även bilskrotare. Övrig verksamhet på området får däremot utövas av personer som inte står under någon kontroll. Även när det gäller denna typ av auktorisation har man hittills iakttagit restriktivitet. Den vanligaste formen av auktorisation är därför den frivilliga näringslivskontrollerade auktorisationen. Tillsynen sker oftast genom olika branschorganisationer. För en mer systematisk genomgång av innebörden och användningen av auktorisation i olika former och branscher hänvisas till konsumentverkets tidigare nämnda rapport samt verkets rapport KOV 1978:8-02 Auktorisationssystem - en översikt.

Ytterligare former för begränsning av näringsfriheten är krav på registrering, krav på försäkring eller ställande av säkerhet, monopol eller slutligen förbud utan föregående tillståndsprövning.

Det kan finnas anledning att närmare redovisa områden eller branscher som ställts under kontroll och som tangerar rådgivningsverksamhet eller där de bakomliggande motiven har beröringspunkter med de överväganden som föranlett granskningen av rådgivningsverksamheten. Advokater och kvalificerade revisorer har tidigare behandlats. Övriga exempel på den förstnämnda kategorin är fastighetsmäklare och inkasso- och kreditupplysningsverksamhet. Bland branscher som är särskilt utsatta för brottsrisker finns bevakningsföretagen och handel med skrot och begagnade varor. Bilskrotning kan också nämnas.

För fastighetsmäklare finns för närvarande inget tillståndskrav men däremot en möjlighet till frivillig auktorisation genom handelskamrarna. Auktorisationen är reglerad i en kungörelse och handelskamrarna agerar på regeringens uppdrag. Som krav för auktorisation uppställs bl. a. minst två års praktik som fastighetsmäklare och därvid förvärvad erforderlig erfarenhet och skicklighet. Vidare görs en allmän lämplighetsbedömning. Som villkor för auktorisation kan vidare föreskrivas skyldighet att ställa säkerhet upp till 100 000 kr för ersättningsskyldighet som mäklare kan ådra sig.

Auktorisation gäller för en tid av fem år. Återkallelse kan ske om mäklaren inte längre uppfyller de formella kraven på auktorisation liksom om han förfar oredligt eller på annat sätt visar sig olämplig. För annat åsidosättande av sina skyldigheter kan mäklaren tilldelas varning eller, om omständigheterna är försvårande, få sin auktorisation återkallad.

Fastighetsmäklarnas verksamhet ses för närvarande över. Småhusköpskommittén (Ju 1975:02) föreslog i sitt betänkande (SOU 1981:102) Fastighetsförmedlingslag bl. a. en obligatorisk försäkrings- och registreringsskyldighet

för alla yrkesmässigt verksamma fastighetsmäklare vid sidan av den frivilliga auktorisationen. Efter remissbehandling övervägs inom justitiedepartementet en längre gående tillsyn över fastighetsmäklarna som även skulle innebära krav på kunskap och allmän lämplighet för att få verka som mäklare. En proposition kan väntas till hösten.

Yrkesmässigt bedriven inkassoverksamhet regleras i inkassolagen (1974:182) och får endast bedrivas efter tillstånd av datainspektionen. Tillståndskravet berör dock inte sådan inkassoverksamhet som bedrivs av banker eller advokater. Tillstånd får meddelas endast om verksamheten kan antas bli bedriven på ett sakkunnigt och omdömesgillt sätt. Datainspektionen utövar även tillsyn över verksamheten. Om tillståndshavare bryter mot bestämmelse i inkassolagen eller föreskrift som meddelats med stöd av lagen kan tillståndet återkallas om rättelse inte sker. Lagen innehåller vidare bestämmelser om straff och skadestånd vid överträdelser.

Kreditupplysningsverksamhet är reglerad på motsvarande sätt (kreditupplysningslagen 1973:1173). För yrkesmässig kreditupplysning krävs tillstånd av datainspektionen. Undantag har gjorts för den som står under tillsyn av bankinspektionen. Tillstånd får endast ges om det från allmän synpunkt finns behov av verksamheten och den kan antas bli bedriven på ett sakkunnigt och omdömesgillt sätt. Återkallelse av tillstånd kan ske på samma kriterier som för inkassoverksamhet. Även vid kreditupplysningsverksamhet kan straff och skadestånd utgå vid överträdelser.

Vid införandet av etableringskontroll för kreditupplysnings- och inkassoverksamhet åberopades verksamheternas viktiga och känsliga funktion samt behovet av integritetsskydd för den enskilde gäldenären (prop. 1973:1173 och 1974:182). Undantaget för banker - och vad gäller

inkassoverksamhet - för advokater betingades av att bankinspektionens resp. advokatsamfundets tillsyn över dessa kategorier ansågs tillräcklig.

Bevakningsföretag får inte bedrivas utan auktorisation, som meddelas av länsstyrelsen (lag 1974:191 om bevakningsföretag). Auktorisation får beviljas endast om det kan antas att verksamheten kommer att bedrivas på ett sakkunnigt och omdömesgillt sätt och i övrigt i överensstämmelse med god sed inom branschen samt om det kan antas att den inte kommer att få en från allmän synpunkt olämplig inriktning. All personal hos bevakningsföretag måste dessutom vara godkänd vid prövning med avseende på laglydnad, medborgerlig pålitlighet samt lämplighet i övrigt för anställning i sådant företag. Auktorisation av företag eller godkännande av personal kan återkallas om någon av förutsättningarna senare visar sig brista eller om det i övrigt finns särskild anledning till återkallelse.

Handel med skrot får idkas endast av den som har polismyndighetens tillstånd. För tillstånd krävs att sökanden gjort sig känd för redbarhet och även i övrigt finnes lämplig att driva skrothandel. Om tillståndshavare åsidosätter de bestämmelser han har att rätta sig efter eller om förutsättningar för tillståndet inte längre föreligger, får polismyndigheten återkalla detta. Den som ska driva handel med begagnade varor måste registrera sig hos polismyndighet. Några bestämmelser om möjlighet att förbjuda handel med begagnade varor finns däremot inte. Det finns ingående föreskrifter om skyldighet för den som bedriver handel med skrot eller begagnade varor att föra anteckningar, tillåta poliskontroll m. m. Bestämmelserna återfinns i lag (1981:2) om handel med skrot och begagnade varor jämte tillhörande förordningar. I såväl lag som förordningar sägs uttryckligen

att ändamålet med regleringen är att förebygga avsättning av stulet gods och att underlätta spaning efter sådant gods.

I detta sammanhang kan anmärkas att det för bilskrotare finns ett särskilt auktorisationsförfarande. Auktorisation, som meddelas av länsstyrelse, är en förutsättning för rätt att utfärda s. k. skrotningsintyg.

Som framgått av den tidigare redogörelsen över inskränkningar i näringsfriheten avser dessa endast verksamheter på ett speciellt område. Generellt näringsförbud avseende i princip all näringsverksamhet kan dessutom meddelas med stöd av regler i konkurslagen (1921:225; KL). Dessa bestämmelser kommer att behandlas i nästa avsnitt.

3.7 Näringsförbud

Bestämmelser om generellt näringsförbud för myndig svensk medborgare finns endast i KL. Sedan lång tid gäller att konkursgäldenär inte får idka näring varmed följer bokföringsskyldighet under den tid konkursen varar (199 a § KL). Bestämmelsen är straffsanktionerad. Under samma tid är gäldenären också förbjuden att bl. a. stifta aktiebolag och att inneha vissa befattningar i sådant bolag.

Den 1 juli 1980 infördes nya regler om näringsförbud i samband med konkurs, vilka innebär möjlighet att även efter konkursens avslutande meddela förbud under viss tid, s. k. konkurskarantän (prop. 1979/80:83, LU 31, rskr 284, SFS 1980:264). Reformen var ett led i den fortgående revisionen av konkurslagstiftningen och motiverades framför allt av kampen mot den ekonomiska brottsligheten. Den innebar ett mer långtgående näringsförbud som förutsätter prövning i det enskilda fallet.

En grundförutsättning för att näringsförbud skall kunna meddelas är att konkurs har inträffat. Ytterligare en förutsättning är att gäldenären är näringsidkare. Om gäldenären är aktiebolag eller annan juridisk person kan förbud meddelas den som är eller senare än två år innan konkursansökningen gjordes har varit ställföreträdare för den juridiska personen. Detsamma gäller personer som faktiskt handhar eller under samma tid handhaft ledningen eller förvaltningen av företaget (199 b § första och andra styckena KL).

Gäldenären måste vidare ha förfarit grovt otillbörligt mot borgenärer eller på annat sätt grovt åsidosatt vad som ålegat honom som näringsidkare. Förbud kan också meddelas den som upprepade gånger förekommit i samband med konkurs om han i sin näringsverksamhet har åsidosatt vad som ålegat honom som näringsidkare och näringsförbud är påkallat av särskilda skäl (199 b § första och tredje styckena KL).

I förarbetena påpekades att avsikten inte var att näringsförbud endast skulle kunna komma i fråga efter förfaranden som är kriminaliserade eller nära gränsar till det straffbara området. Samtidigt underströks att förbud i princip endast borde meddelas vid kvalificerade fall av illojala förfaranden. Som exempel nämndes sådana transaktioner som är främmande för en under affärsmässiga former bedriven verksamhet. Avgörande för förbud kunde enligt föredraganden också vara om det förekommit förhållande som kunde anses innefatta missbruk av näringsfriheten (prop. 1979/80:83 s. 30 f.).

Den som har meddelats näringsförbud får i princip inte driva verksamhet som medför bokföringsskyldighet. Han får inte heller vara styrelseledamot eller vara ställföreträdare för bl. a. aktiebolag som driver bokförings-

skyldig verksamhet. I förbudet ligger också att man inte får ha den faktiska ledningen eller förvaltningen av en rörelse. Om det finns särskilda skäl får viss typ av näringsverksamhet undantas från förbudet (199 c § KL).

Förbud får meddelas för en tid av högst fem år med möjligheter till förlängning vid överträdelse av förbudet. Innan ett slutligt förbud beslutas kan även ett tillfälligt sådant meddelas (199 g § första stycket KL). Fråga om förbud prövas av en allmän domstol på talan av åklagare. Preskriptionstiden är två år från konkursbeslutet; pågår konkursen längre tid får talan alltid väckas till dess den är avslutad. I förarbetena förutsattes att näringsförbud ofta kommer att aktualiseras i samband med frågor om straffansvar. Förbudsprövningen kan då handläggas i brottmålsrättegången varvid brottmålsreglerna blir tillämpliga på hela förfarandet. I övriga fall gäller vad som i allmänhet är föreskrivet om mål som rör brott för vilket är stadgat fängelse i högst ett år (199 d § KL). Förbud kan hävas om ändrade förhållanden eller något annat särskilt skäl föranleder det (199 f § KL).

Överträdelse av näringsförbud kan medföra fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, böter eller fängelse i högst sex månader (212 § andra stycket KL). Tillsynsmyndigheten i konkurs, kronofogdemyndigheten, har getts en övervakande funktion även när det gäller meddelade näringsförbud (199 j § KL). Vidare skall ett centralt register över meddelade förbud föras av riksskatteverket (RSV; 199 i § KL).

En eventuell utvidgning av reglerna om näringsförbud utreds för närvarande av näringsförbudskommittén (Ju 1981:03). Förslag kan väntas under första halvåret 1984.

En redovisning av tillämpningen av bestämmelserna om näringsförbud enligt KL görs i följande avsnitt.

4 TILLÄMPNINGEN AV GÄLLANDE BESTÄMMELSER

I den officiella rättsstatistiken redovisas inte medverkansansvar särskilt utan registreras som gärningsmannaskap under resp. huvudbrott.

Kommissionen har därför gjort en egen undersökning av medverkansansvar vid vissa brottstyper under åren 1981 och 1982. De utvalda brotten är brott mot 11 kap. BrB, således olika typer av gäldenärsbrott, brott mot SkBL och valutabrott. Under år 1981 dömdes sammanlagt 59 personer för medverkan vid de angivna brottstyperna. År 1982 var siffran 82, vilket ger 141 personer under de båda undersökta åren. Övervägande delen av de dömda var män. Omkring hälften var mellan 25 och 45 år medan en knapp tredjedel var mellan 45 och 60 år.

Den i undersökningen klart dominerande brottstypen var medhjälp till skattebrott (omkring 70 %), därnäst kom gäldenärsbrott (omkring 20 %) och slutligen valutabrott (cirka 15 %). Omkring fem procent hade dömts för både skattebrott och gäldenärsbrott. Drygt 60 procent av de för medverkan dömda under de två åren fick fängelsestraff (87 personer). Över två tredjedelar av dessa dömdes dock för flera brott. Den därnäst vanligaste påföljden var villkorlig dom i kombination med böter (26 personer. Enbart skyddstillsyn användes inte alls och i kombination med böter bara vid ett tillfälle. Böter förekom i 20 fall.

I 64 fall (45 %) av de undersökta förekom även annan brottslighet än medhjälp till skatte-, gäldenärs- eller valutabrott. I 16 fall hade den dömde därvid gjort sig skyldig till osant intygande, i tio fall till bedrägeri. Dessutom förekom spridda fall av urkundsförfalskning, förskingring, trolöshet mot huvudman, varusmugg-

ling, uppbördsbrott och mened. Trafikbrott förekom i fyra fall och narkotikabrott i två fall. Bortsett från två fall av häleri saknades traditionella tillgrepps- och egendomsbrott helt.

Det har inte varit möjligt att genom den statistiska undersökning som kommissionen låtit göra få fram de dömdas yrke eller anställningsförhållanden. Domsblanketterna innehåller visserligen en ruta för yrke eller titel men det händer förhållandevis ofta att rutan lämnas tom. I andra fall kan angivelsen vara mer slumpartad. Rättsstatistiken registrerar därför inte uppgiften eftersom det inte bedömts meningsfullt. För att få en uppfattning om vilka yrkeskategorier som gjort sig skyldiga till bestraffad medverkan är det således nödvändigt att ta in och studera samtliga domar, där sådana brott förekommer. Med hänsyn till den tidspress under vilken kommissionen arbetar har detta inte ansetts möjligt.

Reglerna om utvidgat näringsförbud trädde i kraft den 1 juli 1980. Erfarenheterna är därför ännu begränsade. Näringsförbudskommittén har emellertid gjort en undersökning av hur bestämmelserna tillämpats i olika hänseenden fram t. o. m. år 1982, dvs. under de första två och ett halvt åren som reglerna gällt. Av undersökningen framgår bl. a. följande:

Under den aktuella tiden belades 60[1] personer med näringsförbud. Ett beslut meddelades under år 1980, 23 under år 1981 och 36 under år 1982. Kommittén beräknar att det under den studerade tiden gjordes drygt 500 anmälningar till polis och åklagare. Talan har väckts i

---

1 Siffran avser endast förbud som vunnit laga kraft eller där tillfälligt förbud gällde före utgången av år 1982.

drygt 100 fall medan åklagare beslutat att inte föra talan i ungefär lika många fall. Uppskattningsvis 300 fall låg vid utgången av år 1982 för utredning hos polis och åklagare.

Näringsförbudskommittén har vidare gått igenom inom vilka branscher de 60 personer som fått näringsförbud varit sysselsatta. Ungefär 25 - 30 olika branscher är företrädda med en klar överrepresentation för entreprenörer (12 personer). Bland de branscher som fått fler än ett förbud märks åkerier (5), bilförsäljning (4), reklam (4), restaurangnäring (3) och skrothandel (3). Vidare kan noteras att två personer av de 60 sysslade med revision och bokföring.

När det gäller övervakningen av personer med näringsförbud framgår vidare av kommitténs undersökning att kontrollen varierar mellan de olika kronofogdemyndigheter som är tillsynsmyndighet. Beträffande inemot 25 av dem som meddelats förbud saknades t. ex. all kännedom om nuvarande sysselsättning. Vidare förelåg beträffande 17 av de 60 undersökta personerna misstankar om överträdelser av förbud. Beträffande sex av de misstänkta synes bulvankonstruktioner ha använts för att dölja överträdelserna. Två personer har under våren 1983 dömts för överträdelse av näringsförbud.

Siffror över de disciplinära förfaranden för advokater och kvalificerade revisorer har redovisats i anslutning till beskrivningen av gällande bestämmelser för dessa yrkeskategorier (avsnitt 3.4 och 3.5).

5 EXEMPEL PÅ OSERIÖS RÅDGIVNING

En rådgivare som sysslar med oseriös rådgivning har av förklarliga skäl ingen önskan att synas utåt. Inte heller klienten har någon anledning att avslöja att han haft tillgång till sakkunskap och att således kvalificerade överväganden - inte bara okunnighet - ligger bakom hans handlingar. Till detta kommer bristande resurser hos olika kontroll- och brottsbekämpande myndigheter. Sammantaget medför dessa omständigheter att det oftast inte anses meningsfullt att ens söka utreda rådgivarens roll i sammanhanget. Möjligheterna att kunna sätta stopp för rådgivarens verksamhet bedöms på många håll som så små att det inte är värt den insats som krävs. Det kostar betydligt mer än det smakar.

Dessa förhållanden försvårar en kartläggning av den oseriösa rådgivningen. Det finns inget samlat material. En möjlighet att skaffa material är att gå ut med en enkät till de myndigheter som kan bedömas ha erfarenhet av problemet. Vid en preliminär rundfrågning till polisens eko-rotlar och revisionsenheterna på några av de större länsstyrelserna visade det sig emellertid - av de skäl som framhållits ovan - att det fanns föga konkret material att hämta. Däremot sade man sig överlag ha den uppfattningen att den oseriösa rådgivningen var omfattande och ofta var en förutsättning för huvudmannens olagliga transaktioner.

De kontaktade myndigheterna har vidare uppgett att rådgivningsverksamhet av detta slag oftast sker i det fördolda. Rådgivarna uppträder sällan som ombud för huvudmännen då skriftliga avtal ingås. Det är endast någon enstaka handling i utredningarna som ger en antydan om att det förekommit yrkesmässig juridisk eller ekonomisk rådgivning. Det har vidare påpekats att ytterst få misstankar om rådgivares medverkan till brottsliga gärningar

leder till förundersökningar och åtal. I de fall då det sker är de åtalade rådgivarna ofta nära lierade med huvudmannen och har haft egna ekonomiska intressen i de brottsliga transaktionerna.

En enkät kan sålunda förmodas ge ett magert resultat. En av orsakerna kan antas vara att de intressanta myndigheterna av olika skäl inte gör någon undersökning av rådgivarens roll. Ett alternativ skulle vara att kommissionen samlade in visst grundmaterial för att göra en fördjupad studie av rådgivarnas betydelse för ekonomisk brottslighet. Ett sådant arbete är emellertid mycket tidsödande. Med hänsyn till den korta tid under vilken kommissionen arbetar har det inte bedömts möjligt att göra en sådan undersökning.

Kommissionen har därför valt att presentera ett antal exempel på oseriös rådgivning. För att kunna ge en föreställning om hur det faktiskt går till har som krav uppställts att exemplen skall ha verklighetsunderlag. Det bör dock påpekas att man därmed med nödvändighet beskär bilden. Som tidigare framhållits är det ett litet fåtal fall som - ofta av en slump - blir föremål för närmare undersökning. För det mesta rör det sig då om fall där en rådgivare gjort så grova övertramp att det kan bli fråga om straffansvar. Det är också så att viss verksamhet lättare drar på sig myndigheternas intresse än andra. En del kan också slumpvis uppdagas i samband med konkursutredningar. Man bör därför akta sig för att påstå att exemplen speglar hela verkligheten. De ger endast en bild av den del av verkligheten som råkat dra på sig samhällets strålkastarljus.

De första exemplen har hämtats ur det material AMOB-utredningen samlade in. Därefter kommer några fall från advokatsamfundets disciplinära verksamhet. Resterande

exempel har hämtats ur förundersökningar och domar. Fallen har anonymiserats. Vissa har beskrivits mycket schematiskt medan andra är mer detaljerade.

Enligt kommissionens uppfattning är antalet advokater klart överrepresenterade bland exemplen. Det beror bland annat på att när en advokat gör sig skyldig till överträdelser uppmärksammas det på ett annat sätt både av utredare och framför allt av massmedia än om någon annan typ av rådgivare åtalas och döms. Det blir därför förhållandevis enkelt att få tag i de fall där advokater är inblandade medan det för rådgivare i övrigt är förenat med stora svårigheter. Vidare finns samlade uppgifter i ett disciplinärt förfarande. Kommissionen vill därför understryka att exemplen inte får tas som intäkt för att advokater i någon högre grad skulle medverka i ekonomisk brottslighet. Tvärtom kan man på goda grunder anta att den oseriösa rådgivningen är mest omfattande bland sådana rådgivare som inte är ställda under någon disciplinär kontroll.

1. Revisor A hade som specialitet att bilda bolag i Schweiz både med och utan riksbankens tillstånd. Hans klienter var framför allt ägare till fåmansbolag i Sverige. Bolagen i Schweiz hade alla det gemensamt att de inte drev någon verksamhet utan endast fungerade som ett instrument för att nedbringa den beskattningsbara vinsten i det svenska bolaget och skaffa ägaren ett kapital utomlands. Detta skedde exempelvis genom s. k. omfaktureringar. Bolaget i Sverige köpte varor utomlands. Säljaren skickade varorna till Sverige men fakturan gick till bolaget i Schweiz. Där skrevs en ny faktura med ett lämpligt påslag på fakturabeloppet. Det svenska bolaget betalade sedan till det schweiziska bolaget som vidarebefordrade pengarna till säljaren men självt behöll mellanskillnaden (till ägarens disposition i Schweiz).

För att skaffa sig kontakter reste A även runt och höll föredrag om skatteplanering. På så sätt kom han i kontakt med affärsmän, som ansåg sig ha skatteproblem, och kunde sälja sina idéer. Alla var dock inte hjälpta av att bilda utländska bolag men ville ändå kunna föra ut pengar ur Sverige utan myndigheternas inblandning. Dem föreslog A att de skulle överta andra svenska klienters banktillgodohavanden i utlandet. På detta sätt slapp klienten smuggla ut pengar utan kunde med minimal upptäcktsrisk göra upp hela affären på ett kontor i Sverige.

2. D är jur. kand. och innehavare av en juridisk byrå. Han ägnar sig bl. a. åt att bilda aktiebolag, som han sedan överlåter till sina klienter. Han tror att han numera bildat omkring 900 s. k. nummerbolag.

D säger sig omedveten om vilken verksamhet hans huvudmän bedriver och varför de så ofta är i behov av nya bolag. I själva verket har D planlagt verksamheten och är i vissa delar oumbärlig.

Vad som händer är följande: via aktiebolag och i bolagets namn inköps varupartier från utländska firmor i hela Västeuropa. Betalning utlovas 30 dagar från fakturadatum. Man undviker kontantköp eller köp mot dokument. Levererade varor hämtas ut mot betalning av moms och tullavgifter. Varorna säljs därefter snabbt ofta till priser, som understiger fakturapriset. Leverantören får inte betalt. När fordringsägarna blir alltför enträgna, försätts bolaget med hjälp av D i konkurs. Dessförinnan ser D till att de verkliga intressenterna försvunnit ur bolagens styrelser. Han anlitar i stället bulvaner som är villiga att mot ersättning utgöra styrelse och firmatecknare och - i sinom tid - bekräfta boupptecknings. Huvudmännen fortsätter med hjälp av D verksamheten i ett nytt bolag. Vinsten är avsevärd.

För att försvåra konkursutredningarna och myndigheternas kontroll i övrigt råder D sina huvudmän att inte ha någon bokföring eller över huvud taget spara på papper som hjälper till att rekonstruera verksamheten.

(Förfarandet torde ha försvårats något - men inte omöjliggjorts - av att samtliga konkurser numera utreds med avseende på brottslig verksamhet.)

3. Pensionären X utflyttade år 1964 till Spanien. Han ägde då samtliga aktier i ett rörelsedrivande aktiebolag, vilka aktier han - med undantag för åren 1970-1972, då de var överlåtna till hans barn - fortfarande innehade då bolaget den 4 augusti 1975 försattes i konkurs vid en tingsrätt. Som enda tillgång i konkursen upptogs en fordran mot X på nominellt minst 211 762 kr. 83 öre jämte ränta, vilken fordran emellertid värderades till 0 kr. Bland skulderna återfanns en skatteskuld utgörande kvarskatt enligt 1974 års taxering jämte restavgifter om tillhopa 204 572 kr.

Sedan den 1 september 1972 utgjordes bolagets styrelse av Y med Z som suppleant. Den senare skötte också bolagets bokföring sedan slutet av 1960-talet.

I november 1971 uppdrog X åt advokaten B att sälja bolagets fastighet Åsa 2:17 till kommunen, på vilken fastighet bolaget bedrev sin rörelse. Köpeavtal med kommunen om försäljning av fastigheten och rörelsen träffades den 11 januari 1973, då B uppbar köpeskillingen om 350 000 kr., varav 270 000 kr. för rörelsen. Sedan X begärt redovisning av B, anförde denne i brev den 8 maj 1973 till Z följande.

> Angående bland annat Åsa 2:17. Enär aktiebolaget står som säljare av fastigheten m.m. måste jag ha Edert medgivande enligt bifogad handling.

> Enär direktören X synes angelägen lyfta likvider m.m. är jag tacksam för omgående behandling.

Den handling som var fogad vid brevet och som undertecknades av Y och Z var daterad den 10 januari och den 8 maj 1973. Den har följande lydelse.

> Nuvarande firmatecknare medgiver att direktören X av advokaten B mottager redovisning och likvid avseende bl.a. Åsa 2:17.

B avgav redovisning den 9 maj 1973. Enligt den av X godkända redovisningen erhöll han 344 167 kr. 61 öre, varav 26 000 kr. kontant och 318 167 kr. 61 öre i en postväxel Av de medel X sålunda mottagit förde han ut 125 000 kr. ur landet. Resterande belopp förbrukade han för egen räkning.

Sedan åtal väckts mot X för oredlighet mot borgenärer, alternativt vårdslöshet mot borgenärer, för att han - på grund av förfogande över bolagets tillgångar - i gäldenärs ställe utan vederlag avhänt bolaget egendom av betydenhet och försatt detta på obestånd, dömde tingsrätten honom den 25 januari 1978 för oredlighet mot borgenärer till villkorlig dom och 100 dagsböter.

I anmälan till advokatsamfundets styrelse påtalade kronofogdemyndigheten i distriktet B:s medverkan i den av X begångna brottsliga gärningen och anförde därvid bl. a. följande.

B har uppenbarligen varit medveten om att aktiebolagets pengar inte borde utbetalas till X, som kunde antas undanskaffa medlen och föra ut dem till Spanien. Att B insett att aktiebolaget på grund av försäljningen skulle komma att påföras en avsevärd inkomstskatt framgår av hans berättelse vid vittnesförhör i rätten.

I avgivet yttrande bestred B att han skulle ha haft någon del i vad X låtit komma sig till last. Han uppgav bl. a. följande.

På grund av skattekonsekvenserna rådde han vid något tillfälle X att försöka sälja aktierna i bolaget i stället för fastigheten och rörelsen till kommunen. Denne ville emellertid inte lyssna till rådet utan sade sig ha användning för bolaget för att genom detta bereda sig ytterligare inkomster i form av bl. a. arrenden. X nämnde också att han anlitade egna skatteexperter. I samband med redovisningen underströk B ånyo skattekonsekvenserna för X. - X hade hand om de medel som tillhörde bolaget, varken Y eller Z förvaltade några pengar. B ordnade ett formellt skriftligt medgivande från bolagets ställföreträdare att få redovisa direkt till X, som var den som ensam styrde och ställde i bolaget. B utgick från att X i sin tur skulle redovisa till bolaget. - Han hade inte haft någonting att göra med X innan han mottog ifrågavarande uppdrag. Han visste emellertid att X inte var bosatt här i riket. Av förbiseende iakttog han inte valutaförordningens bestämmelse att inhämta riksbankens tillstånd att få redovisa köpeskillingen till X.

Advokatsamfundets disciplinnämnd tilldelade B en varning.

Nämnden yttrade i beslut den 29 juni 1978:

Enligt 5 § första stycket 2) valutaförordningen fordras riksbankens tillstånd om den som är bosatt här i riket skall överlåta bl. a. betalningsmedel på den som är bosatt i utlandet.

B har i vetskap om att X var bosatt i Spanien underlåtit att inhämta riksbankens tillstånd innan han den 9 maj

1973 till denne överlämnade beloppet om 344 167 kr. 61 öre i form av kontanter och en postväxel. Härigenom har åsidosatt sina plikter som advokat.

Därutöver gör nämnden följande bedömning rörande B:s redovisning till X för det uppdrag han mottagit att försälja bolagets fastighet och rörelse.

Även om - som B uppgett - X som aktieägare samt den som ensam bestämde i bolaget och förvaltade dess medel uppdragit åt B att genomföra försäljningen, var det ändå bolaget och inte X personligen som B företrädde. Att B också insåg detta visar hans brev till Z samt dennes och Y:s påtecknade medgivande om rätt för X att motta redovisning. Brevets avfattning - "måste jag ha Edert medgivande" och "X synes angelägen lyfta likvider" - ger emellertid vid handen att B - som han också själv uppgett - betraktade uppdragsförhållandet till bolaget som endast formellt och att den verkliga uppdragsgivaren var X själv. Härför talar även den omständigheten att B:s kostnadsräkning den 9 maj 1973 utställts inte på bolaget utan på X.

Av B:s egna uppgifter framgår att han var medveten om vilka ofördelaktiga skattekonsekvenser en försäljning av det slag som kom till stånd skulle medföra i jämförelse med en avyttring av aktierna i bolaget, att han underrättat X härom men att denne ändå vidhöll att försäljningen skulle genomföras på sätt som skedde. X:s inställning måste anses i hög grad anmärkningsvärd och borde ha gett B anledning misstänka att allt inte skulle komma att gå rätt till. Misstanken härom borde ha förstärkts när X begärde att B skulle redovisa till denne personligen. Att X hade ett dominerande inflytande i bolaget har inte fritagit B från skyldigheten att göra vad på honom rimligen ankom för att förvissa sig om att

han inte genom att villfara X:s begäran om redovisning underlättade för denne att begå några oegentligheter. Redan det förhållandet att X var bosatt i utlandet borde ha manat B till särskild försiktighet. B:s åtgärder att upplysa X om skattekonsekvenserna har i detta hänseende inte varit tillräckliga. Vad B enligt nämndens mening med hänsyn till omständigheterna bort göra var att redovisa från kommunen mottagna medel direkt till bolaget och inte - som han uppgett - förlita sig på att X i sin tur skulle göra detta.

Med hänsyn till det anförda måste B genom att redovisa medlen till X anses ha jämnat vägen för den gärning X dömts för. Vad B sålunda låtit komma sig till last finner nämnden inte vara att bedöma strängare än som ett åsidosättande av de plikter som åvilat honom som advokat.

4. En tingsrätt dömde genom dom den 7 januari 1976 X och Y för bl. a. koppleri till fängelse två år. I målet biträddes de tilltalade av advokaten C som offentlig försvarare. De åtalade gärningarna hade samband med de tilltalades innehav av en porrklubb. Av domen framgick bl. a. att C biträtt vid förvärvet av klubben samt att han därefter i viss utsträckning bistått klubbinnehavarna med råd rörande klubbens verksamhet.

Advokatsamfundets undersökning visade bl. a. följande.

C biträdde till en början X vid inköp av porrklubben. C besökte klubben och inspekterade lokalen. Enligt vad han själv uppgav stod det klart för honom att det förelåg ett samband mellan de anställda flickornas låga ersättning - 10 kr. per timme - och deras möjligheter att knyta sexuella kontakter på klubben i och för prostitution.

Denna prostitution skedde dock inte direkt på klubben. C ansåg därför att ägarna inte gjorde sig skyldiga till ett sådant främjande av prostitution som krävs för att kopplerianSvar skall aktualiseras.

C upprättade dels ett avtal som skulle användas vid anställning av flickor på klubben och som bl. a. förbjöd flickorna "att på ett otillbörligt sätt ta kontakt med gäster för sexuella förbindelser", dels ordningsregler med förbud för anställda att inom lokalen ta kontakt med gäster eller träffa avtal om samlag eller annan sexuell handling.

Advokatsamfundets disciplinnämnd tilldelade C en varning. I beslutet uttalade nämnden:

> Nämnden finner uppenbart att varken "anställningsavtalen" eller ordningsreglerna tjänat annat syfte än att ge sken av att ingen prostitution bedrevs inom eller i anslutning till klubben eller att, om så var fallet, detta skedde trots klubbinnehavarnas förbud och i varje fall utan deras medverkan. Detta måste också C ha insett.
>
> Genom att ändå på sätt som angetts lämna klubbinnehavarna biträde rörande klubbens angelägenheter har C medverkat till att söka skapa en laglig ram för en olaglig verksamhet. Härigenom har C allvarligt åsidosatt sina plikter som advokat.

5. Advokaten A fungerade under ett antal år som juridisk rådgivare till D och L, vilka var ägare av och styrelse i AB X Distribution. Under år 1978 ombesörjde A bildandet av ett nytt bolag, X Bud i Stockholm AB för D:s och L:s räkning. A var även suppleant i styrelsen.

Strax därpå ändrades genom A:s försorg AB X Distribution namn till P bilar AB. Under december månad samma år köpte X Bud i Stockholm AB hela inkråmet (dvs. inventarier, hyreskontrakt, leasingavtal etc.) i P bilar AB. A upprättade avtalet. Drygt tre månader senare försattes P bilar AB i konkurs. A utsågs till konkursförvaltare.

Som konkursförvaltare hade A att bedöma om återvinningstalan borde riktas mot X Bud i Stockholm AB (i vilket bolag A själv var med i styrelsen) på grund av det avtal (som han själv upprättat) om köp av rörelsen från konkursbolaget. Vidare skulle han bedöma om hans styrelsekamrater i X Bud i Stockholms AB hade gjort sig skyldiga till gäldenärsbrott i sin egenskap av styrelse i konkursbolaget.

I berättelsen enligt 55 § KL fanns ingen anmärkning mot bolagets bokföring. Vidare uttalade A att det inte fanns skälig anledning anta att D eller L gjort sig skyldiga till brottsligt förfarande mot konkursbolagets borgenärer. Någon återvinningstalan kom aldrig till stånd.

D och L åtalades sedermera för gäldenärsbrott (bokföringsbrott och vårdslöshet mot borgenärer). I skrivelse till advokatsamfundet 1983-03-02 anmärker åklagaren i målet att det vid en jämförelse mellan årsbokslutet 1978-08-01 och konkursboupptecknингen 1979-05-03 omedelbart måste framgå att årsbokslutet var grovt missvisande. Vidare måste det ha varit känt för A att bokföringen inte förts löpande. Åklagaren påpekar vidare att A i sin roll som rådgivare måste ha varit medveten om att konkursbolaget sedan minst ett år varit såväl likvidationspliktigt som på obestånd. Bolaget har trots detta fortsatt driften under förbrukande av medel utan motsvarande nytta för rörelsen så att bristen i konkurs-

boet kommit att uppgå till drygt 930 000 kr. (Skulderna till det allmänna uppgick till ca 950 000 kr.)

Advokatsamfundet har ännu ej tagit ställning till om A bör ådömas någon påföljd.

6. S har under närmare 30 år varit verksam som revisor och bokförare. Här skall endast redovisas förhållandena under senare delen av 1970-talet. Under denna tid har revisionsverksamheten bedrivits under olika firmanamn. S har också uppgivit sig äga eller företräda ett antal aktiebolag eller firmor, vilka företag skulle vara rörelsedrivande. I den mån företagen existerat har de vanligen varit försatta i konkurs. I S:s verksamhet har det inte förekommit någon bokföring på det sätt bokföringslagen bestämmer. Det är därför svårt att bestämma omfattningen av verksamheten. Så mycket är i vart fall klart att S har varit ett stort antal företag och enskilda personer behjälplig med bokföring och upprättande av deklarationer.

S dömdes i augusti 1982 till fängelse två år och tre månader för kvalificerad ekonomisk brottslighet. S belades också med näringsförbud under fem år (räknat från juli månad 1981). S fälldes till ansvar för försök till grovt skattebedrägeri och gäldenärsbrott av olika slag. Vidare hade S gjort sig skyldig till nio olika typer av medhjälp till annans skattebrott.

Av utredningen framgår bl. a. följande. S lät bli att deklarera under åren 1978-1980. Efter revision uppskattades hans sammanlagda nettoinkomster för dessa år ha uppgått till 820 000 kr., vilket skall jämföras med att hans inkomster för samma tid av taxeringsmyndigheten

skönsmässigt uppskattats till omkring 290 000 kr. Risk hade därför förelegat för att S påförts för låg skatt under perioden med drygt 220 000 kr.

I detta sammanhang är emellertid än mer intressant att S dömdes för medhjälp till skattebrott som begåtts av 34 olika personer. Det har varit fråga om människor som anlitat S som revisor och bokförare antingen i och för en rörelse eller i samband med upprättande av deklaration. Skattebrotten har vanligen gått till så att S upprättat falska fakturor, vilka använts i klienternas bokföring eller i samband med att avdrag yrkats i deklarationer. 88 sådana fakturor har återfunnits i utredningen. Fakturornas sammanlagda belopp har uppgått till nära 2,5 miljoner kr. Mervärdeskatten på detta belopp uppgår till drygt 300 000 kr. Initiativet att begagna falska fakturor har ofta kommit från S. För sin medverkan har han erhållit varierande ersättningar, vid vissa tillfällen debiterad mervärdeskatt och därutöver en skiftande procentsats upp till 20 procent på fakturabeloppet.

S har tidigare vid fyra tillfällen dömts för förmögenhetsbrott, senast år 1979 till fängelse tio månader.

Tingsrätten antecknade i sin dom att S hade utnyttjat sina kunskaper och sin erfarenhet som bokförare och revisor för att under lång tid yrkesmässigt och systematiskt begå ekonomiska brott. Han hade vidare aktivt på ett klandervärt sätt dragit in ett stort antal av sina kunder i en härva av ekonomiska brott. Enligt domstolen hade kunderna, som haft förtroende för och förlitat sig på S, inte själva haft större möjligheter att bedöma allvaret i de brottsliga transaktioner S förlett dem till.

7. Under början av år 1981 beslutade G och H att köpa en bostadslägenhet i Schweiz. Lägenheten skulle kosta omkring 700 000 kr. De kontaktade advokaten B för juridisk hjälp vid inköpet. B rådde dem att skaffa en schweizisk stiftelse. Genom B:s försorg och kontakter med en schweizisk kollega införskaffades också en sådan stiftelse som betingade 35 000 kr. Stiftelsen ägdes gemensamt av G och H dock till större delen av G. Stiftelsen skulle i sin tur äga lägenheten. Svårigheten var emellertid att föra ut de nödvändiga betalningsmedlen. Samtliga inblandade var på det klara med att riksbanken inte skulle ge tillstånd att överföra så stora belopp som det var fråga om.

Sedan det visat sig att utländska affärskontakter inte kunde användas, kontaktade G och H på nytt B. Denne föreslog s. k. privatclearing, dvs. man köper ett tillgodohavande utomlands. B kontaktade ånyo sin schweiziske kollega. Denne återkom efter några dagar och föreslog att G skulle vända sig till advokaten S. som representerade en svensk som var universalarvinge i ett större franskt dödsbo. Efter överläggningar mellan de svenska advokaterna gav resp. huvudmän klartecken för clearingen.

Den 12 juni 1981 träffades advokaterna B och S på ett bankkontor i Stockholm. B överlämnade till S ett kuvert med 335 000 kr., som han tidigare fått av H. Denne vidarebefordrade omedelbart kuvertet till sin huvudman, som väntade utanför i bil. Motvärdet - 140 000 schweiziska francs - hade tidigare överförts till stiftelsens konto i Schweiz. Det enda kvitto som lämnades, mellan B och S, revs sedermera sönder.

Stockholms tingsrätt dömde den 9 december 1981 G för grovt valutabrott till ett fängelsestraff samt H och B för grovt valutabrott till villkorlig dom och 120 dags-

böter. Samma tingsrätt dömde den 26 februari 1982 S och hans huvudman för medhjälp till valutabrott till 80 dagsböter.

Svea hovrätt har sedermera i dom den 26 oktober 1982 frikänt S och hans huvudman från ansvar huvudsakligen därför att det inte kunde anses visat att huvudmannen var ägare till medlen eller jämställd med sådan.

Advokatsamfundets disciplinnämnd har beslutat utesluta B och har tilldelat S en erinran.

8. S har företagsekonomisk gymnasieutbildning och har sedan drygt 15 år bedrivit bokförings- och revisionsverksamhet.

S dömdes under våren 1982 för olika gäldenärsbrott samt medhjälp till grovt skattebedrägeri till fängelse ett år. S fick dessutom ett treårigt näringsförbud. Domen är överklagad.

Av utredningen framgår att S åsidosatt bokföringsskyldigheten i sin verksamhet och att han förbrukat ansenliga medel ur verksamheten för privata och rörelsefrämmande ändamål till skada för verksamhetens borgenärer.

Beträffande medhjälp till grovt skattebedrägeri kan följande noteras. W, som var företrädare för W-förlaget kommanditbolag, kom under början av år 1977 i kontakt med S och engagerade denne som revisor i företaget. Under år 1977 utförde S i princip allt bokföringsarbete åt bolaget. Det följande året övertog företaget självt grundbokföringen. S upprättade bokslut för kommanditbolaget samt självdeklarationer åt dess delägare för såväl år 1977 som år 1978.

S fick under år 1978 en förfrågan från W om han kände till någon som kunde tillhandahålla falska kostnadsfakturor. S anvisade D, som drev en revisionsbyrå och med vilken han hade gemensamma kontorslokaler och gemensam personal.

Vad gäller verksamhetsåret 1977 förfors på följande sätt vid bokföringen av falska fakturor. En faktura på 130 000 kr., utställd av en firma i Köpenhamn infördes i efterhand som sista post i bokföringen. En faktura på 11 695 kr. utfärdad av D:s revisionsbyrå infördes likaså i efterhand som näst sista post. Vidare infördes i efterhand en faktura utställd av D i den löpande bokföringen genom att man vid byte av sida i dagboken införde den falska fakturan som första post på den nya sidan men med samma verifikationsnummer. Dessutom upptogs en faktura på 10 200 kr. som bokslutspost. Även den fakturan var falsk.

År 1978 tillämpades en annan metod. Vissa rader i dagboken lämnades öppna vid den löpande bokföringen. I efterhand infördes sedan på dessa öppna rader falska fakturor. Det gäller fakturor utfärdade såväl av D som andra personer. En av dessa sist åsyftade personer var för övrigt kund hos S.

D fick som ersättning för sin medverkan provision med 20 procent på fakturabeloppen. En annan person fick ett engångsbelopp om 4 000 kr. S fick för sin medverkan ersättning som revisor.

Även D dömdes till ett fängelsestraff för bl. a. osant intygande.

9. B, som avlagt jur. kand- och civilekonomexamen, innehade sedan år 1978 egen revisionsbyrå. Han var godkänd revisor.

I januari 1982 dömdes B för medhjälp till grovt skattebedrägeri, medhjälp till försök till grovt skattebedrägeri och undertryckande av urkund till villkorlig dom och 100 dagsböter. Av domen framgår bl. a. följande: Bland de företagare B hade som klienter tillfrågade fyra honom var för sig hur det aktuella företagets vinst skulle kunna minskas. Sedan B gått igenom lagliga möjligheter tillsammans med sin klient, nämnde han möjligheten att placera falska fakturor i bokföringsunderlaget och på så sätt öka kostnaderna och minska vinsten. I samtliga de fall som omnämns i domen visade klienten intresse för metoden med fakturor utan verklighetsunderlag. På klientens uppdrag skaffade sedan B fakturor från en person som han kände. Fakturorna användes i bokföringen.

Kommerskollegium har upphävt B:s godkännande.

6 UTLÄNDSK RÄTT

6.1 Danmark

dels för framtiden utesluta vederbörande från att utöva viss verksamhet s. k. rettighedsudelukkelse, dels frånkänna vederbörande rätten att i fortsättningen utöva den verksamhet som han redan bedriver s. k. rettighedsfrakendelse (78 och 79 §§ borgerlig straffelov). Till en början behandlas endast sådana verksamheter som kräver "saerlig offentlig auktorisation eller godkendelse". Därmed torde avses ställning med särskilt förtroende. Som exempel kan nämnas revisorer, mäklare, fondkommissionärer, läkare och tandläkare. Vid sådan förtroendeverksamhet kan domstolen använda sig av såväl rettighedsudelukkelse som rettighedsfrakendelse. Förutsättningen är att gärningen ger anledning anta att det finns en nära liggande fara för missbruk av ställningen eller uppdraget. Det krävs dock inte att gärningen är begången i verksamheten. För advokater finns motsvarande regler i rättegångsbalken (121 och 138 §§ retsplejeloven). Möjlighet till fråntagande av rättighet eller vad man kan kalla avstängning finns även vid andra typer av verksamheter. I sådant fall krävs dock att särskilda omständigheter talar härför. I lagens förarbeten nämns en icke auktoriserad revisor som döms för skattebrott som ett exempel på fall i vilket det kunde vara lika befogat med en avstängning som vid en särskild förtroendeverksamhet. (Straffelovskommissionens Betaenkning angående Fortabelse af rettigheder som følge af straf, København 1950) Avstängning kan ske på en tid av ett till fem år eller tills vidare. Vissa möjligheter till omprövning finns.

I Danmark har endast advokater rätt att uppträda som ombud vid domstol. Advokatväsendet är organiserat på ungefär samma sätt som i Sverige dock med den skillnaden att advokater förordnas av justitieministeriet (199 § retsplejeloven). Vidare prövas frågan om upphörande av rätten att utöva advokatverksamhet av domstol. Förutom de ovan angivna rekvisiten (fara för missbruk av ställning)

kan en advokat fråntas sitt förordnande om gärningen gör vederbörande ovärdig den aktning och tillit som måste krävas vid utövandet av advokatverksamhet (138 § retsplejeloven).

Det danska advokatsamfundet utövar också disciplinär verksamhet. Har advokaten överträtt vissa etiska regler kan han tilldelas exempelvis varning, påläggas böter upp till 50 000 kr. eller suspenderas i högst ett år.

Antalet advokater är betydligt högre i Danmark än i Sverige både absolut och framför allt i förhållande till folkmängden, för närvarande drygt 3 100.

Även i Danmark finns en kår av kvalificerade revisorer, s. k. statsauktoriserede revisorer och registrerede revisorer, som förbehålls vissa uppgifter i exempelvis lagen om aktieselskaber. Förordnanden görs av handelsministeriet.

På en statsauktoriseret revisor uppställs krav som ungefärligen motsvarar de som ställs på en auktoriserad revisor i Sverige (jfr Lov nr 67 af 5.3.1967 om statsauktoriseret revisor). Överträder en statsauktoriseret eller registreret revisor sina förpliktelser kan han bestraffas disciplinärt av den s. k. revisorsnämnden, som tillsätts av handelsministeriet. Revisorsnämnden har också möjlighet att frånta revisor auktorisationen antingen på viss tid eller tills vidare.

Kvalificerade revisorer och advokater har som framgått tidigare förhöjt straffansvar.

I dansk rätt finns också särskilda lagar som reglerar utnämningar eller förordnanden som bl. a. fastighetsmäklare, skeppsmäklare och dispaschörer.

Av speciellt intresse i detta sammanhang är slutligen lagen 3.3.1948 nr 63 om lämnande av juridiskt bistånd samt om inkasso- och detektivverksamhet m. m.[1] Lagen är tillämplig på den som yrkesmässigt lämnar juridisk rådgivning eller annat juridiskt bistånd däribland även företrädande av arvingar eller bistånd i namnärenden samt på inkassobyråer, detektivbyråer eller äktenskapsbyråer. Undantagna är emellertid bl. a. advokater, sådant bistånd som lämnas av statsauktoriserade revisorer i frågor som har samband med bokförings- och revisionsförhållanden samt sådan verksamhet som vanligen bedrives av bank, sparbank eller fondmäklare inom gränserna för sedvanlig bank- och sparbanksverksamhet. Vid de verksamheter som omfattas av lagen är det förbjudet att göra någon slags reklam eller över huvud taget upplysa om sin existens på ett sådant sätt att obekanta personer får klart för sig att verksamheten erbjuder juridisk rådgivning. Detta gäller exempelvis vid tryckt meddelande, adressangivelser på vägvisare eller i telefonkatalog, anslag i affärslokaler eller på annat sätt. Justitieministeriet har vissa möjligheter att medge undantag om det föreligger särskilda skäl. Bestämmelserna i lagen är straffsanktionerade med böter, haefte eller i försvårande fall fängelse upp till sex månader.

6.2 Finland

Finsk lagstiftning överensstämmer i stora stycken med vad som gäller i Sverige.

Reglerna om medverkan återfinns i 5 kap. strafflagen, som behandlar delaktighet. För medhjälp straffas den som

---

1 Som en kuriositet kan anmärkas att uppslagsordet i Karnows lagsamling är "vinkelskrivare", vilket ungefärligen kan översättas med brännvinsadvokat.

uppsåtligen med råd, dåd eller uppmuntran främjat gärningen (5 kap. 3 § strafflagen). I strafflagen finns inte någon bestämmelse om vårdslös medverkan.

I Finland finns inte vare sig advokatmonopol eller advokattvång. Bestämmelserna om ombud i Rättegångsbalken och om rätten att utöva advokatyrket företer stora principiella likheter med de svenska bestämmelserna. En förutsättning att få bedriva advokatyrket är att bli antagen som medlem av Finlands Advokatförbund. Förbundet utövar disciplinär tillsyn över sina medlemmar. De disciplinära påföljderna är anmärkning, varning och uteslutning. Det finns också möjlighet för förbundets styrelse att om det föreligger särskilda skäl besluta att en varning skall tilldelas offentligt.

Auktorisation av revisorer är i Finland helt frivillig och sköts av handelskamrarna. Systemet påminner om det som gällde i Sverige innan kontrollen av de kvalificerade revisorerna år 1973 överfördes till kommerskollegiet. Sedan den 1 februari 1983 har emellertid statsmakten fått visst inflytande genom den då inrättade nämnden för övervakning av revisorssystemet. Nämnden, som lyder under handels- och industriministeriet, har förutom sina övervakande uppgifter även att fungera som högsta besvärsinstans för beslutsom gäller godkännande av och disciplinära åtgärder mot godkända revisorer.

6.3 Norge

Norsk rätt saknar generella regler om straffansvar vid medhjälp. I stället anges vid varje enskilt straffbud i strafflagen om ansvar för medhjälp kan komma i fråga. Vanligen sker det genom att sist i straffbestämmelsen görs tillägget: "eller som medvirker hertil".

I strafflagen nämns medverkan vid de flesta allvarliga brott. Straffansvaret omfattar då alla som på ett eller annat sätt medverkat i gärningen, fysiskt som psykiskt. Straffsatsen är nästan alltid densamma för medverkaren som för gärningsmannen. När något tillägg om medverkan inte finns med i en straffbestämmelse beror det på en tolkning av det enskilda straffbudet om det enbart rymmer ansvar för den som företagit själva gärningen eller om det i större eller mindre utsträckning även träffar en medhjälpare.

I specialstraffrätten gäller samma principer som i strafflagen. Till skillnad från strafflagen finns i specialstraffrätten i stor utsträckning bestämmelser om oaktsam medverkan.

I strafflagen finns regler om "rettighetstap" (29 §). Reglerna, som infördes år 1953, ersatte en mängd specialregler om förlust av olika typer av rättigheter.

Den som gjort sig skyldig till en straffbar handling kan, när allmän hänsyn kräver det, dömas till förlust av rätten att inneha en ställning eller utöva en verksamhet som han visat sig olämplig till, som han kan befaras missbruka eller som i särskilt hög grad kräver allmän tillit. Förbudet kan utdömas på viss tid, högst fem år, eller för alltid. Förbudet kan utformas på en rad olika sätt. Det kan göras mycket brett (exempelvis generellt näringsförbud) eller inskränkas till att gälla en mycket begränsad typ av verksamhet. Det kan avse inte bara områden inom vilka man tidigare varit verksam utan även andra områden.

I Norge måste den som yrkesmässigt eller vanemässigt driver juridisk rådgivningsverksamhet vara advokat. Justitiedepartementet har möjligheter att medge dispens.

Vidare får statsauktoriserad revisor och i vissa fall registrerad revisor bistå i vissa typer av ärenden (§ 6 lov den 1 feb. 1936 nr 3 om inkasso-, auksjons- og rettshjelp). I vissa typer av mål måste ett ombud inför domstol vara advokat. Det föreligger emellertid inget absolut advokatmonopol.

Rätten att kalla sig advokat och att utöva advokatyrket fås i Norge genom förordnande (bevilling), som meddelas av justitiedepartementet. Den Norske Advokatforening är en privat organisation och medlemskap i föreningen har ingen självständig betydelse för rätten till advokattiteln eller möjligheterna att verka som advokat. En advokat kan fråntas sitt förordnande genom brottmålsdom. Den disciplinära kontrollen över advokaterna är i övrigt ordnad på så sätt att strafflagens bestämmelser om förseelser i allmän tjänst gjorts tillämpliga på advokater (324 och 325 §§ straffeloven). Slutligen kan förordnandet genom administrativt beslut återkallas av justitiedepartementet bl. a. om advokaten gör sig skyldig till något som gör honom ej skickad eller ovärdig att driva advokatverksamhet eller som gör att han förverkat det förtroende som är nödvändigt i yrket (11 kap. Lov den 13 aug. 1915 nr 5 om domstolene).

Även i Norge finns bestämmelser om statsauktoriserad och registrerad revisor som förbehålls vissa uppgifter. Förordnanden och registerföringen görs av handelsdepartementet. Departementet har också hand om tillsynen över de kvalificerade revisorerna. Det s. k. revisorsrådet fungerar som ett till departementet knutet rådgivande organ. Förordnandet eller registreringen kan återkallas, för gott eller på visst tid, om vederbörande kan anses ej lämplig som revisor "fordi han har gjort seg skyldig i urettskaffent forhold eller forsettlig eller grovt uaktsamt har misligholdt sine plikter som revisor" (Lov den 14 mars 1964 nr 2 om revisjon och revisorer).

6.4 Västtyskland

Medverkansbestämmelserna i den västtyska strafflagen (Strafgesetzbuch) företer stora likheter med vad som gäller enligt svensk rätt. Medverkan till oaktsamhetsbrott är dock inte straffbelagt. Inte heller finns i strafflagen någon bestämmelse om vårdslös medverkan vid uppsåtliga brott.

I västtysk rätt finns en möjlighet att på straffrättslig väg förbjuda någon som visat sig olämplig att idka näring eller utöva ett yrke (§ 70 Strafgesetzbuch). Sådant förbud meddelas av domstol och kan gälla för viss tid, mellan ett och fem år, eller för alltid. För förbud fordras att vederbörande grovt missbrukat sitt yrke eller sin näring eller att han grovt kränkt de plikter som hör samman med yrket/näringen. Dessutom krävs att det kan befaras att vederbörande kommer att vid fortsatt utövande av yrket/näringen begå betydande rättsstridiga handlingar av samma slag. Förbud kan meddelas interimistiskt. Den tid under vilken det interimistiska förbudet gäll skall avräknas från förbudstiden. Vidare skall sådan tid under vilken den som meddelats förbud sitter i fängelse inte inräknas. Om tiden för förbudet ännu inte gått ut men fara inte längre anses föreligga för fortsatt brottslighet i yrket/näringen, kan förbudet hävas villkorligt under en prövotid. Förbudet måste dock alltid vara under ett år innan ett villkorligt upphävande kan ske.

Näringsfriheten gäller som grundläggande princip i Västtyskland. Emellertid finns ett nät av regler som skall förhindra olämpliga personer från att driva näring eller utöva ett yrke. En mängd olika lagar reglerar rättstillståndet för vissa branscher. Andra är tillämpliga på s. k. fria yrken. Till dessa hör exempelvis advokater.

Vidare finns föreskrifter om statliga förordnanden för speciellt sakkunniga personer som verkar eller önskar verka inom ett visst yrke. Bland de yrken för vilka statliga förordnanden utfärdas är revisorer och skatterådgivare.

I Västtyskland finns två kategorier juridiska rådgivare, Rechtsanwalt och Rechtskonsulent. Rechtsanwalt har ensamrätt när det gäller att uppträda som ombud i en rättslig process och är det som närmast motsvarar advokat enligt svensk rätt. För att få utöva advokatyrket måste vederbörande ha blivit godkänd av myndighet och vara uppförd på en särskild lista vid den domstol där han ämnar vara verksam. Godkännande kan vägras exempelvis vid bristande tillförlitlighet. Advokaterna organiseras i advokatkammare och förbundsadvokatkammare.

Liksom i Sverige finns två typer av särskilt förordnade revisorer, Wirtschaftsprüfer och vereidigter Bücherrevisor. Den förstnämnda kategorin torde närmast motsvara auktoriserad revisor. De kompetenskrav som ställs på den som vill få sådant förordnande överensstämmer i stort med vad som gäller för auktoriserad revisor i Sverige. Denna typ av revisor har också i Västtyskland ensamrätt på vissa slags uppdrag, som granskning av räkenskaper i aktiebolag och kreditinstitut. Tillsynen över revisorer med förordnande ligger i ekonomidepartementet. Yrkesangelägenheter handhas av en yrkesorganisation som liksom advokatkamrarna är en offentligrättslig korporation.

I Västtyskland finns dessutom särskilda skatterådgivare (Steuerberater). De kan betraktas som särskilda bokföringsrådgivare i skattefrågor och kan anlitas för att bistå med bokföringen. Det finns ungefär 65 000 sådana rådgivare. Det ställs höga krav på teoretisk och/eller praktisk kompetens för att komma i fråga som skatterådgivare. De genomgår också en särskild utbildning med statlig medverkan och erhåller därefter auktorisation.

Deras verksamhet är reglerad i lag (Steuerberatungsgesetz). Tillsyn över verksamheten ankommer på en särskild myndighet (Steuerberaterkammer) och delstatsministeriet. En Steuerberater har inte något ansvar för bokföringen och kan endast straffas om han bryter mot yrkesetiken eller medvetet gör sig skyldig till brottslig gärning. Har den skattskyldige anlitat skatterådgivaren för upprättande av en deklaration och uppkommer felaktighet i denna därför att rådgivaren har varit oskicklig eller slarvat, undgår den skattskyldige straffansvar om han valt sin rådgivare med omsorg och kontrollerat honom efter bästa förmåga. Västtyska revisorer och advokater har ofta auktorisation också som skatterådgivare.

En annan typ av skatterådgivare på vilka det inte ställs lika höga formella krav är skattefullmäktigen (Steurbevollmächtiger). En sådan har inte heller samma befogenheter som en Steuerberater.

7 ÖVERVÄGANDEN OCH FÖRSLAG

7.1 Inledning

I den allmänna debatten om ekonomisk brottslighet har rådgivarnas roll länge diskuterats. Redan rikspolisstyrelsens arbetsgrupp mot den organiserade och ekonomiska brottsligheten, den s. k. AMOB-gruppen, förde i sin rapport, som var det egentliga startskottet för debatten, fram påståenden om ett samband mellan den typen av brottslighet och vissa advokaters och revisorers rådgivningsverksamhet. Frågan om revisorers resp. advokaters medverkan togs i tur och ordning upp av en arbetsgrupp inom BRÅ:s översynsarbete. Gruppen fann emellertid inte något stöd för att advokater eller kvalificerade revisorer generellt skulle medverka i ekonomisk brottslighet. Arbetsgruppen föreslog ändå vissa regler som syftade till att stärka revisorernas ställning vid revision och vidga tillsynen över de kvalificerade revisorerna. Vidare föreslog arbetsgruppen bestämmelser om försvararjäv, dvs. förbud för den som genom råd eller på annat sätt varit den misstänkte behjälplig vid gärningen att vara försvarare för den misstänkte. Gruppen rekommenderade advokatsamfundet att komplettera de vägledande reglerna om god advokatsed med en etisk generalklausul samt föreslog åtgärder för att öka samhällets insyn i advokatsamfundets tillsyn över advokatväsendet. Övervägande delen av förslagen har lett till lagstiftning (jfr prop. 1979/80:143 samt prop. 1981/82:57 och 171).

Översynsarbetet inom BRÅ leddes av en parlamentariskt sammansatt styrgrupp. I förordet till promemorian om advokatverksamhet (BRÅ PM 1979:8) uttalade styrgruppen, att man ansåg det väsentligt att kunna motverka att sådana rådgivare, som inte är mottagliga för samhällelig kontroll på samma sätt som exempelvis advokater och kvalificerade revisorer, kan bedriva verksamhet med all-

varliga brister i t. ex. etiskt hänseende. Styrgruppen förklarade, att man avsåg att behandla detta problem i ett annat sammanhang samt att gruppen noga skulle följa utvecklingen på området och att man skulle ta nödvändiga initiativ för att motverka att organiserad och ekonomisk brottslighet underlättades av olika slags rådgivares verksamhet.

Även justitieutskottet uppmärksammade under hösten 1979 i sitt av riksdagen godkända betänkande det problem som ett samband mellan organiserad och ekonomisk brottslighet och olika slag av okontrollerad rådgivningsverksamhet utgör. Utskottet förklarade sig (JuU 1979/80:12 s. 19) utgå från att BRÅ skulle ta upp frågan och komma med erforderliga förslag inom ramen för översynsarbetet.

I prop. 1981/82:57 om försvararjäv m. m. framhöll föredragande statsrådet att det inte torde råda någon tvekan om att den organiserade och ekonomiska brottsligheten i viss utsträckning bedrevs med hjälp av rådgivare. Propositionen behandlade i huvudsak sådana praktiserande jurister som är advokater. Föredraganden hänvisade till att frågan om hur man i övrigt skulle kunna motverka att juridiska rådgivare utanför advokatkåren främjade ekonomisk brottslighet då utreddes inom BRÅ (prop. s. 5).

Regeringens uppdrag till BRÅ att se över lagstiftningen mot ekonomisk och organiserad brottslighet upphörde vid halvårsskiftet 1982 innan något förslag till åtgärder mot rådgivningsverksamhet som främjar organiserad och ekonomisk brottslighet lagts fram. BRÅ har numera överlämnat sitt material till kommissionen.

I detta sammanhang finns även anledning att peka på det förslag som utredningen (Fi 1973:01) om säkerhetsåtgärder m. m. i skatteprocessen (USS) nyligen lagt fram i

betänkandet (SOU 1983:23) Lag om skatteansvar. Utredningen föreslår där att den som genom anvisning eller råd anstiftar någon till skattebrott skall drabbas av betalningsansvar för den skatt som därigenom undanhållits. Detsamma föreslås gälla den som ställer luftfakturor eller andra skriftliga bevis med oriktigt innehåll till skattegäldenärens förfogande.

Från olika håll har man således ansett, att det finns behov av åtgärder mot juridiska och ekonomiska rådgivare, som kan misstänkas främja organiserad och ekonomisk brottslighet. Det gäller främst sådana rådgivare som inte står under någon samhällelig kontroll på samma sätt som advokater och kvalificerade revisorer. Dessutom har under kommissionens kontakter med skilda myndigheter och organisationer ofta påtalats de problem som olika rådgivares verksamhet medför. Mot denna bakgrund har kommissionen ansett det angeläget att ta upp och närmare granska frågan om juridiska och ekonomiska rådgivares medverkan vid i första hand ekonomisk brottslighet.

Juridisk och ekonomisk rådgivningsverksamhet bedrivs i en mängd olika former. De personer som yrkesmässigt ägnar sig åt rådgivning har också mycket växlande kompetens och inriktning. Kommissionen finner det angeläget att slå fast att - såvitt kommissionen kunnat finna - övervägande delen av denna krets av rådgivare är seriösa yrkesutövare. Det ligger emellertid i rådgivningsverksamhetens natur att den lämnar rika tillfällen till att sprida illojalt eller oseriöst handlande för den som så önskar och som behärskar metoderna. I förlängningen ligger olika slags brottsliga förfaranden. I andra länder har också ekonomisk och framför allt juridisk rådgivningsverksamhet omgärdats med restriktioner och kontroll. Att verksamheten släppts så fri som här i landet är förhållandevis sällsynt.

Den ekonomiska brottsligheten förutsätter i större utsträckning än den traditionella tillgång till juridisk och ekonomisk sakkunskap. Den skapar sålunda en efterfrågan på rådgivare som är villiga att ställa sina kunskaper till förfogande för att främja sådan brottslighet. Det är också en utbredd uppfattning bland polis och skattemyndigheter att det numera förekommer en omfattande oseriös rådgivningsverksamhet och att denna verksamhet ofta är en förutsättning för huvudmannens olagliga transaktioner. Omfattningen av sådan rådgivningsverksamhet visar enligt olika tillfrågade myndigheter inga tecken på att avta utan snarare öka.

Vidare förtjänar det framhållas att rådgivningsverksamhet går ut på att påverka andra människors handlingssätt. De flesta rådgivare kommer i kontakt med ett stort antal människor. En oseriös rådgivare som inte drar sig för att förorda otillbörliga metoder kan påverka många människor att begå brott. Det tidigare redovisade exemplet 6. i avsnitt 5 ger en god illustration av detta förhållande.

Av det sagda framgår enligt kommissionens uppfattning klart att någon form av kontroll över juridiska eller ekonomiska rådgivares verksamhet blivit alltmer nödvändig. En jämförelse med de näraliggande utländska rättssystem som redogjorts för tidigare i betänkandet visar också att man i de flesta fall har en sträng reglering av vilka som får biträda andra i framför allt juridiska angelägenheter. Vidare finns i andra länder ofta vidsträckta möjligheter att avstänga den rådgivare som inte lever upp till de krav som ställs på honom. Kommissionen anser att tiden nu är mogen att skärpa kontrollen även i Sverige i syfte att undanröja missförhållanden. För kommissionen framstår det som en naturlig utgångspunkt att söka ingripa mot oseriösa rådgivare som lämnar stöd till ekonomisk brottslighet.

Missförhållanden av annat slag bör emellertid också beaktas. Man bör således eftersträva ett samlat grepp över de problem som kan finnas vid ekonomisk och juridisk rådgivningsverksamhet.

Vid övervägande av på vad sätt detta bör ske kan det vara lämpligt att till en början granska det gällande regelsystemet för att få en bild av vilka verktyg det erbjuder när det gäller att förhindra oseriös rådgivning.

7.2 Lösningar inom ramen för nuvarande regelsystem

Nuvarande bestämmelser om straffbar medverkan kan i vissa fall användas mot oseriösa rådgivare. Enligt BrB (23 kap. 4 §) kan den som främjat en otillåten gärning med råd (här bortses från det andra rekvisitet "dåd") dömas för medverkan till brottet. Sådan medverkan som innebär, att någon annan förmås att utföra den straffbelagda handlingen kallas anstiftan. Annan medverkan kallas medhjälp. För medverkansansvar spelar det ingen roll om gärningen är fullbordad eller om det rör sig om försök, förberedelse eller stämpling - under förutsättning att dessa gärningsformer är straffbelagda. Varje person som deltagit i gärningen skall straffas efter det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger honom till last. Det betyder att var och en som deltar i ett brott skall straffas för sin egen gärning oavsett om någon annan kan göras ansvarig. Det betyder också att för att fällas till ansvar för medverkan till ett brott som endast är straffbelagt vid uppsåt måste även medhjälparen handla uppsåtligt. I övrigt hänvisas till den tidigare framställningen om medverkansansvar.

Med hänsyn till de relativt vittomfattande medverkansreglerna kan det förefalla som om det borde finnas goda

möjligheter att kunna få rådgivare, som aktivt biträder den ekonomiska kriminaliteten, fällda för medverkan till sina huvudmäns brott. Så är det emellertid inte. Som framgår av den tidigare redovisade statistiken (avsnitt 4) var det under åren 1981 och 1982 mindre än 100 personer om året som fälldes för medverkan till gäldenärsbrott, skattebrott och valutabrott. Kommissionen är övertygad om att dessa siffror inte på något sätt speglar den verkliga brottsligheten. När det blir fråga om rådgivaren räcker medverkansbestämmelserna inte till. Vanligen faller frågan om åtal mot rådgivaren på bevissvårigheter när det gäller rådgivarens roll. Många av de brott det kan bli fråga om är straffbara endast vid uppsåt. Den invändningen att rådgivaren inte förstod vad hans upplysningar eller biträde i övrigt skulle användas till är jämförelsevis vanlig. Det är förenat med stora svårigheter att visa att rådgivaren uppsåtligen främjat huvudmannens brottsliga handlande. Det händer därför att även mer uppseendeväckande fall av bistånd till den ekonomiska brottsligheten inte kan beivras.

Rådgivarnas roll vid ekonomiska brott blir oftast inte ens föremål för utredning. Det beror i de flesta fall på att rådgivarnas namn och inblandning endast antyds och att de skyddas av sina klienter. Huvudmannen har inte någon anledning att avslöja att han haft tillgång till juridisk eller ekonomisk sakkunskap och att således kvalificerade överväganden ligger bakom hans transaktioner. Även i de fall rådgivarens roll framgår relativt tydligt är det, som tidigare påpekats, förenat med stora svårigheter att visa att han har gjort sig skyldig till straffbar medverkan. Utredningar om ekonomiska brott är ofta mycket omfattande och krävande. Det är därför naturligt att intresset från utredningsmännens sida koncentreras till huvudmannen. Resurserna räcker inte till att utreda de eventuella misstankar som kan föreligga mot en rådgivare som skymtar i bakgrunden,

trots att det finns anledning att tro att det är rådgivaren som är den egentlige idékläckaren. Att det finns så få förundersökningar resp. domar mot oseriösa rådgivare behöver därför inte betyda, att de brottsbekämpande myndigheterna inte ser sådana rådgivare som ett allvarligt problem. Det är snarare så att man varken anser sig ha de rätta verktygen eller resurserna att bekämpa den oseriösa rådgivningsverksamheten trots att man betraktar denna som en rik grogrund för allsköns ekonomisk kriminalitet.

Mot bakgrund av det anförda anser kommissionen det klarlagt att medverkansreglerna i sin nuvarande utformning inte förslår för att komma till rätta med oseriös rådgivning. Kommissionen har därför övervägt en skärpning av medverkansreglerna. För att inte leda alltför långt bör en utvidgning av medverkansansvaret emellertid begränsas till just yrkesmässiga rådgivare. En bestämmelse som gör det möjligt att i vissa fall straffbelägga sådan rådgivning som vid ett normalt betraktelsesätt framstår som påtagligt oaktsam i förhållande till annans brottsliga verksamhet skulle utan tvekan vara värdefull. Det förefaller också rimligt att ålägga den som yrkesmässigt biträder andra i juridiska eller ekonomiska angelägenheter skyldighet att visa viss aktsamhet i sin verksamhet. En sådan regel om vårdslös medverkan skulle kunna undanröja den brist hos medverkansreglerna som i praktiken har funnits i detta sammanhang.

Kommissionen kommer därför att föreslå en skärpning av medverkansreglerna vad gäller rådgivare (se vidare avsnitt 7.5.4). Enbart en sådan regel är emellertid inte tillräckligt verkningsfull för att begränsa den oseriösa rådgivningen. För att uppnå detta syfte anser kommissionen att det är nödvändigt att kunna utestänga uppenbart oseriösa rådgivare från att i fortsättningen bedriva rådgivningsverksamhet.

Advokater och kvalificerade revisorer är underkastade viss samhällelig kontroll. Bryter dessa som rådgivare mot krav som ställs på dem kan de i värsta fall fråntas rätten att verka som advokat eller som auktoriserad eller godkänd revisor. I Sverige finns - som tidigare nämnts - inte något advokatmonopol. Inte heller finns någon näringsrättslig reglering i form av exempelvis auktorisation - bortsett från vad som tidigare sagts om advokater och kvalificerade revisorer - som direkt tar sikte på den som vill verka som juridisk eller ekonomisk rådgivare. Det står därför en advokat eller kvalificerad revisor som fråntagits sin priviligerade ställning fritt att fortsätta sin verksamhet med samma inriktning som tidigare.

Sedan tre år tillbaka kan en näringsidkare som i samband med en eller flera konkurser på ett flagrant sätt åsidosätter sina förpliktelser som näringsidkare av domstol meddelas näringsförbud. Förbud får meddelas för en tid av högst fem år. Talan förs av åklagare vid allmän domstol. Kronofogdemyndigheten, som är tillsynsmyndighet i konkurs, skall vaka över förbudets efterlevnad. Såvitt kommissionen har sig bekant har två personer, som sysslat med bokföring och revision, meddelats näringsförbud (jfr exemplen 6. och 8. i avsnitt 5). Enligt kommissionens uppfattning är emellertid näringsförbud enligt KL inte något verksamt medel mot oseriös rådgivning; det är inte genom att missbruka konkursinstitutet i den egna verksamheten som rådgivaren dokumenterar sin oseriösa verksamhet.

Ett utvidgat näringsförbud utan anknytning till konkurs utreds f. n. av näringsförbudskommittén som beräknas lägga fram sina förslag under första halvåret 1984. Ett utvidgat näringsförbud skulle i vissa fall kunna användas mot oseriösa rådgivare som är näringsidkare. Däremot

blir det verkningslöst mot alla rådgivare som är anställda. Ett näringsförbud hindrar inte en oseriös rådgivare att fortsätta sin rådgivningsverksamhet på samma sätt bara han undviker att driva den i form av egen näringsverksamhet. Kommissionen anser därför inte att problemen med den oseriösa rådgivningsverksamheten skulle lösas genom ett utvidgat näringsförbud. Det finns sålunda inte anledning att här avvakta en kommande lagstiftning till följd av näringsförbudskommitténs arbete.

Andra åtgärder måste således övervägas. Enligt kommissionens uppfattning är det nödvändigt med en särskild lagstiftning som inriktas på att förhindra oseriös rådgivning.

7.3 Särskild reglering av oseriös rådgivning

Näringsfrihetens princip, som i Sverige gäller även rådgivare inom de aktuella områdena, tillämpas inte i motsvarande utsträckning i andra länder. Redan i Danmark och Norge möter en ingående näringsreglering som innebär att endast auktoriserade yrkesmän får utöva rådgivning av framför allt juridisk natur. I flera andra stater i Västeuropa gäller motsvarande regler. I dessa system med krav på auktorisation och exklusiv rätt till yrkestiteln, har straffrättsliga och disciplinrättsliga sanktionssystem byggts upp. Det förekommer påföljder av typ yrkesförbud, som innebär förbud för den som syndat grovt att utöva yrket (eller näringsgrenen) under viss tid. I Västtyskland är denna sanktion generell för ett stort antal yrkesgrenar och näringar även utanför området för rådgivningsverksamhet.

I Sverige har man varit restriktiv i fråga om att införa auktorisationssystem på olika områden. Obligatorisk auktorisation eller etableringskontroll har tidigare varit

förbehållet verksamheter inom områden som rör liv, hälsa eller andra fält som bedömts vara av särskild vikt från ekonomiska utgångspunkter. Problemen med den ekonomiska brottsligheten har i viss mån ändrat förutsättningarna. Från olika håll har det kommit förslag om etableringskontroll för branscher i vilka kontrollbehovet gjort sig särskilt gällande.

Kommissionen anser för sin del att den ekonomiska brottsligheten fått en sådan omfattning att olika uppslag till åtgärder noga måste prövas och att man i en sådan prövning måste väga motstående intressen som näringsfrihet och brottsbekämpning mot varandra. I kommissionens arbete ingår sålunda att överväga frågor om etableringskontroll, såväl generell som riktad mot branscher, som visat sig vara särskilt utsatta för oseriösa yrkesutövare. Det ligger därför nära till hands att till en början överväga om yrkesmässig juridisk och ekonomisk rådgivning bör föras in i ett system av etableringskontroll eller utvidgat auktorisationsförfarande på sätt som förekommer i andra länder.

I Sverige har den enskilde enligt lång tradition haft rätt att själv välja sitt ombud i en process. Till skillnad från många andra länder utgår vår rättsordning från att det varken skall finnas advokatmonopol eller advokattvång. Visst undantag görs dock för uppdrag som offentlig försvarare. Inte heller ekonomiska rådgivare har ålagts speciella krav på sätt som förekommer på andra håll i världen. För Sveriges del har det medfört att rådgivningsverksamhet i juridiska och ekonomiska frågor kommit att bedrivas av många olika slags yrkesutövare och i en rad olika former. Särskilt vad gäller det juridiska fältet anser kommissionen det viktigt att med hänsyn till dem som söker råd slå vakt om denna svenska tradition. Detta medför speciella svårigheter i ett system för etableringskontroll eller auktorisation.

Den grundläggande frågan är vilken formell kompetens man skall kräva av den som skall tillåtas etablera sig som rådgivare i juridiska eller ekonomiska angelägenheter. Ur vissa synvinklar vore det naturligtvis önskvärt att ställa kraven högt, kanske i nivå med vad som f. n. krävs för advokater eller kvalificerade revisorer. Enligt kommissionens mening är detta emellertid inte lämpligt. I många fall utförs ett fullgott arbete av personer som helt saknar formella kvalifikationer. Det gäller framför allt frågor av mer rutinmässig karaktär som exempelvis på landsbygden ofta handhas av nämndemän eller s. k. pappersdragare vid sidan av deras ordinarie arbete. Systemet är billigt och smidigt. Sänker man å andra sidan kravet på teoretiska kunskaper alltför mycket, finns det risk för att auktorisationen skapar en oriktig föreställning om dessa yrkesutövares kompetens och ansvar.

Ett annat svårlöst problem föranleder sådan verksamhet som endast till en del avser juridisk eller ekonomisk rådgivning, ofta inom en ganska smal sektor med anknytning till verksamheten i övrigt. Som exempel kan nämnas begravningsbyråer, fastighetsmäklare, försäkringsbolag och banker. Man kan antingen skapa ett system med möjligheter att medge tillstånd för rådgivning inom ett visst område eller också kan man ta steget fullt ut och kräva att alla som vill syssla med rådgivningsverksamhet måste behärska hela fältet, det juridiska eller ekonomiska eller bådadera. Vilken lösning man än väljer kommer den att medföra besvärliga gränsdragnings- och övervakningsproblem.

Juridisk eller ekonomisk rådgivningsverksamhet har - som framgår av det föregående - sådana särdrag att det är svårt att jämställa den med näringsverksamhet i allmänhet. Enligt kommissionens uppfattning lämpar sig juri-

disk och ekonomisk rådgivning utanför advokaters och kvalificerade revisorers krets mindre väl för någon form av etableringskontroll eller obligatorisk auktorisation. Ett auktorisationsförfarande för denna typ av yrkesutövare torde medföra nackdelar från allmän synpunkt som inte uppvägs av fördelarna och bli alltför omständligt och kostsamt för både konsumenter och samhälle.

Kommissionen vill emellertid inte underlåta att peka på att en del av dessa problem kunde lösas genom att förbehålla olika typer av uppdrag för de kvalificerade rådgivarna. Steg på den vägen har nyligen tagits i samband med att revision i aktiebolag måste utföras av auktoriserad eller godkänd revisor. Ett annat exempel på uppdrag där kraven under senare tid skärpts är förvaltare i konkurs. Med hänsyn till de speciella förhållanden som i Sverige råder vid juridisk eller ekonomisk rådgivning måste emellertid ett sådant system arbetas fram successivt. Enligt kommissionens uppfattning löser det därför inte de omedelbara problemen. Andra lösningar hindrar dock inte att man på sikt arbetar för att utvidga de kvalificerade rådgivarnas privilegier.

Andra vägar bör därför väljas när det gäller att begränsa möjligheterna för juridiska och ekonomiska rådgivare att främja ekonomisk brottslighet. Kommissionen anser att man därvid bör inrikta sig på rådgivare som genom sitt handlande har dokumenterat en oseriös verksamhet. Syftet bör vara att förhindra att en sådan rådgivare fortsätter sin verksamhet. På samma sätt som en näringsidkare som visat sin olämplighet genom otillbörliga förfaranden vid konkurser kan sättas i karantän under viss tid, skulle en olämplig rådgivare kunna förbjudas att under en viss tid bedriva rådgivningsverksamhet.

Ett förbud mot att bedriva rådgivning i juridiska eller ekonomiska frågor är en mycket kännbar påföljd för den

som har rådgivning som sitt levebröd. I det enskilda fallet kan det få allvarligare konsekvenser än ett näringsförbud. Det måste därför användas sparsamt och begränsas till sådana fall där det varit fråga om kvalificerat missbruk av kunskaper och ställning som rådgivare. Enligt kommissionens mening är det klart att samhällsskyddet i grova och uppenbara fall av oseriös rådgivning bör få företräde framför den enskildes intresse av att fritt få utöva viss verksamhet.

Möjligheter att ingripa mot dokumenterad misskötsamhet finns inom en mängd yrken. Det gäller främst sådana där verksamheten ansetts så betydelsefull, att det krävs auktorisation eller legitimation av utövaren. Exempel på sådana är läkare, optiker, kreditupplysare, väktare och fondkommissionärer. Som synes är det en mycket heterogen skara, där olika intressen styrt inskränkningarna i näringsfriheten. Återkallelse av körkort vid trafikbrott av olika slag eller vid opålitlighet i nykterhetshänseende för en yrkeschaufför är ett annat typfall, där samhället förklarar, att en person inte längre har förtroende att utöva viss verksamhet, eftersom han anses innebära en risk.

Kommissionen vill dessutom peka på att det - som angetts i det föregående - i andra länder, även våra skandinaviska grannländer, finns såväl advokattvång som vittgående möjligheter att i samband med brott som särskild brottspåföljd förbjuda den dömde att driva viss yrkesverksamhet.

I Danmark får endast advokater uppträda som ombud inför domstol. Vad gäller juridisk rådgivning i övrigt har man i Danmark valt den något okonventionella vägen att förbjuda alla utom advokater att på något sätt marknadsföra sina tjänster. Enligt uppgift har detta haft till följd att juridiska rådgivare vid sidan av advokatkåren knap-

past existerar. I Norge får juridisk rådgivningsverksamhet endast bedrivas av advokater. I båda länderna finns möjligheten att i samband med brottmålsdom förbjuda vederbörande att utöva verksamhet som han visat sig olämplig för. Förbudet kan göras tidsbegränsat eller gälla för framtiden. Motsvarande regler finns också, som tidigare framhållits, i Västtyskland.

Som synes avser regleringen i andra länder framför allt juridisk rådgivning, som ansetts så betydelsefull att den inte kunnat släppas fri. Rådgivning i ekonomiska angelägenheter är inte ställd under kontroll på samma sätt. I Västtyskland och - f. ö. också i Österrike - får dock skatterådgivning endast ske genom särskilda auktoriserade skatterådgivare som är underkastade sträng kontroll och på vilka det ställs höga kompetenskrav. Kommissionen anser att utvecklingen av den ekonomiska brottsligheten i Sverige starkt talar för att åtgärder även sätts in mot oseriös ekonomisk rådgivning. Den ekonomiska rådgivningen spelar i dessa sammanhang en väl så betydelsefull roll som den juridiska. Spörsmål i juridiska eller ekonomiska angelägenheter hänger också ofta samman på ett sätt som gör det svårt att avgränsa det ena området från det andra. Åtgärder mot rådgivning som främjar ekonomisk brottslighet måste därför med nödvändighet omfatta biträde i såväl juridiska som ekonomiska angelägenheter.

Kommissionen har sålunda kommit fram till att man för att på ett effektivt sätt kunna komma till rätta med missförhållanden vid juridisk och ekonomisk rådgivning måste öppna en möjlighet att avstänga uppenbart oseriösa rådgivare från vidare verksamhet. Kommissionen föreslår därför att sådan yrkesmässig rådgivningsverksamhet som innebär biträde i juridiska eller ekonomiska angelägenheter skall regleras i en särskild lag. Förslaget innebär att rådgivare som omfattas av lagen får förbjudas

att fortsättningsvis under viss tid utöva sin juridiska eller ekonomiska rådgivningsverksamhet om vederbörande genom oseriös verksamhet dokumenterat sin olämplighet.

7.4 Regleringens materiella innehåll

7.4.1 Vilka rådgivare bör omfattas av bestämmelserna?

Till en början bör understrykas att bestämmelserna endast avses omfatta den som yrkesmässigt ägnar sig åt att ge juridiska eller ekonomiska råd. Den typiska rådgivningen sker mot betalning och bör ha viss omfattning även om den givetvis inte behöver vara rådgivarens enda inkomstkälla. Sådan juridisk och ekonomisk vägledning som man utan ersättning består släkt och goda vänner faller således utanför.

Professionella juridiska och ekonomiska rådgivare förekommer i ett brett och mångfacetterat spektrum. Man måste därför noga överväga vilka grupper som bör omfattas av den föreslagna regleringen.

Advokater och kvalificerade revisorer står redan under en särskild tillsyn. Vad gäller revisorer utövas den av staten genom kommerskollegium. Tillsynen över advokater handhas av advokatsamfundet men samhället har på olika sätt getts möjligheter till insyn i verksamheten. Det har inte framkommit något som ger anledning till kritik mot det sätt på vilket den disciplinära verksamheten inom dessa områden har skötts. Det är inte heller dessa grupper som de nu föreslagna bestämmelserna i första hand avser att träffa. Man har tvärtom anledning att anta att den oseriösa rådgivningen är mest frekvent bland sådana juridiska och ekonomiska rådgivare som antingen uteslutits ur resp. samfund eller förening, fråntagits auktorisation eller godkännande eller som aldrig

fått eller ens sökt denna kvalificering. Man kan därför ifrågasätta om inte bestämmelserna borde avgränsas så att advokater och kvalificerade revisorer faller utanför.

De etiska regler som bestämmer advokaters och kvalificerade revisorers verksamhet ställer höga krav på sådana yrkesutövare. Även förhållandevis lindriga förseelser kan medföra påföljd, i värsta fall uteslutning. I gengäld har de kvalificerade rådgivarna getts vissa privilegier, exempelvis ensamrätt på vissa typer av uppdrag. Avsikten med de föreslagna reglerna är inte att höja kraven på samtliga rådgivare till den nivå där de kvalificerade skall befinna sig. Å andra sidan ersätter de disciplinära förfarandena inte den föreslagna regleringen, som i vissa avseenden är mer långtgående. En advokat som exempelvis på grund av grov brottslighet uteslutits ur samfundet kan f. n. fortsätta sin rådgivningsverksamhet - låt vara utan sin titel och priviligierade ställning. Samma brottslighet skulle kanske enligt förslaget kunna medföra förbud mot fortsatt rådgivningsverksamhet. Det förefaller inte rimligt att låta en mer kvalificerad rådgivare komma lindrigare undan just därför att han är kvalificerad.

Bestämmelserna bör sålunda omfatta alla slags juridiska och ekonomiska rådgivare - även sådana som står under annan särskild tillsyn. De disciplinära systemen måste dock jämkas samman med den föreslagna regleringen. Detta torde inte medföra några större svårigheter. Exempelvis kan ett meddelat förbud göras till samma automatiska diskvalificeringsgrund som omyndighet eller konkurstillstånd.

Yrkesmässig juridisk eller ekonomisk rådgivning kan bedrivas av rådgivaren som egen företagare. Den kan emellertid också utövas av den som är anställd, exempelvis

hos advokat eller kvalificerad revisor men även hos bank eller försäkringsbolag. Inom banker och olika företag kan rådgivning ske internt.

När det gäller ekonomisk brottslighet är det den utåtriktade oseriösa rådgivningen som kan antas ha de största skadeverkningarna eftersom den når fler. Intern rådgivning inom företag eller koncerner, som resulterar i ett lagstridigt agerande, får arbetsgivaren på vanligt sätt ta ansvaret för. Det bör därför krävas att rådgivningsverksamheten riktar sig utåt, mot allmänheten. Därmed avses i detta sammanhang inte bara fysiska personer utan även juridiska som exempelvis bolag, föreningar eller stiftelser. Det utmärkande för verksamheten bör vara att den syftar till att betjäna klienter i juridiska eller ekonomiska spörsmål.

En dylik rådgivningsverksamhet bedrivs typiskt sett av advokatbyråer eller andra juridiska byråer, av revisionsbyråer eller sådana som sysslar med skatterådgivning. Det är emellertid inte nödvändigt att rådgivningen är den enda typ av verksamhet som bedrivs eller ens att den är dominerande. Det bör vara tillräckligt att den riktas utåt, mot klienter, och förekommer i någon omfattning. Har däremot rådgivning skett vid ett enstaka tillfälle mer av en slump i ett ärende som har ett annat syfte, innebär det inte att reglerna blir tillämpliga (exempelvis råd om byggnadslagstiftning på ett arkitektkontor). Den rådgivning som tillhandahålls kunder av banker och försäkringsbolag bör omfattas liksom olika intresseorganisationers rådgivningsverksamhet. Som exempel kan nämnas verksamheten vid bankernas notariatavdelningar, skatterådgivning i samband med tecknande av pensionsförsäkringar eller den rådgivning som ges vid lantbrukarnas driftsbyråer.

I deklarationstider skjuter deklarationsbyråer upp som svampar ur jorden för att sedan till större delen försvinna efter den 15 februari eller i vart fall med mars månads utgång. Även denna temporära verksamhet faller in under regleringen. Det finns anledning anta att oseriös rådgivning florerar oftare bland dessa dagsländor än i mer permanent verksamhet.

Man kan diskutera om inte rådgivning som ges i statlig eller kommunal regi borde undantas från bestämmelsernas tillämpningsområde. Offentligt anställda lyder under särskilda bestämmelser om disciplinansvar (jfr lag 1976:600 om offentlig anställning) och står även under justitieombudsmannens och - för statligt anställda - justitiekanslerns tillsyn. Kommissionen har emellertid valt att låta även sådan rådgivning omfattas av bestämmelserna. Det har förekommit fall med tjänstemän som, efter att ha lärt sig regelsystemet framför allt på skatterättens område, övergått till rådgivningsverksamhet i egen regi av dubiös karaktär. För den händelse exempelvis en sådan tjänsteman påbörjar oseriös rådgivning medan han fortfarande är anställd i allmän tjänst vore det stötande att inte kunna ingripa med de medel förslaget anvisar. Bestämmelserna blir däremot inte tilllämpliga på en tjänsteman som av okunnighet eller oförstånd lämnar ett felaktigt svar.

Bestämmelserna har således getts ett förhållandevis vitt tillämpningsområde. De egentliga begränsningarna är kravet på yrkesmässighet och att rådgivningen skall rikta sig utåt - till andra. Kommissionen menar att reglerna på så sätt blir tydligare och lättare att använda. Även beträffande de få kriterier som uppställts kan emellertid uppstå gränsdragningsproblem. Till detta återkommer kommissionen i specialmotiveringen. Det måste dock i viss mån överlämnas åt rättstillämpningen att avgöra vad som skall krävas i det enskilda fallet.

7.4.2 Förutsättningar för förbud mot rådgivning

Som framgått av det föregående föreslår kommissionen att förbud att yrkesmässigt ge juridiska eller ekonomiska råd bör kunna meddelas under förutsättning att rådgivaren klart dokumenterat sin olämplighet som rådgivare. Avsikten är att förbudet skall träffa uppenbart oseriös rådgivare. För att sålla fram de förfaranden som bör kunna föranleda förbud vill kommissionen till en början vända på problemet och uppehålla sig vid vad en rådgivare som vill bli betraktad som seriös kan få tillåta sig. Det är väsentligt att slå fast att tanken med förslaget inte är att en rådgivare som begår ett förklarligt eller ursäktligt misstag skall behöva riskera att drabbas av förbud. Eftersom rådgivningsverksamhet vid sidan av vad som gäller för de kvalificerade rådgivarna tidigare är oreglerad, anser kommissionen att det är viktigt att söka klarlägga vilka normer som bör gälla för verksamheten i stort. Dessa riktlinjer får sedan bilda en vidare utgångspunkt för de förfaranden som inte kan tolereras och därför bör grunda ett förbud.

Som ovan framhållits finns vid sidan av vad som gäller för advokater och kvalificerade revisorer inga speciella krav uppställda för den som ägnar sig åt juridisk eller ekonomisk rådgivning. Förutsättningarna för att få verka som kvalificerad rådgivare är knutna till normativa begrepp som god advokatsed och god revisorssed. Dessa begrepp får sitt huvudsakliga innehåll av disciplinära avgöranden och är ständigt under utveckling.

Enligt kommissionens mening är det inte realistiskt att försöka utvidga de villkor som gäller för de kvalificerade rådgivarna till att omfatta samtliga rådgivare. Det bör gå en skiljelinje mellan de krav som kan ställas på de särskilt kvalificerade och vad som är befogat att

kräva av övriga rådgivare. De standarder som utbildats på advokat- och revisorsområdena (exempel på sådana finns i bilagorna nr 2. - 4. till betänkandet) är emellertid en naturlig utgångspunkt när man försöker fastställa vilka förfaranden från en rådgivares sida som inte bör tolereras och som samhället därför bör ingripa mot.

Kommissionen anser det väsentligt att slå fast att rådgivarens plikter i första hand avser uppdragsgivaren - klienten. Det är främmande för svensk rättstradition att ålägga en juridisk eller ekonomisk rådgivare skyldighet att ensidigt beakta det allmännas eller olika myndigheters intressen i sin rådgivningsverksamhet. Inte heller bör det krävas av en rådgivare att han alltid ingriper för att förhindra brott, vars uppkomst han inte haft någon del i.

Det minsta man från samhällets sidan kan ha rätt att begära av en seriös yrkesmässig rådgivare är att han inte i sin verksamhet begår brott eller använder sin yrkeskunskap till att underlätta annans brottsliga verksamhet. Som framgått av det föregående (avsnitt 7.2.) föreslår kommissionen en utvidgning av medverkansansvaret för yrkesmässiga rådgivare. Enligt förslaget öppnas en möjlighet att inskrida mot rådgivare som i sin verksamhet av vårdslöshet främjar annans brottsliga gärning. Avsikten med en sådan straffregel är bl. a. att höja de yrkesetiska kraven i en verksamhetsgren som är utsatt för oseriösa yrkesutövare. Regeln bör också bli av särskild vikt som en slags etisk norm. En rådgivare måste om förslaget genomförs agera med viss försiktighet eller aktsamhet om han har anledning att misstänka att hans biträde av klienten kan användas i brottsligt syfte.

Även utan att överskrida de ramar strafflagstiftningen dragit upp kan en rådgivare i vissa fall åsidosätta vad

som bör anses åligga honom. Skiljelinjerna är emellertid inte lika tydliga varför man måste uttala sig med viss försiktighet. Enligt kommissionens uppfattning måste syftet med de råd som ges eller det biträde som lämnas bilda en utgångspunkt för om rådgivaren agerat seriöst. Biträder rådgivaren vid en handling som uppenbart strider mot lag men som inte är brottslig - t. ex. ett påbud eller förbud i en civilrättsligt tvingande lagregel - bör det kunna ifrågasättas om denne uppfyller de krav som man kan ställa på en ansvarsmedveten rådgivare. Kommissionen vill dock understryka att dylika förfaranden ändå kan ligga långt från vad som bör kunna föranleda förbud. Till detta återkommer kommissionen.

Skatterådgivning lämpar sig förhållandevis väl för att exemplifiera olika typer av rådgivning och var gränsen bör gå för vad den seriöse rådgivaren kan tillåta sig.

Inom skattedebatten används begreppen skatteplanering, skattefykt och skattefusk i en glidande skala. Det bör understrykas att det är svårt att dra upp några klara gränser mellan begreppen och att dessa ibland ges något olika innebörd. I detta sammanhang och för att belysa rådgivarproblematiken kan begreppen definieras på följande sätt.[1]

Skatteplanering: Att inom ramen för gällande lagstiftning och utan att komma i uppenbar konflikt med lagstiftarens syfte välja mellan olika handlingsalternativ på ett sådant sätt att man får den lägsta skattekostnaden.

---

1 Jfr (SOU 1975:77) Allmän skatteflyktsklausul s. 46 ff.

Skatteflykt: Att inom ramen för gällande lagstiftning träffa avtal eller företa andra rättshandlingar vars huvudsakliga syfte är att uppnå skattelättnader i strid mot lagstiftningens anda och mening.
Skattefusk: Att undgå beskattning genom förfaranden som kan medföra straff enligt skattebrottslagen eller skatte- eller avgiftstillägg enligt taxeringslagen. Ofta sker det genom att oriktiga uppgifter lämnas, uppsåtligen eller av vårdslöshet.

Som tidigare framhållits ligger det i sakens natur att rådgivarens ansvar primärt riktar sig mot uppdragsgivaren. Dennes intresse skall efter bästa förmåga tillvaratas. Därav följer att alla former av skatteplanering är tillåten. Lika klart är emellertid att följsamheten mot vad klienten kan önska aldrig får drivas så långt att rådgivaren medverkar till skattefusk. Det kan dessutom anses tveksamt om man i något fall kan hävda att en rådgivning som syftar till att åsidosätta lagar och förordningar sker i uppdragsgivarens intresse, åtminstone om man ser detta intresse i ett något vidare perspektiv.

När det gäller skatteflyktsågärder menar kommissionen att rådgivaren i princip inte bör initiera, föreslå eller medverka vid genomförandet av sådana. Med hänsyn till de svåra gränsdragningsproblem som begreppet kan ge upphov till skulle det emellertid föra alltför långt att uppställa ett absolut sådant krav. Kommissionen vill anbefalla viss försiktighet när det gäller att ålägga juridiska eller ekonomiska rådgivare skyldigheter som ligger långt från det straffbara området. Av rådgivare i gemen måste man dock kunna kräva att de avhåller sig från biträde vid uppenbar skatteflykt som tangerar skattefuskområdet.

Kommissionen övergår härefter till att närmare diskutera vilka förfaranden som är så allvarliga att de bör kunna föranleda förbud mot fortsatt rådgivningsverksamhet.

Till en början bör då konstateras att förseelserna skall ha ett samband med rådgivningsverksamheten. Begreppet rådgivningsverksamhet innefattar därvid mer än att bara ge råd i den meningen att man rekommenderar ett visst handlingssätt. Till rådgivningsverksamhet bör hänföras allt yrkesmässigt biträde som rådgivaren lämnar sin uppdragsgivare. Det oseriösa förfarandet skall således vara knutet till rådgivarens agerande vid juridiskt eller ekonomiskt biträde. Ett allmänt olämpligt uppträdande i andra sammanhang bör inte få diskvalificera.

När det gäller vad som bör krävas för att anses visa på en så uppenbar misskötsamhet hos en rådgivare att förbud bör övervägas, kommer man naturligt att tänka på brott av olika slag. För att kunna motivera en så ingripande åtgärd av det slag som ett förbud innebär bör emellertid krävas att rådgivaren gjort sig skyldig till brott av mer kvalificerad beskaffenhet. Vanligtvis lär det bli fråga om medverkan i annans brottslighet som bör vara omfattande eller allvarlig. Det är också önskvärt att begränsa den brottslighet som bör kunna aktualisera förbud till sådana kategorier som har anknytning till till den ekonomiska brottsligheten. Kommissionen har därför valt att som en förutsättning för förbud kräva brott som inneburit väsentligt förfång för det allmänna eller någon enskild. Vid sådana kvalificerade brott bör förbud kunna meddelas redan vid enstaka förfaranden. Allvarliga brott av detta slag talar med särskild tyngd för att rådgivaren bör avstängas från vidare verksamhet.

Det bör påpekas att med uttrycket förfång avses såväl ekonomisk skada som annan olägenhet och att det således är ett vidsträckt begrepp. Området för ifrågasatt förbud begränsas dock av villkoret att det förfång som brottet medfört måste vara väsentligt. Har brottet medfört mer

bagatellartade konsekvenser skall förbud inte övervägas.

Att knyta en bestämmelse om förbud enbart till brott skulle emellertid göra tillämpningen snäv, betydligt snävare än vad som gäller för exempelvis näringsförbud enligt KL. För näringsförbud krävs således inte straffbara beteenden utan det är tillräckligt med olika grader av otillbörligt förfarande mot borgenärer eller att man på annat sätt åsidosätter sina plikter som näringsidkare. I förarbetena till bestämmelserna om näringsförbud underströks att det skulle vara fråga om kvalificerade fall men att reformen inte skulle begränsas så att näringsförbud endast knöts till förfaranden som var kriminaliserade eller nära gränsade till vad som var straffbart. Avsikten var att ta ett samlat grepp så att alla former av missbruk i samband med konkurs inbegreps (prop. 1979/80 s. 30).

Ett annat näraliggande område är regleringen av den verksamhet som fastighetsmäklare bedriver. Här förbereds inom justitiedepartementet f. n. en proposition som avses läggas på riksdagens bord under hösten 1983. En av tankarna är att införa en obligatorisk registrering och som förutsättning för denna ett allmänt lämplighetskrav. För den som därefter visar bristande lämplighet kan den nödvändiga registreringen återkallas, vilket i praktiken innebär ett förbud mot att fortsättningsvis syssla med fastighetsmäklarverksamhet. Sådana lämplighetskrav med motsvarande konsekvenser vid visad olämplighet finns också på flera andra områden som kräver obligatorisk auktorisation eller som är satta under etableringskontroll.

Att anknyta till ett rent lämplighetskrav som förutsättning för förbud mot rådgivningsverksamhet anser kommissionen emellertid skulle föra alltför långt. Det är de mer uppseendeväckande fallen av oseriös rådgivning för-

slaget vill stävja. Avsikten är inte heller att rådgivaren i gemen skall behöva frukta att han genom slarv eller okunnighet kan komma att aktualisera ett förbud. Kommissionen har därför valt att som förutsättning för förbud uppställa krav antingen på visst slag av brottslighet eller att rådgivaren i övrigt grovt åsidosatt vad som ålegat honom som rådgivare.

För att en rådgivare skall anses ha grovt åsidosatt sina skyldigheter bör han enligt kommissionens mening ha ägnat sig åt rådgivning som ur olika aspekter framstår som uppenbart oseriös. Det kan ske genom brott av annat lindrigare slag än de kvalificerade som tidigare föreslagits utgöra en särskild förutsättning för förbud. Det kan också ske genom ageranden som inte är brottsliga. Vid sådana lindrigare förseelser bör ofta krävas ett upprepat förfarande för att visa på den uppenbara olämplighet för rådgivningsverksamhet som krävs för förbud. De skilda förfarandena kan rikta sig mot det allmänna exempelvis genom att på olika sätt biträda med metoder som syftar till att undanhålla eller förhala betalning av skatter och avgifter. I andra fall kan handlingarna rikta sig mot enskilda t. ex. en rådgivare som grovt skor sig på sin klients bekostnad dock utan att förfarandet kan bedömas som bedrägeri. Rådgivaren kan också åsidosätta sina plikter genom att regelmässigt syssla med ärenden som han uppenbarligen saknar kvalifikationer för eller förmåga att handlägga. Kommissionen vill dock understryka att åsidosättandet av vad som ålegat rådgivaren måste framstå som grovt. I princip bör förbud således endast komma i fråga vid kvalificerade fall av oseriösa och illojala förfaranden.

Enligt kommissionens mening är det inte möjligt att i förbudsbestämmelsen beskriva alla de tänkbara förfaranden som bör kunna föranleda förbud. En sådan regel skulle också inbjuda till kringgående. Det kan därför inte und-

vikas att bestämmelsen får en allmänt hållen utformning och att rättstillämpningen närmare får ange vilka förfaranden som bör kunna medföra förbud. Redan nu vill dock kommissionen peka på visst handlande som bör tillmätas särskild vikt vid förbudsprövningen.

Vid bedömningen av om en rådgivare agerat så oseriöst att förbud kan ifrågasättas måste syftet med de råd som ges skjutas i förgrunden. Man måste göra en klar gränsdragning mellan rena upplysningar om gällande rätt och en konsultation som exempelvis går ut på att visa var samhällskontrollen kan tänkas brista. Denna distinktion blir särskilt accentuerad vid olika typer av skatterådgivning. Klientens intresse är ofta att på ett eller annat sätt undgå beskattning. Förutsätter rådgivarens rekommendationer att oriktiga eller ofullständiga uppgifter skall lämnas till skattemyndigheten exempelvis på sådant sätt att eftertaxering blir aktuell vid fall av upptäckt av de verkliga förhållandena, bör detta vara sådana omständigheter som kan beaktas vid en eventuell förbudsprövning.

Man bör fästa särskild vikt vid om rådgivaren visat på olika möjligheter att undgå myndigheternas kontroll, exempelvis genom att föreslå att klienten - som ämnar driva rörelse - inte skall registrera sig för betalning av mervärdeskatt och/eller arbetsgivaravgift. Samma effekt har systemet att allt som oftast byta firma och säte eller att sprida verksamheten till olika län i syfte att försvåra för myndigheterna att kunna överblicka verksamhetens verkliga omfattning. Anvisningar om var kontrollmyndigheterna är överlupna av arbete och kontrollen därför bör vara mer bristfällig än i andra delar av landet är också sådan rådgivning som typiskt sett kan betecknas som främjande av ekonomisk brottslighet.

Det är från skilda synpunkter av största betydelse att den som driver näring har en ordnad bokföring. Bok-

föringsplikten fyller bl. a. en viktig brottsförebyggande funktion. Den som överväger en brottslig affärstransaktion torde många gånger avstå från den om han vet att transaktionen i efterhand kan kartläggas genom bokföringen och att det sålunda finns en påtaglig risk att gärningen kommer att föranleda straff om den utförs. Bokföringsplikten är straffsanktionerad. Försummelserna mot bestämmelserna i bokföringslagen uppvisar trots det en vid skala från förseelser gjorda av okunnighet till förslaget manipulerande. Det är inte ovanligt att bokföring saknas helt eller att den försvinner eller påstås ha förstörts genom brand, översvämning eller på annat sätt. Sådana händelser inträffar påfallande ofta i samband med att myndigheterna visar intresse för verksamheten. Det måste anses mycket graverande för en rådgivare om det visar sig att han varit inblandad i sådana manipulationer med bokföring som nu beskrivits.

I samband med skattebedrägerier av olika slag förekommer det att man använder falska fakturor. Det finns exempel på rådgivare som regelmässigt råder klienter att använda falska fakturor, som förmedlar eller ombesörjer anskaffandet av sådana fakturor och som i vissa fall som ersättning betingar sig klientens momsavdrag. Sådant agerande är enligt kommissionens mening klart diskvalificerande för en rådgivare och bör väga tungt vid förbudsprövningen.

I vissa sammanhang förekommer det att avtal upprättas för skens skull bl. a. för att ge en laglig ram åt en brottslig verksamhet. Jurister har exempelvis upprättat olika kontrakt mellan anställda och ägare av porrklubbar i syfte att dölja att prostitution förekommer och att ägarna kan tänkas göra sig skyldiga till koppleri. Att hjälpa till att lägga dimridåer över klienters brottsliga handlande är ett förfaringssätt som också måste beaktas.

Klienter som följer råd av den typ som skisserats ovan gör sig ofta skyldiga till brott av olika slag och riskerar därför straff. Det kan emellertid förefalla obilligt att rådgivaren kan drabbas av förbud att utöva rådgivning medan klienten kan fortsätta sin verksamhet - om han inte beläggs med näringsförbud i samband med konkurs. Kommissionen förutsätter emellertid att näringsförbudskommitténs förslag, som kan väntas under första delen av år 1984, kommer att vidga möjligheterna att förbjuda näringsverksamhet exempelvis vid sådana förfaranden som nu skildrats.

Även en mängd andra förfaranden än de som nu beskrivits kan peka mot att rådgivaren är så uppenbart olämplig för sin verksamhet att förbud skall kunna övervägas. De exempel som valts har sin utgångspunkt i förfaranden som gagnar den ekonomiska brottsligheten. Det bör dock understrykas att även ett främjande av annan brottslighet faller in under bestämmelsen under förutsättning att brottsligheten medför väsentligt förfång för det allmänna eller någon enskild. Vidare kan ett främjande av exempelvis ekonomisk brottslighet som inte sker på ett sådant sätt att medverkansansvar kan komma i fråga anses innefatta ett sådant grovt åsidosättande av vad som åligger en yrkesmässigt verksam rådgivare att förbud bör övervägas.

Ett förbud syftar som tidigare framhållits till att förhindra att en rådgivare som dokumenterat sin olämplighet fortsätter sin verksamhet på samma sätt som tidigare. Med denna utgångspunkt kan det anses självklart att en förbudsprövning alltid innebär en prövning av en persons lämplighet att fortsättningsvis ägna sig åt rådgivning och att denna värdering måste göras i ljuset av rådgivarens tidigare agerande. Det kan därför diskuteras om man i lagtexten uttryckligen bör föreskriva att en prognos avseende riskerna för fortsatt oseriöst agerande más-

te göras. Sådana farerekvisit förekommer inte sällan i liknande bestämmelser i andra länder. Erfarenheten visar dock att det är vanskligt att göra sådana förutsägelser. Kommissionen anser därför att ett rekvisit av sådant slag bör undvikas. En annan sak är att de förfaranden som skall kunna aktualisera ett förbud får ses som en indikator på rådgivarens allmänna olämplighet att i framtiden verka inom detta område. För att kunna diskvalificera måste exempelvis brottsligheten - speciellt om det är fråga om en enstaka gärning - överensstämma med den helhetsbild av rådgivarens verksamhet som är nödvändig att göra för att bedöma den framtida olämpligheten. Det ligger i sakens natur att denna bedömning blir lättare att göra om rådgivaren gjort sig skyldig till upprepade förfaranden som var för sig kan medföra förbud.

7.4.3 Förbudets innebörd

Det utmärkande för rådgivningsverksamhet - åtminstone om den har någon omfattning - är att den påverkar andra människors handlingssätt. Är rådgivningen oseriös och syftar genom brottsliga handlingar till otillbörliga förmåner, ofta på samhällets bekostnad, sprider den dessa förfaranden. Syftet med det föreslagna förbudet är därför att få den kvalificerat oseriösa rådgivaren att för en tid upphöra med sin skadliga verksamhet. Avsikten är däremot inte att förbjuda allt sysslande med juridiska eller ekonomiska frågor. Förbudet får enligt kommissionens mening inte göras mer ingripande än vad som är absolut nödvändigt. Det är viktigt att inte opåkallat inskränka den drabbades möjlighet att försörja sig. Å andra sidan får förbudet inte göras så snävt att det blir lätt att kringgå.

Förbudet omfattar yrkesmässig rådgivning som syftar till att biträda andra. Till en början är klart att den som är underkastad förbud inte själv får driva rådgivningsverk-

samhet. Han får således inte idka rörelse som syftar till att biträda annan i juridiska eller ekonomiska angelägenheter. Det typiska för sådan rörelse är att den vänder sig till allmänheten och att den betjänar klienter, som kan vara såväl fysiska som olika slags juridiska personer. Det bör påpekas att kravet på att verksamheten vänder sig till allmänheten bör ges en förhållandevis vidsträckt betydelse. All rådgivningsverksamhet med utifrån kommande klienter måste omfattas av förbudet. Det gäller även om rådgivaren endast har ett fåtal, kanske bara en fast klient, och avvisar alla andra, som söker hans biträde.

I förbud att yrkesmässigt biträda annan ligger också att den som drabbats av förbud inte heller som anställd får syssla med sådan utåtriktad juridisk eller ekonomisk rådgivning som förutsätter att den som söker biträde betalar för de tjänster han får. Det gäller oavsett om ersättningen eller delar av den går direkt till den anställde - exempelvis genom att han arbetar på provisionsbasis - eller till arbetsgivaren. I detta avseende skiljer sig det föreslagna förbudet från det utvidgade näringsförbudet i konkurs som endast avser näringsidkare. Det finns exempel på rådgivare som bedrivit sin verksamhet på sådant sätt att de meddelats näringsförbud. Rådgivarna har gjort sig skyldiga till gäldenärsbrott och annan grov brottslighet av sådant slag som enligt förslaget torde anses diskvalificerande för fortsatt rådgivningsverksamhet. Ett näringsförbud hindrar dock knappast rådgivaren från att fortfara med att vägleda andra i juridiska och ekonomiska frågor under förutsättning att han avhåller sig från att själv driva rörelse. Hittar han någon likasinnad som är villig att anställa honom, kanske på provisionsbasis, kan den oseriöse rådgivaren fortsätta att ge råd i oförminskad skala. Det skulle däremot bli omöjligt enligt kommissionens förslag.

Den som meddelats förbud bör inte tillåtas att vara anställd hos en arbetsgivare som huvudsakligen sysslar med extern rådgivning i juridiska eller ekonomiska frågor även om det kan hävdas att han kan beredas andra arbetsuppgifter än kontakter med klienter. Man kan tänka sig att en person med förbud uteslutande får ägna sig åt rättsutredningar för sina kollegers räkning och att dessa sedan självständigt får ta ansvar för de råd de ger klienten. Kommissionen menar emellertid att ett generellt undantag av detta slag skulle underlätta ett kringgående av förbudet och därför inte bör tillåtas. Det skulle också skapa svårlösta gränsdragningsproblem när det gäller att avgöra vad som är tillåtet och vad som omfattas av förbudet. Förbudet bör därför som regel gälla även medverkan i juridisk eller ekonomisk rådgivningsverksamhet som yrkesmässigt bedrivs av annan.

Ett sådant helt undantagslöst förbud kan emellertid i vissa fall drabba omotiverat hårt. Kommissionen har därför övervägt om det framför allt av billighetsskäl bör finnas möjligheter att medge att viss rådgivningsverksamhet får bedrivas av den som har meddelats förbud. Man kan som tidigare tänka sig en rådgivare som har fått tjänst där viss utåtriktad rådgivningsverksamhet förekommer, exempelvis i ett försäkringsbolag. I annat fall blir kanske den som drabbats av förbud erbjuden anställning på en välrenomerad advokat- eller revisionsbyrå för att syssla med rättsutredande eller annat internt arbete. Det kan vidare i det enskilda fallet erbjudas betryggande garantier för att den som fått förbud inte självständigt kommer att biträda annan. I sådana fall kan det förefalla skäligt att undanta viss typ av rådgivningsverksamhet från förbudet för att inte onödigtvis försvåra den drabbades möjligheter att försörja sig. För ett undantag talar också att beslutsmyndigheten kan utforma undantaget efter omständigheterna i det enskilda fallet och därmed

undvika en del av de gränsdragningsproblem som generella inskränkningar för med sig. Enligt kommissionens uppfattning talar övervägande skäl för att öppna en möjlighet att undanta viss rådgivningsverksamhet från förbudet. Det skulle antingen kunna ske i samband med att förbudet meddelades eller vid ett senare tillfälle. En förutsättning för ett partiellt förbud bör dock vara att särskilda skäl - av det slag som tidigare angivits - föreligger.

Förbudet bör däremot inte gälla arbete med juridiska eller ekonomiska frågor internt inom företag, banker eller försäkringsbolag etc. som inte syftar till att betjäna utomstående klienter. I sådana fal får arbetsgivaren på vanligt sätt ta ansvar för det som sker inom företaget liksom agerandet utåt. Arbetsuppgifter av detta slag kan inte anses falla in under rådgivningsverksamhet i vanlig mening. Även av den anledningen kan det uteslutas från vad ett förbud bör omfatta. Det är den utåtriktade oseriösa rådgivningen som når många förslaget är inriktat på.

Det är rimligt att tänka sig att den som meddelats förbud i vissa fall försöker kringgå det genom att använda sig av en bulvan. Kommissionen arbetar i ett annat sammanhang med bulvanproblemen. Här skall endast anmärkas att om någon - kanske utan egna kunskaper - ställer upp som ansikte utåt för en rådigvningsverksamhet medan de faktiska råden kommer från en rådgivare som meddelats förbud mot sådan verksamhet, har rådgivaren överträtt sitt förbud. Bulvanen har varit honom behjälplig. Kommissionen föreslår i det följande att överträdelse av meddelat förbud skall följas av straff och att fängelse skall ingå i straffskalan. Härigenom blir BrB:s regler om medverkan tillämpliga och bulvanen kan dömas för medhjälp till överträdelsen av meddelat förbud.

Vid näringsförbud enligt konkurslagen har längsta tid för förbud bestämts till fem år med möjlighet till förlängning om förbudet överträds. Det förefaller vara en lämplig avvägning även vid förbud av detta slag. Vid behov bör förlängning kunna ske i flera omgångar.

7.4.4 Straffregel avseende vårdslös medverkan

Som kommissionen tidigare utvecklat (avsnitt 7.2) finns det med hänsyn till den yrkesmässigt verksamme rådgivarens kunskaper och ställning skäl att kräva att han i sin verksamhet agerar med viss aktsamhet. Det gäller framför allt om hans biträde kan gagna brottslighet av olika slag. Från polis- och åklagarhåll har också framhållits att en regel som gör det möjligt att inskrida mot en rådgivare redan vid vårdslös medverkan skulle innebära att en stor del av de svårigheter som är förbundna med rådgivares medverkansansvar skulle försvinna. Man kan tänka sig en regel som beträffande rådgivare utvidgar medverkansansvaret till att omfatta vissa fall av vårdslös medverkan. Som tidigare framgått har man i svensk rätt varit ytterst restriktiv när det gäller att ålägga ansvar för vårdslös medverkan (jfr avsnitt 3.1). En sådan bestämmelse fordrar därför noggranna överväganden. Enligt kommissionens mening skulle samma effekt kunna uppnås genom en självständig straffregel som föreskriver ansvar för en yrkesmässig rådgivare som lämnat råd eller annat biträde som objektivt sett främjat en straffbelagd gärning. En förutsättning för ansvar måste dock vara att det med hänsyn till omständigheterna är rimligt att kräva av rådgivaren att han skulle ha förstått att det förelåg risk för att hans arbete gagnade brottslig verksamhet. En sådan regel skulle kunna arbeta för flera syften. Dels skulle ett straff för oseriös rådgivning kunna fungera som en varning till en rådgivare vars agerande börjat föra honom in i farozonen för ett förbud. Dels skulle straffregeln kunna fungera som en slags etisk norm för

vad en rådgivare kan tillåta sig och därigenom på sikt kunna få en vidare betydelse.

Mot bakgrund av det anförda föreslår kommissionen att man i regleringen om förbud mot rådgivningsverksamhet inför en straffbestämmelse för sådan oseriös rådgivning som av oaktsamhet främjar straffbelagd gärning.

En straffregel av nu skisserat slag bör ge samhället möjlighet att ingripa mot oseriös rådgivningsverksamhet på ett relativt tidigt stadium. Bestämmelsen bör därför få ett förhållandevis vitt tillämpningsområde. Den bör endast rikta sig mot sådana rådgivare som agerar professionellt. Däremot är det - liksom vid förbud - i detta sammanhang betydelselöst om rådgivaren driver egen verksamhet eller är anställd. För att betona funktionen av varningssignal bör ett bötesstraff vara normalpåföljden även om straffskalan inte begränsas till enbart böter. Avsikten är som tidigare framhållits bl. a. att få de bland rådgivarna som balanserar på gränsen till det straffbara området att förstå, att samhället ogillar verksamhet av detta slag och kan tänkas ingripa med kraftigare åtgärder om de fortsätter på den inslagna vägen. Bestämmelsen bör ses som ett komplement till andra straffbestämmelser. Om gärningen föranleder ansvar enligt exempelvis BrB eller SkBL skall det nu tänkta straffstadgandet inte aktualiseras.

För att en rådgivare skall kunna fällas till ansvar enligt bestämmelsen bör han ha gett råd som varit ägnat att främja straffbelagd gärning. Denna gärning bör rimligen inte vara alltför bagatellartad. I subjektivt hänseende skulle - som tidigare påpekats - vårdslöshet vara tillräckligt. Kommissionen vill dock understryka att avsikten inte är att varje vårdslöshet skall kunna medföra straffansvar. Det är de mer anmärkningsvärda fallen av oaktsamhet man vill stävja. Detta bör markeras av att i bestäm-

melsen föreskrivs att ringa fall inte skall föranleda ansvar.

Det ligger i sakens natur att brott mot den nu föreslagna straffbestämmelsen kan indikera en sådan allmän olämplighet som rådgivare att fråga om förbud mot rådgivarverksamhet bör väckas. Framför allt gäller det vid upprepade överträdelser.

7.5 Förfarandet

Näringsförbud enligt KL handläggs av de allmänna domstolarna. Ett förbud av det slag som nu föreslås är på samma sätt som ett näringsförbud mycket ingripande för den som drabbas. Rättssäkerhetssynpunkter måste därför tillmätas stor vikt vid valet av beslutsorgan. Framför allt är det betydelsefullt att ett beslut kan överprövas. Dessa skäl talar för att prövningen görs av allmän domstol. Om handläggning av förbud enligt förslaget förläggs till de allmänna domstolarna kan man även räkna med samordningsfördelar och effektivitetsvinster i förhållande till om beslut skall fattas av någon annan myndighet. I praktiken torde flertalet fall av ifrågasatta förbud komma att dyka upp i samband med straffansvar för rådgivaren. Båda frågorna kan i ett förfarande knutet till allmän domstol utredas och prövas gemensamt. Det betyder att resurser som redan nu finns tillgängliga kan utnyttjas effektivare.

Kommissionen anser sålunda att övervägande skäl talar för att de allmänna domstolrna blir beslutsorgan i frågor om förbud mot rådgivningsverksamhet.

En förbudsprövning enligt förslaget har många beröringspunkter med den prövning som görs i mål om utvidgat näringsförbud i konkurs. De allmänna domstolarna har i flera år handlagt sådana mål. Det regelsystem som byggts upp

i KL för dessa mål måste därför anses väl prövat och har, såvitt kommissionen känner till, fungerat bra. Det är därför naturligt att ta förfarandet vid näringsförbud som utgångspunkt för hur processen vid mål om förbud enligt förslaget bör vara reglerad. För den händelse näringsförbudskommittén skulle föreslå betydande förändringar i förfarandet vid näringsförbud och dessa ändringar leder till lagstiftning, bör dock den nu föreslagna regleringen granskas på nytt och eventuellt justeras.

Kommissionen har noga övervägt frågan om det bör finnas möjlighet att meddela interimistiskt förbud. Det föreligger alltid risk för att utredningen drar ut på tiden, särskilt om den hänger samman med utredning om kvalificerad ekonomisk brottslighet. Vidare kan det genom överklagande dröja innan det finns ett lagakraftvunnet avgörande. Det kan i vissa uppseendeväckande fall vara stötande att rådgivaren under denna tid tillåts fortsätta sin verksamhet. I sådana situationer kan det vara angeläget att rådgivaren avstängs med omedelbar verkan från möjligheten att bedriva fortsatt rådgivningsverksamhet. Å andra sidan drabbar ett sådant snabbt beslut hårt. Man måste därför kräva att domstolen med stor grad av säkerhet kan förutsäga att det tillfälliga beslutet kommer att följas av ett slutligt. Kommissionen har stannat för att föreslå att tillfälligt förbud skall kunna meddelas. Det bör dock krävas att ett sådant förbud är påkallat av speciella omständigheter i det enskilda fallet. Det bör vara klarlagt att de följder en fortsatt rådgivningsverksamhet kan få för enskilda och för det allmänna är betydligt allvarligare än de ekonomiska och andra konsekvenser som ett omedelbart förbud skulle medföra för den som drabbas av det. Kommissionen vill vidare betona att det inte bör komma i fråga att sänka kraven på utredning så att tillfälliga beslut skall kunna meddelas även om förutsättningarna för ett slutligt förbud inte är klarlagda. Ett interimistiskt beslut bör kunna meddelas såväl i det

fallet att en talan om förbud ännu inte väckts som då ett mål om förbud redan är anhängigt hos domstolen.

Kommissionen vill i sammanhanget understryka vikten av att avgöranden om förbud fattas snabbt och att handläggningen sker skyndsamt.

Beslut om förbud bör kunna hävas, helt eller delvis, om ändrade förhållanden eller annat särskilt skäl föranleder det. Den som har meddelats förbud bör alltså kunna begära hos vederbörande domstol att förbudet hävs. Däremot bör domstolen inte kunna ompröva ett avgörande att ogilla en talan om förbud. För den händelse rådgivaren gör sig skyldig till nya förfaranden som faller under den föreslagna bestämmelsen kan dessa dock aktualisera en ny förbudstalan.

Talan om förbud enligt förslaget bör liksom vid näringsförbud föras av allmän åklagare. Härför talar delvis samma skäl som fått kommissionen att förorda allmän domstol som beslutsmyndighet. Är åklagaren ansvarig för talans utförande, bör han också svara för den utredning som måste föregå en domstolsprövning. Har förundersökning i brottmål inletts kan det ibland vara obehövligt med en särskild utredning i förbudsfrågan. I varje fall behöver denna utredning inte bli så omfattande. Liksom vid utredning om brott bör åklagaren kunna anlita biträde av polismyndigheten.

Utredningen bör bedrivas efter samma riktlinjer som vid förundersökning i brottmål. Om den som kan bli träffad av förbudet vägrar medverka, bör åklagaren således kunna besluta om hämtning till förhör och i övrigt använda tvångsmedel mot vederbörande i syfte att utreda frågan om förbud. Däremot har sådana ingripande personella tvångsmedel som häktning, anmälningsskyldighet och reseförbud - i likhet med vad som gäller för näringsförbud i konkurs -

uttryckligen undantagits. I förarbetena till det utvidgade näringsförbudet i konkurs ansåg föredraganden att man måste avvakta närmare erfarenheter av tillämpningen av näringsförbud innan man gav åklagaren möjligheter att använda häktning och reseförbud (prop. 1979/80:83 s. 44). Denna utvärdering sker f. n. av näringsförbudskommittén, vars arbete bör avvaktas innan man tar slutlig ställning i frågan. Kommissionen vill endast anmärka att personella tvångsmedel av detta slag förefaller något främmande för att säkerställa ett förbud mot att fortsätta viss yrkesverksamhet.

När det gäller det närmare förfarandet inför domstolen kommer, som tidigare framhållits, frågor om förbud ofta att aktualiseras i samband med frågor om straffansvar. Det bör vara möjligt att pröva en fråga om förbud i samma rättegång som ansvarstalan. Brottmålsreglerna blir då tillämpliga på hela förfarandet.

Man får emellertid också räkna med att talan om förbud enligt förslaget i vissa fall kan komma att föras särskilt. Det gäller speciellt då grunden för förbudstalan är att rådgivaren på annat sätt än genom brott grovt åsidosatt vad som ålegat honom som rådgivare.

Så långt möjligt bör samma regler tillämpas vare sig en förbudstalan sker i samband med en ansvarstalan eller ej. Mål om förbud enligt förslaget bör därför i tillämpliga delar behandlas enligt de processuella regler som gäller för brottmål. Även i mål om hävande av förbud bör samma brottmålsregler gälla.

En konsekvens av att brottmålsregler skall gälla i tillämpliga delar blir att reglerna om rättshjälp åt misstänkt i brottmål enligt rättshjälpslagen (1972:429) kan tillämpas.

En särskild fråga är hur gamla gärningar som bör kunna föranleda förbud. Eftersom förbudsprövningen måste innebära en bedömning av en persons lämplighet att fortsättningsvis ägna sig åt rådgivning, får de gärningar som skall kunna grunda ett förbud inte ligga alltför långt tillbaka i tiden. Den enskilde har också ett starkt intresse av att snabbt kunna få veta om han riskerar att drabbas av ett förbud. Å andra sidan vet man av erfarenhet att det kan dröja innan framför allt ekonomiska brott kommer i dagen och att utredningarna ofta är tidskrävande.

Vid näringsförbud efter konkurs har en tidsbegränsing i möjligheten att ansöka om förbud knutits till konkursutbrottet: talan måste väckas inom två år från dagen för konkursbeslutet; talan får dock alltid väckas så länge konkursen pågår. Däremot finns ingen tidsgräns för hur gamla förfaranden som kan tas upp. När det gäller förbud för oseriösa rådgivare kan inte samma konstruktion användas. Man får i stället på vanligt sätt utgå från när det förfarande som kan föranleda förbud ägde rum. Enligt kommissionens bedömning kan det vara lämpligt att stanna för en tidsfrist på fem år. Detta är också den preskriptionstid som gäller för brott för vilka är föreskrivet fängelse i högst två år - den påföljd som enligt vad senare kommer att framgå föreslås kunna följa vid överträdelser av förbud. Liksom vid näringsförbud reglerar bestämmelsen den tid inom vilken talan måste väckas. Det krävs således inte - såsom vid preskription i brottmål - att den talan avser skall ha fått del av den inom tidsfristen.

Vid frågor om förlängning av tiden för förbud med anledning av överträdelser av förbudet bör i princip samma förfarande tillämpas som vid meddelande av ursprungligt förbud. I många fall torde det vara möjligt att handlägga frågan om förlängning i den rättegång som avser ansvar

för överträdelser av förbudet. Frågor om förlängning bör dock alltid anhängiggöras innan förbudstiden går ut.

Kommissionen vill slutligen blott anmärka att handläggningen av ansvar för oseriös rådgivning enligt 2 § i förslaget sker på vanligt sätt enligt de regler som gäller för brottmål. Dessa mål berörs således inte av de särskilda förfaranderegler som föreslås gälla i mål om förbud i annan utsträckning än om ett förbud blir aktuellt i målet om ansvar för oseriös rådgivning.

7.6 Sanktioner vid överträdelser av förbud

Den föreslagna regleringen av oseriös rådgivning ger möjlighet att vid allvarliga fall av missbruk ingripa med förbud mot fortsatt rådgivningsverksamhet. Kommissionen räknar med att bestämmelserna främst får en förebyggande och avhållande effekt och att antalet utdömda förbud blir förhållandevis litet. För att ett förbud skall få avsedd verkan är det nödvändigt att överträdelser beivras. När det gäller frågan vilken form av sanktion som bör väljas, har kommissionen övervägt straff eller påföljder av ekonomisk natur, i första hand vite. Man kan också tänka sig kombinationer av dessa två. Kommissionen har emellertid kommit till den slutsatsen att en ordning med vite är mindre lämplig. Vederbörande skulle kunna medvetet kalkylera med vitesbeloppet vid överträdelse av förbudet. Vitets avhållande effekt i detta sammanhang kan över huvud sättas i fråga. Kommissionen har därför stannat för att föreslå straff som den lämpligaste reaktionen från samhällets sida vid överträdelser av förbud.

Bestämmelsen i 1 § i förslaget riktar sig mot kvalificerade fall av illojala förfaranden. Straffbestämmelsen bör utformas så att den som meddelats förbud verkligen avstår från att ägna sig åt rådgivning under den tid förbudet gäller. Med denna målsättning är det viktigt att man på

ett kännbart sätt kan ingripa mot den som överträder förbudet. De föreslagna bestämmelsernas förebyggande och avhållande effekt är också ytterst beroende av den kraft som man kan ingripa med. Straffmaximum bör därför sättas förhållandevis högt. Vid överträdelser av meddelade näringsförbud kan fängelse i högst två år följa eller, vid ringa fall, böter eller fängelse i högst sex månader. Kommissionen anser att detta är en lämplig avvägning även för överträdelser av det nu föreslagna förbudet.

Det är också viktigt att bestämmelsen ges en tillämpning som bidrar till att avhålla den som meddelats förbud från att bedriva rådgivningsverksamhet under den tid förbudet gäller. Som tidigare påpekats är förbudet avsett att komma till användning efter uppenbart och kvalificerat missbruk av rådgivares ställning. Inte sällan torde rådgivaren dessutom ha dömts för allvarlig brottslighet, kanske till ett inte obetydligt fängelsestraff. Skall reglering få det önskade resultatet är det nödvändigt att vid överträdelser ingripa med skärpa i det enskilda fallet. Frihetsberövande påföljd bör därför normalt väljas vid överträdelser av förbud. Inträffar det att den som meddelats förbud obekymrat fortsätter sin verksamhet på ungefär samma sätt som tidigare, bör frihetsberövandet inte heller göras alltför kortvarigt.

Kommissionen har tidigare (avsnitt 7.4.3) föreslagit att ett ursprungligt förbud skall kunna förlängas vid överträdelse av förbudet. Utan att formellt vara en påföljd är förlängningen också en reaktion i anledning av brottet mot förbudet.

Den som meddelas förbud kan försöka kringgå detta genom att använda sig av någon som agerar utåt. Den föreslagna regleringen ger möjligheter att ingripa både mot den som förbudet gäller som gärningsman och mot den som biträder honom vid överträdelsen som medhjälpare. Vid bedömningen

av vad som skall anses som medhjälp bör allmänna regler om ansvar för medverkan till brott gälla.

Överträdelser av förbud enligt förslaget utgör ett s. k. kollektivdelikt. Vederbörande blir alltså dömd för sitt handlande ända fram till den senaste tidpunkt som domen avser. Om han därefter fortsätter att trotsa förbudet, kan han ställas under nytt åtal för den verksamhet som han bedrivit efter den i domen angivna tidpunkten.

Utredning om åtal bör handhas av polismyndighet och allmän åklagare enligt vanliga regler. Vid misstanke om överträdelse av förbud bör - till skillnad från vad som föreslås vid prövning av förbud - samtliga straffprocessuella tvångsmedel enligt rättegångsbalken kunna tillgripas. Frågor om överträdelser av förbud och om utdömande av påföljd prövas på vanligt sätt av allmän domstol.

7.7 Kontrollfrågor

Enligt kommissionens bedömningar torde det inte bli särskilt vanligt att rådgivare meddelas förbud. På samma sätt som kan antas gälla vid näringsförbud bör bestämmelserna främst få en förebyggande och avhållande verkan. För att reformen skall få den effekten krävs emellertid att man kan göra antagligt att meddelade förbud kommer att övervakas på ett sådant sätt att överträdelser i rimlig utsträckning upptäcks och beivras. Det finns inga skäl att blunda för att detta vållar vissa problem. Rådgivningsverksamhet är typiskt sett svårkontrollerad. Den sker ofta muntligen, på tumanhand med klienter eller per telefon och lämnar sällan några spår efter sig.

Vid övervägande av hur kontrollen bör organiseras har kommissionen funnit att det är föga meningsfullt att inrätta ett särskilt organ eller bygga upp en vidlyftig kontrollapparat för tillsyn av meddelade förbud. Kost-

naderna skulle inte stå i rimlig proportion till den effekt man i bästa fall kunde hoppas uppnå. Däremot kunde kontrollen lämpligen läggas hos ett redan existerande samhällsorgan. Det förefaller emellertid svårt att hitta en myndighet som det skulle vara ändamålsenligt att ge ett sådant kontrolluppdrag. Den nuvarande tillsynen över de kvalificerade rådgivarna är splittrad på olika myndigheter och organisationer. Varken kommerskollegium eller JK har resurser eller organisation att ha hand om ett sådant uppdrag. Annorlunda förhåller det sig med RSV som genom sitt ansvar för skattekontrollen får mycket information om skatterådgivning. Annan rådgivning faller däremot inte lika naturligt in under RSV:s verksamhetsområde. Man kunde även tänka sig att lägga ett särskilt ansvar för kontroll och tillsyn hos de brottsbeivrande myndigheterna, exempelvis hos åklagare. Kvalificerade ekonomiska brottmål handläggs ofta av länsåklagare. Där finns också en särskild kompetens samt en överblick över ett inte begränsat geografiskt område. En sådan speciell tillsynsskyldighet skulle emellertid kraftigt avvika från länsåklagarens nuvarande uppgifter. Man kan också förutse vissa organisatoriska svårigheter. Sammanfattningsvis anser kommissionen att tillsynen över att meddelade förbud efterlevs inte skall åligga någon särskilt utsedd myndighet. Andra vägar för kontrollen måste väljas.

Det sagda innebär inte att olika myndigheter inte skulle vara skyldiga att medverka i kontrollen av meddelade förbuds efterlevnad. Förbudet är straffsanktionerat. Överträdelser faller under polis- och åklagarmyndigheternas allmänna plikt att bekämpa brott. Underlåter den som har meddelats förbud att rätta sig efter förbudet kommer det således ytterst an på polis- och åklagarmyndigheterna att vidta åtgärder för att beivra överträdelsen. Av naturliga skäl måste det i många fall bli svårt för polisen att få kännedom om en överträdelse. Det hänger delvis samman med att det saknas målsägande som kan förväntas anmäla brot-

tet. Det är därför desto viktigare att andra myndigheter känner sitt ansvar och aktivt medverkar i kontrollen. Frågor om informationsutbyte och anmälningsskyldighet mellan myndigheter har aktualiserats flera gånger under senare tid bl. a. i samband med att den nya sekretesslagen (1980:100) infördes. BRÅ har haft regeringens särskilda uppdrag att se över bestämmelserna framför allt vad gäller möjligheterna att bekämpa ekonomisk brottslighet. Arbetet avslutades vid årsskiftet 1982/83 med promemorian (BRÅ PM 1982:6) Informationsutbyte mellan myndigheter - författningsförslag.

I BRÅ:s promemoria övervägs möjligheterna att införa någon form av generell författningsreglering av uppgiftslämnande mellan myndigheter i syfte att bekämpa brott. Avsikten är att reglerna i första hand skall bli ett användbart instrument vid bekämpningen av ekonomisk brottslighet. Gruppen har lagt fram ett förslag till en särskild lag med denna inriktning och har också föreslagit vissa ändringar i bl. a. sekretesslagen.

Den föreslagna lagen inleds med en allmän regel om myndigheternas samarbete i syfte att avvärja och beivra brott och med en principiellt hållen regel om deras uppgiftsutbyte för detta ändamål. I den inledande bestämmelsen framhålls att myndigheterna bör lämna varandra uppgifter i den utsträckning det inte möter hinder på grund av sekretess, av hänsyn till myndighetens egen verksamhet eller av andra särskilda skäl. Därefter följer ett antal konkreta regler om uppgiftslämnande i olika situationer. I stor utsträckning kan den föreslagna regleringen sägas utgöra ett förtydligande och en komplettering av sekretesslagens generalklausul. Denna del av regelsystemet tar i första hand sikte på uppgiftslämnande på eget initiativ. Bestämmelserna är konstruerade på olika sätt beroende på om det är fråga om brott inom den uppgiftslämnande myndighetens eget ansvarsområde, brott

inom någon annan myndighets ansvarsområde eller brott av något annat slag. Med brott inom en myndighets ansvarsområde avses både brott mot de särskilda samhällsintressen som myndigheten har att beakta - t. ex. miljöbrott, skattebrott och valutabrott - och brott mot myndighetens intressen av privaträttslig karaktär - stöld av kontorsinventarier, förskingring ur en kontantkassa, skadegörelse i myndighetens lokaler etc.

I BRÅ-promemorian föreslås såvitt nu är av intresse att en myndighet i princip skall vara skyldig att lämna uppgifter som framkommit i myndighetens verksamhet till polis eller åklagare, om uppgifterna innebär att det skäligen kan antas att ett brott har begåtts inom myndighetens ansvarsområde. Vissa undantagsregler finns framför allt om det är fråga om brott av lindrig beskaffenhet. Vidare föreslås att en myndighet utan hinder av sekretess får lämna uppgifter som framkommit i dess verksamhet till annan myndighet eller till polis eller åklagare, om uppgifterna innebär att det skäligen kan antas att brott begåtts inom den andra myndighetens ansvarsområde. Förutsättningen för att uppgifterna skall få lämnas föreslå vara, att det för brottet är föreskrivet fängelse och att brottet inte är av lindrig beskaffenhet. För de områden där sekretesslagens generalklausul f. n. inte kan tillämpas t. ex. inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten, föreslås en särreglering med betydligt restriktivare bestämmelser.

BRÅ-promemorian har just remissbehandlats. En eventuell lagstiftning som grundar sig på förslagen kan förväntas träda i kraft tidigast den 1 januari 1984.

Enligt kommissionens uppfattning skulle ett genomförande av arbetsgruppens förslag väsentligen underlätta kontrollen av meddelade förbud mot rådgivning. Förslaget bör

göra det mer självklart för myndigheter att ge polisen upplysningar om man stöter på uppgifter som gör det antagligt att brott har begåtts. Detta gäller särskilt vid överträdelser av förbud mot att idka rådgivning men även vid förfaranden, som innebär att någon gjort sig skyldig till oseriös rådgivning på sådant sätt att straffbestämmelsen i den föreslagna 2 § kan komma i fråga, bör upplysningar kunna lämnas.

Den tekniska lösning för informationsutbytet som valts i promemorian kan emellertid, tillsammans med det faktum att någon formellt utsedd tillsynsmyndighet för rådgivare och meddelade förbud inte föreslås, vålla vissa problem. Informationsflödet har knutits till brott mot myndigheters ansvarsområden, egna eller andras. Rådgivares överträdelse av meddelat förbud faller som tidigare påpekats endast under polisens och åklagarens verksamhet. Av BRÅ-promemoran framgår att när man talar om brott inom en myndighets ansvarsområde har man inte avsett polis och åklagares allmänna skyldighet att bekämpa brott (promemorian s. 91). Kommissionen menar emellertid att denna motsättning endast är skenbar och att tillämpningen av bestämmelserna om utvidgat uppgiftsutbyte i kontrollen av meddelade förbud inte bör vålla svårigheter. Rådgivningen som sådan berör oftast sådana frågor som faller inom en myndighets tillsynsområde, exempelvis skatter och valutafrågor, utmätningsfrågor, olika tillståndsärenden och bolagsbildningar. Med visst fog kan man anta att illegal rådgivning, som innebär överträdelse av meddelat förbud, ofta syftar till brott mot bestämmelser och intressen, som någon myndighet är satt att vaka över. Om den som träffats av förbud mot rådgivning på detta sätt biträder vid annans brottsliga gärningar torde därför även den som överträder förbudet medverka till ett brott inom myndighetens ansvarsområde.

Kommissionen vill slutligen framhålla att förbud mot rådgivningsverksamhet är avsett att drabba efter förhållandevis allvarliga och kvalificerade förfaranden ofta i samband med ekonomisk brottslighet. Det är därför ett väsentligt samhällsintresse att respekten för meddelade förbud upprätthålls. För att tillsynen över meddelade förbud skall kunna fungera är det nödvändigt att myndigheterna känner sitt ansvar och söker kontrollera och motverka överträdelser. Om statsförvaltningen är uppmärksam när det gäller vilka rådgivare som förekommer i olika ärenden och bevakar vilka som meddelats förbud, blir övervakningen både bättre och billigare än om en särskild tillsynsmyndighet utses. Som så ofta är det således fråga om samarbete, samordning och utnyttjande av befintliga resurser.

För att kontrollen skall fungera tillfredsställande är det vidare väsentligt för både myndigheter och enskilda att lätt kunna få tillgång till uppgifter om meddelade förbud. Detta förutsätter en central registrering av förbud. Såväl privatpersoner som vill anlita juridisk eller ekonomisk expertis som olika statliga organ som kan komma i kontakt med en rådgivare har intresse av att få information från ett sådant register. Dessutom underlättas utredningsarbetet vid misstanke om överträdelse av förbud om det finns en central registrering. Kommissionen anser därför att ett centralt register över meddelade förbud enligt den föreslagna lagen bör inrättas och att registreringen också bör omfatta interimistiska förbud.

När det gäller frågan till vilken myndighet ett sådant register bör förläggas finns inga självklara alternativ. De myndigheter som har del i tillsynen över de kvalificerade rådgivarna, JK och kommerskollegium, torde inte kunna komma i fråga på grund av bristande resurser. Det torde också vara i undantagsfall som de kvalificerade rådgivarna meddelas förbud, varför sambandet via per-

sonkretsen kan bli förhållandevist svagt. En annan lösning är att söka efter myndigheter som redan nu har till uppgift att föra liknande register. Det register över näringsförbud i konkurs som förts hos RSV förefaller vara det som är mest besläktat med det nu föreslagna. Som tidigare konstaterats har RSV anknytning till den stora del av rådgivningsverksamheten som sysslar med skatter och uppbörd. Det torde inte heller bli en alltför stor belastning för RSV att organisera ett register över meddelade förbud enligt förslaget. Kommissionen anser därför att ett register över meddelade förbud bör förläggas till RSV. Uppgifterna i registret om vilka som meddelats förbud bör vara offentliga.

Meddelar en domstol ett förbud mot fortsatt rådgivningsverksamhet bör underrättelse ske till det föreslagna registret. Detsamma bör gälla om ett förbud upphävs helt eller delvis eller om det förlängs. Även vid interimistiska beslut bör underrättelse lämnas till registret. Meddelas en advokat eller kvalificerad revisor förbud bör underrättelse även ske till advokatsamfundet resp. kommerskollegiet. Likaså bör dessa organ göra anmälan till polis eller åklagare om det i den disciplinära verksamheten uppdagas förfaranden som kan föranleda förbud.

7.8 Kostnader för reformen

Den mest ingripande och resurskrävande delen av reformen är förslaget om förbud mot rådgivningsverksamhet. Kriminaliseringen av oseriös rådgivning torde däremot inte medföra några egentliga kostnader. Det är inte möjligt att närmare uppskatta det årliga antalet fall där ett förbud enligt förslaget kan aktualiseras. Först efter någon tids erfarenhet av lagens tillämpning, torde det vara möjligt att göra en mer säker bedömning av om reformen innebär behov av personalförstärkning. Enligt kommis-

sionens uppfattning bör kostnaderna bli ganska begränsade.

Huvudansvaret för utredning av frågor om förbud mot rådgivning kommer att ligga på polis- och åklagarmyndigheterna, där en redan uppbyggd organisation står till buds. Polis och åklagare har också under senare tid tillförts resursförstärkningar för kampen mot den ekonomiska brottsligheten och bör dessutom enligt kommissionens mening få ytterligare resurser. Dessutom torde flertalet fall av ifrågasatta förbud aktualiseras i undersökningar som görs av andra orsaker, som exempelvis vid förundersökning rörande klienters allvarliga brottslighet som rådgivaren främjat. Några ytterligare nämnvärda resurser behöver då inte användas för frågan om förbud mot fortsatt rådgivningsverksamhet. Dessa förhållanden gör enligt kommissionens mening att några särskilda personalförstärkningar inte blir behövliga hos någon av de myndigheter som kommer att få utreda frågor om förbud enligt förslaget. Inte heller domstolarna torde behöva resursförstärkningar. Erfarenheterna av de nya reglerna får senare visa i vad mån resurser på sikt bör tillföras myndigheterna.

8 SPECIALMOTIVERING

1 §

Paragrafen har behandlats utförligt i den allmänna motiveringen (avsnitt 7.4.1, 7.4.2 och 7.4.3).

I början av paragrafen anges vilken personkrets som omfattas av bestämmelsen och som således kan komma i fråga för förbud. Som förutsättning gäller att man yrkesmässigt utövar rådgivningsverksamhet genom att tillhandagå andra med råd eller annat biträde i juridiska eller ekonomiska angelägenheter. Med yrkesmässigt bör också likställas sådan rådgivning som sker i nära anslutning till annan juridisk eller ekonomisk yrkesverksamhet, exempelvis en professor som uppträder som sakkunnig. I kravet på yrkesmässighet ligger att rådgivningen sker mot betalning eller annan förmån och med någon regelbundenhet. Däremot är det för tillämpningen av bestämmelsen betydelselöst om rådgivaren driver egen verksamhet eller om han är anställd. Rådgivningsverksamhet innefattar såväl uttryckliga råd och anvisningar som annan hjälp i juridiska eller ekonomiska frågor, exempelvis upprättande av avtal, biträde vid självdeklaration eller upplysningar om gällande rätt. Verksamheten måste dock rikta sig utåt - till andra. Vanligen blir det fråga om biträde som erbjuds allmänheten. Juridisk eller ekonomisk verksamhet som bedrivs internt inom företag eller koncerner omfattas inte av bestämmelsen.

De förfaranden som skall kunna föranleda förbud måste ha begåtts i rådgivningsverksamheten. Handlingar som inte har ett samband med vederbörandes agerande som rådgivare kan inte beaktas. Det väsentliga för om förbud bör övervägas är om en rådgivare genom vissa närmare angivna gärningar visat sig uppenbart olämplig att fortsättningsvis utöva sådan verksamhet.

Enligt bestämmelsen krävs att sådan olämplighet dokumenteras genom att rådgivaren begått brott av visst slag eller på annat sätt grovt åsidosatt vad som ålegat honom som rådgivare. När det gäller brott är förutsättningen att det skall ha inneburit väsentligt förfång för det allmänna eller någon enskild. Med förfång avses såväl ekonomisk skada som annan olägenhet. En rådgivare kan också grovt åsidosätta vad som åligger honom genom brott som inte medfört sådant förfång eller förfarande som inte är straffbelagda. Exempel på sådana förfaranden har lämnats i det föregående (avsnitt 7.4.2).

Bestämmelsen är fakultativ. I detta ligger framför allt att domstolen noga måste pröva om ett förbud är nödvändigt. Rådgivarens agerande måste vara av ett sådant slag att det framstår som klart att han är olämplig att fortsättningsvis ägna sig åt rådgivningsverksamhet. Därav följer också att förbud inte alltid bör meddelas därför att rådgivaren gjort sig skyldig till brott som inneburit väsentligt förfång för det allmänna eller någon enskild eller därför att han vid något tillfälle på annat sätt grovt åsidosatt vad som kan anses åligga honom som rådgivare. Rådgivaren skall i det enskilda fallet ha gjort sig skyldig till ett kvalificerat missbruk av sin ställning som rådgivare som visar på en fara för ett fortsatt oseriöst beteende. Det bör också understrykas att inte alla brott som medfört väsentligt förfång också måste innebära ett grovt åsidosättande av vad som åligger en rådgivare. Skadan kan uppstå mer av en tillfällighet. I annat fall kan sambandet mellan det förfång brottet förorsakat och rådgivarens agerande vara svagt. I sådana fall bör förbud inte meddelas.

Råd som ges i tryckt skrift och som är av sådant slag att rekvisiten för förbud i övrigt är uppfyllda torde med hänsyn till tryckfriheten inte kunna föranleda förbud.

Av andra stycket framgår att förbud får meddelas för en tid av högst fem år. Det innebär att om ett tillfälligt förbud meddelas före ett slutligt förbud får den sammanlagda tiden inte överskrida femårsgränsen.

Den som meddelats förbud får inte utöva rådgivningsverksamhet under den tid förbudet gäller vare sig i egen regi eller som anställd. I andra stycket har tagits in en föreskrift som anger att den som meddelats förbud inte heller får medverka i rådgivningsverksamhet som yrkesmässigt utövas av annan. Det är således inte tillåtet att biträda annan yrkesmässigt verksam rådgivare med exempelvis rättsutredningar eller annat konsultarbete som är att hänföra till rådgivningsverksamhet. Det gäller även om arbetet organiseras på ett sådant sätt att den som fått förbud inte har någon kontakt med klienter. Däremot omfattar förbudet inte sådant juridiskt eller ekonomiskt arbete som inte syftar till att betjäna allmänheten, exempelvis internt arbete inom företag, banker eller försäkringsbolag.

I tredje stycket finns en föreskrift om möjligheten att meddela partiellt förbud. Bestämmelsen har berörts i de allmänna överväganden (avsnitt 7.4.3).

2 §

Paragrafen innehåller en bestämmelse som för yrkesmässiga rådgivare straffbelägger vissa fall av vårdslös medverkan till annans brottsliga gärning. Bestämmelsen har behandlats under de allmänna övervägandena (avsnitt 7.4.4).

Bestämmelsen är tillämplig på samma personkrets som enligt 1 § kan meddelas förbud att yrkesmässigt bedriva rådgivningsverksamhet. Förutsättningen är att man yrkes-

mässigt tillhandagår andra med rådgivning i juridiska eller ekonomiska angelägenheter. Om en sådan rådgivare ger råd eller annat biträde som han insett eller bort inse är ägnat att främja straffbelagd gärning kan han dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. Av en yrkesmässig rådgivare krävs således att han inte får vara vårdslös när det gäller om hans sakkunskap kan utnyttjas för brottslig verksamhet. För att straffansvar skall kunna komma i fråga måste det objektivt sett föreligga risk för att rådgivarens biträde främjar en straffbelagd gärning. Däremot krävs inte att den som fått rådet faktiskt begått något brott. Det väsentliga i detta sammanhang är rådgivarens agerande, inte hans huvudmans. Det kan också vara en slump om exempelvis detaljerade anvisningar hur en straffbelagd gärning bäst bör utföras kommer till användning. Rådgivarens handlande framstår som lika straffvärt oavsett om rådet utnyttjas eller inte. Rådgivarens kännedom om klientens vandel och allmänna hederlighet måste dock spela en viss roll för vilka krav man i det särskilda fallet kan ställa på vad rådgivaren bör iaktta. Har rådgivaren haft ett långvarigt samarbete med klienten och inte haft anledning att ifrågasätta hans redlighet, måste ramarna för vad rådgivaren kan tillåta sig vara vida. Annorlunda förhåller det sig om rådgivaren känner till att den som söker hans biträde är en notorisk brottsling. I sådana fall är det rimligt att kräva att rådgivaren visar betydligt större aktsamhet.

I andra stycket föreskrivs att i ringa fall inte skall dömas till ansvar. Det är framför allt två faktorer som är av intrese för om en gärning skall anses som ringa, graden av vårdslöshet från rådgivarens sida och hur allvarlig den gärning är som rådgivaren kan ha främjat. Rådgivarens vårdslöshet bör framstå som påtaglig och förhållandevis anmärkningsvärd. Den straffbelagda gärningen bör inte vara av bagatellkaraktär.

Paragrafen innehåller vidare en subsidiaritetsregel. Kan gärningen föranleda straff enligt någon annan bestämmelse, exempelvis i BrB eller SkBL, skall pragrafen inte tillämpas.

3 §

I paragrafen ges föreskrifter om förfarandet vid meddelande av förbud mot rådgivningsverksamhet. Talan om förbud förs av allmän åklagare vid allmän domstol. Om inte annat föreskrivs i denna lag skall vid utredning och förfarande i mål om förbud i tillämpliga delar gälla vad som i allmänhet är föreskrivet om mål som rör allmänt åtal för brott, för vilket är stadgat fängelse i högst ett år. RB:s förfaranderegler är alltså tillämpliga, om inget annat har angetts särskilt.

Hänvisningen till de allmänna reglerna om mål avseende brott, för vilket är stadgat fängelse i högst ett år, innebär att särregler för bötesmål (1 kap. 3 § tredje stycket RB) eller mål vari brottet ej förskyller mer än böter inte skall tillämpas i mål om förbud. Tillämpliga blir inte heller regler i RB som förutsätter att målet rör brott som kan medföra högre straff än fängelse i ett år.

Bestämmelsen om tillämpliga brottmålsregler innebär att frågor om förbud skall prövas av tingsrätt som första domstol och att rätten därvid skall bestå av en lagfaren domare och nämnd. Även i hovrätten skall nämndemän som regel medverka vid avgörandet.

Även när det gäller frågan om vilken tingsrätt som skall ta upp frågor om förbud gäller i princip allmänna brottmålsregler. Detta innebär att en talan om förbud kan anhängiggöras vid rätten i den ort där de förfaranden har

förekommit som ligger till grund för åklagarens talan (19 kap. 1 § första stycket RB). Det är också möjligt att väcka talan vid vederbörandes allmänna tvistemålsforum (19 kap. 1 § tredje stycket RB). Förs en talan om ansvar för brott samtidigt med en talan om förbud kan även 19 kap. 6 § RB få betydelse för valet av forum.

Talan om förbud mot rådgivningsverksamhet väcks alltså av allmän åklagare. Reglerna om åtalsplikt och åtalsunderlåtelse (20 kap. 6 och 7 §§ RB) saknar aktualitet i mål om förbud. Detsamma gäller lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Däremot blir reglerna om rätt till frikännande dom vid nedläggande av åtal (20 kap. 9 § RB) tillämpliga.

Reglerna i 21 kap. RB om den misstänkte och hans försvar skall tillämpas i mål om förbud.

Reglerna i 23 kap. RB om förundersökning har gjorts tillämpliga vid utredningen av frågor om förbud mot rådgivningsverksamhet. Med hänsyn till det allvarliga ingrepp ett sådant förbud kan ha för den enskilde kan utredningen om förbud aldrig anses vara av enkel beskaffenhet. Det blir alltså inte aktuellt att en polismyndighet med tillämpning av 23 kap. 3 § RB leder utredningen. Genom att förfarandet anslutits till de allmänna brottmålsreglerna gäller förundersökningskungörelsen (1947:948) i tillämpliga delar på förundersökningsförfarandet. Det förtjänar påpekas att lagen (1964:542) om personundersökning i brottmål inte blir aktuell i mål om förbud mot rådgivningsverksamhet.

Av tvångsmedlen i 24 - 28 kap. RB är det endast beslag samt husrannsakan och övriga tvångsmedel enligt 28 kap. som kommer i fråga i mål om förbud mot rådgivningsverksamhet. Häktning, anhållande, gripande, reseförbud

och anmälningsskyldighet (24 och 25 kap. RB) har särskilt undantagits i pragrafens andra stycke. Kvarstad och skingringsförbud (26 kap. RB) saknar aktualitet. Bestämmelsen om telefonavlyssning (27 kap. 16 § RB) är som har framgått av det tidigare inte tillämplig.

Vid omröstning skall 29 kap. RB tillämpas. Omröstningen i en förbudsfråga skall ske fristående från en eventuell omröstning i en fråga om ansvar och påföljd för brott som prövas samtidigt.

Kommissionen har tidigare förordat en möjlighet för den som har underkastats ett förbud mot rådgivningsverksamhet att få detta hävt helt eller delvis (avsnitt 7.4.3). En bestämmelse om detta har tagits upp i 4 §. Regeln innebär i en viss mening att ett förbud inte vinner rättskraft mot den som har drbbats av förbudet. Regeln i 30 kap. 9 § RB om res judicata sätts alltså delvis ur spel genom regeln i 4 §. Om en talan om förbud har ogillats utgör dock 30 kap. 9 § alltid hinder att frågan prövas på nytt i samma instans.

Av 45 kap. 1 § RB följer att talan om förbud mot rådgivningsverksamhet väcks genom ansökan om stämning. Stämningsansökningen skall bl. a. innehålla uppgift om den mot vilken talan förs och de enskilda förfaranden som skall grunda förbudet med angivande av tid och plats för dessa (jfr 45 kap. 4 § RB).

I tredje stycket av den nu aktuella paragrafen har tagits in föreskrifter om den tid inom vilken åklagaren har att anhänggigöra en talan om förbud mot rådgivningsverksamhet. Utgångspunkten för fristen är den tidpunkt då den eller de gärningar som kan föranleda förbud begicks. Tiden har bestämts till fem år från gärning som avses i 1 § första stycket. Fristen får inte förlängas. Om den

inte kan iakttas, kan förbud inte meddelas med anledning av den gärning som närmast föranleder åklagarens talan. En annan sak är att förhållanden vid gärningen kan beaktas i samband med den allmänna lämplighetsbedömningen, om förbud aktualiseras mot rådgivaren i fråga i samband med nya gärningar.

4 §

Paragrafens första stycke innehåller en regel om att förbud mot rådgivningsverksamhet kan hävas på begäran av den som förbudet avser. Förutsättningen för att förbud skall få hävas är att ändrade förhållanden eller något annat särskilt skäl föranleder det. Om ett sådant villkor är uppfyllt kan rätten sålunda häva förbudet innan den bestämda förbudstiden har gått till ända. Som exempel på skäl för hävning kan anges att den som har meddelats förbud mot slutet av förbudstiden får erbjudande om en anställning inom en välrenommerad byrå och det inte finns anledning att befara att han skall ägna sig åt oseriös rådgivningsverksamhet. Särskilda skäl till hävning kan också föreligga, om vederbörande åberopar andra väsentliga omständigheter eller bevis som inte har förebragts tidigare. Liksom det är möjligt att meddela ett partiellt förbud kan ett beslut om hävning inskränkas till viss typ av rådgivningsverksamhet.

I andra stycket föreskrivs att reglerna för mål om förbud mot rådgivningsverksamhet skall i tillämpliga delar gälla i mål om upphävande av ett sådant förbud. Vidare ges regler om forum. Slutligen föreskrivs att mål om hävande av förbud får avgöras utan huvudförhandling om saken är uppenbar. Genom denna bestämmelse blir det möjligt att på handlingarna såväl bifalla som avslå ett yrkande om hävande av förbud.

5 §

I paragrafen har tagits upp regler om interimistiskt förbud mot rådgivningsverksamhet. Förutsättningar för ett förbud av sådant slag har behandlats under de allmänna övervägandena (avsnitt 7.5). Ett sådant förbud har i lagtexten givits beteckningen tillfälligt förbud. Ett sådant förbud skall kunna meddelas redan innan talan enligt 3 § har väckts. Har talan väckts skall domstolen också kunna meddela tillfälligt förbud under hela förfarandet fram till dom i målet. För att ett tillfälligt förbud skall få meddelas krävs enligt bestämmelsen synnerliga skäl. Vid prövningen av om kravet på synnerliga skäl är uppfyllt får bl. a. beaktas å ena sidan vilka följder fortsatt rådgivningsverksamhet kan få för det allmänna och för enskilda samt å andra sidan vilka ekonomiska och andra konsekvenser ett förbud skulle medföra för den som drabbas av det. Ett tillfälligt förbud bör meddelas endast om det skulle framstå som stötande att rådgivaren tillåts fortsätta sin verksamhet fram till dess en lagakraftägande dom förelåg. Naturligtvis skall det föreligga en hög grad av sannolikhet för att ett tillfälligt förbud kommer att följas av en dom på förbud. Är frågan om förbud svårbedömd bör därför ett tillfälligt förbud inte meddelas.

Av andra stycket framgår att det även vid tillfälligt förbud är möjligt att differentiera förbudet så att en viss rådgivningsverksamhet undantas.

När det gäller förfarandet vid frågor om tillfälligt förbud har det inte ansetts behövligt att ge särskilda regler om exempelvis domförhet, behörig domstol och omröstning. Detta får ses mot bakgrund av att brottmålsreglerna till följd av sambandet med talan om förbud mot rådgivningsverksamhet i princip är tillämpliga. I vissa

hänseenden har dock särskilda förfaranderegler föreskrivits. I tredje stycket har sålunda föreskrivits att en fråga om tillfälligt förbud tas upp på yrkande av åklagaren. Något krav på att yrkandet skall vara skriftligt har inte ställts upp. Av praktiska skäl torde emellertid ett yrkande som regel få skriftlig form. Om frågan om tillfälligt förbud kommer upp vid en huvudförhandling där frågan om slutligt förbud handläggs, kan åklagaren givetvis framställa sitt yrkande muntligen.

I tredje stycket har vidare tagits upp vissa ytterligare förfaranderegler. Där föreskrivs bl. a. att den som avses med ett tillfälligt förbud skall få tillfälle att yttra sig i frågan, såvida det inte finns anledning anta att han har avvikit eller i övrigt håller sig undan. Rätten får hålla förhandling för att pröva frågan. Med hänsyn till det allvarliga ingrepp ett förbud mot rådgivningsverksamhet kan innebära för en enskild person torde förhandling ofta vara påkallad. Genom en hänvisning i stycket skall reglerna i 24 kap. 14 § RB om häktningsförhandling gälla i tillämpliga delar. I stycket har också givits en regel om kallelse av den som avses med yrkandet om förbud. Att försvarare skall kallas följer av 21 kap. 9 § RB. Hålls en förhandling om tillfälligt förbud i utevaro av den som avses med förbudet är det av särskild vikt att hans intressen bevakas av en försvarare.

Av fjärde stycket framgår att ett tillfälligt förbud skall gälla omedelbart. Beslut om tillfälligt förbud skall alltid delges den som avses med förbudet.

Genom bestämmelsen i femte stycket jämställs beslut om tillfälligt förbud mot rådgivningsverksamhet vilket har meddelats under rättegången med vissa liknande beslut som avses i 49 kap. 4 § RB. Även beslut om tillfälligt förbud som har meddelats innan talan om förbud mot rådgivnings-

verksamhet har väckts är att anse som beslut under rättegången. Har ett beslut om tillfälligt förbud meddelats i samband med dom gäller för fullföljden mot beslutet 49 kap. 8 § första stycket RB. Detta är en följd av att allmänna brottmålsregler gäller för förfarandet.

6 §

I paragrafen har tagits in bestämmelser om bl. a. vissa frister som skall gälla när ett tillfälligt förbud har meddelats innan någon talan enligt 3 § har väckts. I första stycket ges en möjlighet till förlängning av den utsatta tiden efter framställning av åklagaren. För prövning av framställningen är förhandling inte nödvändig. Om det är behövligt, bör dock förhandling hållas. En sådan förhandling är då att jämställa med en förhandling enligt 5 §. Ytterligare förlängning av tiden kan sedermera meddelas.

Enligt andra stycket skall beslut om tillfälligt förbud i vissa situationer hävas. Detta kan ske när som helst under förfarandet och fordrar inte särskild begäran av part. Om talan bifalls skall domstolen pröva om det tillfälliga förbudet fortfarande skall bestå.

Enligt tredje stycket i paragrafen får domstolen i samband med att målet avgörs besluta om tillfälligt förbud. Detta kan ske utan att något yrkande väckts av åklagaren.

7 §

Paragrafen upptar en bestämmelse om register över meddelade förbud mot rådgivning (jfr avsnitt 7.7).

8 §

Straffbestämmelsen i paragrafens första stycke har behandlats under de allmänna övervägandena (avsnitt 7.6)

I paragrafens andra stycke har tagits in en föreskrift om förlängning av förbudstiden vid överträdelse av förbud mot rådgivningsverksamhet (jfr avsnitt 7.4.3). I bestämmelsen har också angetts fristen för väckande av talan om förlängning. Frågor om förlängning torde normalt komma att prövas samtidigt med ansvarsfrågan i anledning av överträdelse av förbud. Även på frågor om förlängning blir de allmänna förfaranderegelna för brottmål tillämpliga.

BILAGA 1 Kommissionens direktiv

Åtgärder mot ekonomisk brottslighet m. m.

Dir. 1982:101

Beslut vid regeringssammanträde 1982-11-25.

Statsrådet I. Carlsson anför.

1 Inledning

Under lång tid har den kriminalpolitiska debatten, liksom rättsväsendets insatser mot brott, varit mycket starkt inriktad mot i första hand den traditionella vålds- och egendomsbrottsligheten. Utan att denna blivit ett mindre allvarligt samhällsproblem, har nu också andra former av brott och skadliga förfaranden kommit att stå i centrum för den allmänna uppmärksamheten. Vid sidan av den illegala narkotikahanteringen med alla dess allvarliga sociala och personliga skadeverkningar är det i första hand den ekonomiska brottsligheten som medfört en kraftigt förändrad kriminalpolitisk situation.

Utgångspunkter för debatten har här varit att den ekonomiska brottsligheten omfattar mångdubbelt större belopp än s. k. traditionell brottslighet, att skadeverkningarna för samhället och de enskilda är av mycket allvarlig art, att samhällets åtgärder i förebyggande syfte haft delvis felaktig inriktning och framstått som otillräckliga samt att samhällets kontroll- och sanktionssystem inte är ändamålsenligt utformat för kampen mot den ekonomiska brottsligheten.

2 Vad är ekonomisk brottslighet?

Begreppet ekonomisk brottslighet förekommer inte i lagstiftningen och saknar strikt juridisk innebörd. Det finns över huvud taget inte någon allmänt vedertagen definition av begreppet. Betydande enighet finns emellertid om begreppets huvudsakliga innebörd.

Den ekonomiska brottsligheten beskrivs i justitieutskottets betänkande (1980/81:21) Ekonomisk brottslighet på följande sätt:

> Till ekonomisk brottslighet räknas först och främst sådan kriminalitet som har ekonomisk vinning som direkt motiv. Härutöver skall brottsligheten för att betraktas som ekonomisk kriminalitet ha en kontinuerlig karktär, bedrivas på ett systematiskt sätt och förövas inom ramen för näringssverksamhet som i sig inte är kriminaliserad men som i det enskilda fallet utgör själva grunden för de krinella handlingarna.
>
> De ekonomiska brotten anses ofta vara av kvalificerad art i den meningen att de enskilda brotten har stor omfattning, rör stora samhälleliga värden eller drabbar grupper av enskilda. Brotten är i regel svåra att uppdaga och beivra. Som exempel på vad som brukar hänföras till ekonomisk brottslighet i här avsedd mening kan nämnas brott som skattebedrägerier, valutabrott, bedrägerier och gäldenärsbrott.

Denna beskrivning avser att framhålla vad man i allmänhet avser med ekonomisk brottslighet. I många sammanhang är det vanligt att man också räknar med vissa brott av enskilda, främst skattebrott, till den ekonomiska brottsligheten.

Även om i strikt juridisk mening endast gärningar som är straffbelagda kan betecknas som ekonomisk brottslighet, måste man vid ett utredningsarbete om åtgärder mot sådan brottslighet också ha möjlighet att pröva det straffbara områdets omfattning. Man måste dessutom kunna pröva lämpligheten av att med andra medel än kriminalisering komma åt olika illojala förfaranden.

3 Vilken omfattning har den ekonomiska brottsligheten?

Några säkra uppskattningar av den ekonomiska brottslighetens totala omfattning eller skadeverkningar föreligger inte. Redan de olika bestämningarna av begreppets innebörd medför här problem. Det är också väl känt att endast en liten del av alla ekonomiska brott kommer till myndigheternas kännedom och leder till åtgärder. Man vågar emellertid slå fast att det finns en stor dold ekonomisk brottslighet och att denna omfattar mycket stora belopp.

De försök till beräkningar av den s. k. svarta ekonomins omfattning som gjorts har visserligen vilat på osäkert underlag och de belopp man angett har varierat kraftigt. Genomgående har dessa dock uppgått till tiotals miljarder kronor. Enligt en ganska nyligen gjord studie, som är den första som baserar sig på en mer omfattande och seröst genomförd vetenskaplig undersökning, skulle den svarta ekonomin uppgå till mellan 3,8 % och 5,5 % av bruttonationalprodukten, vilket för 1980 motsvarade 20-29 miljarder kr. I skattebortfall motsvarade detta 14-20 miljarder kr. Man kan visserligen inte sätta likhetstecken mellan ett skattebortfall som beräknas på detta sätt och de ökade skatteintäkter som man skulle få om man lyckades bemästra den ekonomiska brottsligheten. Å andra sidan omfattar den ekonomiska brottsligheten vä-

sentliga belopp som orsakats av andra förfaranden än skattebrott, t. ex. gäldenärsbrott. Till detta bör läggas de mycket stora belopp som undandras samhället genom att debiterade skatter och avgifter inte erläggs.

Ett perspektiv på problemets omfattning får man vid en jämförelse med den totala tillgreppsbrottsligheten, som år 1979 enligt anmälningsstatistikens godsvärdesuppgifter omfattade 719 miljoner kr. Även om vi också på detta område får räkna med en betydande dold brottslighet, är man uppenbart långt ifrån de summor som den ekonomiska brottsligheten omfattar.

4 Den ekonomiska brottslighetens skadeverkningar

Den ekonomiska brottslighetens skadeverkningar är mycket allvarliga redan sett ur marknadsekonomins synvinkel. När ett företag bryter mot de skrivna och oskrivna normer som sammantagna brukar betecknas god affärssed blir resultatet att företaget får orättmätiga konkurrensfördelar. Företag som dessutom åsidosätter sina förpliktelser gentemot samhället genom skattebrott eller skatteflykt, genom manipulativa bolagsbildningar eller konkurser, genom otillåtna valutatransaktioner eller brott mot importbestämmelser, genom användning av s. k. grå arbetskraft eller genom att på något annat otillbörligt sätt sänka sina kostnader skapar ännu större problem för den seriösa företagsverksamheten. Ibland kan de ekonomiska fördelar som uppnås genom svek mot dessa förpliktelser i själva verket bli så stora att all seriös näringsverksamhet i en speciell bransch får svårigheter att klara sig gentemot den oseriösa verksamheten. Brottsliga samt tvivelaktiga förfaranden kan på så sätt komma att sprida sig i hela branschen.

Skadeverkningarna av de nu beskrivna förfarandena går emellertid långt utöver snedvridningarna av marknads-

ekonomin. Samhället drabbas exempelvis av ett betydande skattebortfall, vilket leder till en tyngre skattebörda för hederliga skattebetalare. Andra följder är ekonomiska förluster för enskilda medborgare, arbetslöshet, höjda hyror, skadliga arbetsmiljöer och förstörelse av den yttre miljön. Rättsmedvetendet luckras upp.

Den ekonomiska brottsligheten medför också att samhällets fördelningspolitik på ett allvarligt och stötande sätt sätts ur spel. Genom ohederlighet kan en stor grupp på andras bekostnad leva i ett ekonomiskt överflöd som är helt otänkbart för de vanliga löntagarna. Samtidigt är det dessa som får bära kostnaderna för den sociala trygghet och den välfärd som de ekonomiska brottslingarna också utnyttjar. På detta sätt hotar den ekonomiska brottsligheten ytterst hela samhällssolidariteten och den välfärd som byggts upp med denna som grund. En förutsättning för ett fortsatt solidariskt samhällsbyggande är att vi effektivt kan motverka och ingripa mot den ekonomiska brottsligheten.

5 En kommission för åtgärder mot ekonomisk brottslighet

De senaste årens debatt och utredningsverksamhet har ökat medvetenheten om de problem som är förbundna med den ekonomiska brottsligheten och med skatteflykten. Åtgärder har vidtagits och förslag till ytterligare åtgärder, ibland i form av omfattande program, har lagts fram från olika håll, särskilt från de fackliga organisationerna och från näringslivets organisationer.

De åtgärder som hittills vidtagits har, på det hela taget emellertid inte varit tillräckliga för att vända utvecklingen. Tvärtom tyder mycket på att situationen på många områden förvärrats. För att kunna vända utveck-

lingen i rätt riktning krävs det därför att effektiva åtgärder nu vidtas för att förebygga och bekämpa ekonomisk brottslighet och skatteflykt.

Jag föreslår därför att en särskild kommission tillkallas med uppgift att föreslå lämpliga åtgärder inom ramen för en enhetlig och samordnad strategi.

Kommissionen bör arbeta skyndsamt med siktet inställt på att kunna avsluta arbetet i och med utgången av år 1983. Innan den avslutar sitt arbete skall den också redovisa ett förslag till i vilka former det framtida arbetet mot ekonomisk brottslighet och skatteflykt bör bedrivas.

6 Kommissionens närmare arbetsuppgifter

Kommissionen bör ha stor frihet att själv närmare bestämma sina arbetsuppgifter. Jag vill här endast i korthet utveckla några synpunkter som bör vara till vägledning för arbetet.

Kommissionen bör inte vara bunden av någon viss definition av ekonomisk brottslighet utan står fri att behandla alla de frågor som den bedömer som angelägna. Även verksamheter som inte är brottsliga men som ligger den ekonomiska brottsligheten nära skall självfallet kunna behandlas. De åtgärder kommissionen föreslår bör dock inte i onödan försvåra seriös företagsamhet.

En naturlig första arbetsuppgift för kommissionen är att skaffa sig en bred översikt över det arbete med anknytning till kampen mot den ekonomiska brottsligheten som pågår på olika håll. Kommissionen bör också göra en inventering av de olika förslag i frågan som lagts fram i riksdagen och i andra sammanhang.

De åtgärder som kan bli aktuella är av många olika slag. Kommissionen bör bl. a.

1. överväga hur man genom forskningsinsatser skall kunna få bättre kunskaper om den ekonomiska brottslighetens former, arbetsmetoder och utbredning samt om effekten av vidtagna åtgärder,

2. lägga fram förslag om förbättrad information till företag och allmänhet om gällande regler,

3. lägga fram förslag till effektivisering av myndighetskontrollen på olika områden - bl . a. inom taxerings- och uppbördsverksamheten - samt till former för ett förbättrat samarbete mellan kontrollmyndigheterna, bl. a. en bättre samordning på skatte- och valutaområdet och av registreringen av näringsverksamhet för inbetalning av preliminär skatt, mervärdeskatt och arbetsgivaravgifter,

4. överväga resurstilldelningen till de myndigheter som i första hand är engagerade i kampen mot den ekonomiska brottsligheten och lägga fram förslag till ett bättre utnyttjande av befintliga resurser,

5. undersöka möjligheterna att använda sådana åtgärder som etableringskontroll, näringsförbud, skattebevis och effektivare företagsrevision samt lägga fram förslag i dessa hänseenden,

6. lägga fram förslag till behövliga lagstiftningsåtgärder i övrigt t. ex. på de skatte- och näringsrättsliga, de arbetsrättsliga och på de straff- och processrättsliga områdena,

7. överväga hur det internationella samarbetet, särskilt mellan de nordiska länderna, i kampen mot den ekonomiska brottsligheten bäst bör bedrivas.

Kommissionen skall redovisa kostnadskonsekvenserna av sina förslag.

I den mån frågor av det slag som har berörts nu behandlas inom myndighet eller av pågående utredningar bör

kommissionen bilda sig en uppfattning om utredningsarbetets inriktning och vid behov göra framställningar till regeringen om tilläggsdirektiv eller liknande åtgärder.

Jag vill slutligen betona att omfattningen av den ekonomiska brottsligheten är så allvarlig att förslag till lösningar ibland aktualiseras som från andra synpunkter kan framstå som tveksamma. Även om det är mycket angeläget med snabba och effektiva åtgärder får dock dessa inte utformas så att andra värden åsidosätts på ett otillbörligt sätt. Det finns särskild anledning att betona att kraven på rättssäkerhet och integritet genomgående måste tillgodoses.

7 Kommissionens sammansättning

Kommissionen bör ha ställning av kommitté enligt kommittéförordningen (1976:119). Den bör med hänsyn till sina arbetsuppgifter och tidsplanen för arbetet bestå av ett begränsat antal personer.

Den breda förankring och de omfattande kontakter som kommissionen bör ha får i stället åstadkommas genom att man till den knyter två referensgrupper. I den ena av dessa bör ingå företrädare för riksdagens olika partier liksom för arbetsmarknadens stora organisationer. I den andra bör ingå personer som i sitt yrke arbetar med åtgärder mot ekonomisk brottslighet eller genom sin verksamhet har omfattande erfarenheter av eller kunskaper om ekonomisk brottslighet.

Till kommissionen bör vidare knytas ett sekretariat.

8 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen bemyndigar mig

att tillkalla en kommission med tre ledamöter med uppdrag att lämna förslag om åtgärder mot ekonomisk brottslighet,

att utse en av ledamöterna att vara ordförande,

att besluta om ledamöter i två till kommissionen knutna referensgrupper samt om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt kommissionen.

Vidare hemställer jag att regeringen beslutar

att kostnaderna skall belasta andra huvudtitelns kommittéanslag.

9 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hans hemställan.

(Statsrådsberedningen)

Bilaga 2 VÄGLEDANDE REGLER OM GOD ADVOKATSED
antagna av Sveriges advokatsamfunds styrelse
den 18 juni 1971

INLEDNING

Enligt 8 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken är advokat skyldig att vid utövande av sin verksamhet redbart och nitiskt utföra honom anförtrodda uppdrag och i allt iakttaga god advokatsed. Vad god advokatsed kräver är inte närmare angivet vare sig i rättegångsbalken eller stadgarna för Sveriges advokatsamfund. Normer därom har utbildats inom advokatkåren och kommit till uttryck i avgöranden av advokatsamfundets styrelse och disciplinnämnd. Advokatsamfundets fullmäktige har vid sitt ordinarie möte 1967 hemställt till styrelsen att utarbeta skrivna regler om god advokatsed. I anledning härav har styrelsen, sedan förslag till sådana regler behandlats vid allmänt advokatmöte och underställts samfundets avdelningar och disciplinnämnd för yttrande, beslutat utfärda nedan under 1-52 §§ intagna regler. Dessa regler utgör i allt väsentligt endast en kodifiering av de normer som hittills tillämpats och upprätthållits i styrelsens och disciplinnämndens praxis. Såsom framgår av rubriken har reglerna till syfte att vara vägledande för samfundets ledamöter. Det är omöjligt att i skrift reglera alla de skiftande förhållanden och frågor som kan uppkomma i en advokats verksamhet. Reglerna är inte på långt när uttömmande och får inte uppfattas så att allt som inte uttryckligen är förbjudet skulle vara tillåtet. Å andra idan innebär reglerna inte heller att varje avsteg från desamma nödvändigtvis måste föranleda disciplinär påföljd. Detta är en fråga som får bedömas med med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet

ALLMÄNNA BESTÄMMELSER

1 §.

Advokats främsta plikt är att, inom ramen för vad lag och god advokatsed bjuder, efter bästa förmåga tillvarataga klientens intressen. Han är skyldig att främja dessa utan att låta sitt handlande påverkas av tanke på egna fördelar eller obehag eller av hänsyn till samhällsställning, nationalitet, hudfärg, politisk eller religiös uppfattning eller andra ovidkommande omständigheter.

1 a §.

Advokat får i sin verksamhet inte främja orätt.

2 §.

I sin verksamhet skall advokat uppträda sakligt och korrekt samt på sådant sätt att aktningen och förtroendet för advokatkåren upprätthålles.

ADVOKATRÖRELSENS ORGANISATION

Kontorsorganisation, bokföring och förvaltning av klienters egendom

3 §.

Advokat är skyldig att tillse att hans kontorsorganisation är i god ordning samt att hans bokföring och förvaltning av klienters penningmedel och värdehandlingar sker med iakttagande av vad som därav är föreskrivet i lag och advokatsamfundets bokföringsreglemente.

Skyldighet att besvara skrivelser

4 §.

Advokat är skyldig att utan dröjsmål besvara i hans verksamhet ankommande skrivelser.

Kan en skrivelse inte utan dröjsmål besvaras i sak, bör skrivelsens mottagande erkännas och advokaten återåterkomma med svar så snart ske kan.

Reklam och ackvisition

5 §.

Advokats reklam skall vara saklig samt till inne- och form korrekt. Den får inte innehålla något som kan vara ägnat att framkalla den uppfattningen att advokaten är skickligare, snabbare eller billigare än kollegerna.

I enlighet härmed strider mot god advokatsed, bland annat:

1. att i annonser eller på brevpapper o. dyl. tillkännagiva att man är specialist inom viss gren av juridiken eller att man utövat viss praktisk verksamhet, varigenom man förvärvat särskild sakkunskap inom visst rättsområde;

2. att framställa sig själv eller sin kontorsorganisation såsom särskilt effektiv;

3. att giva brevpapper o. dyl., anslag på allmän plats, annonser eller skyltar uppseendeväckande utstyrsel eller utformning;

4. att till allmänheten utsända reklambroschyrer, samt

5. att utnyttja medverkan i press, radio eller television till reklam för den egna verksamheten eller att till representant för press, radio eller television göra uttalande i syfte att söka skapa sådan reklam.

Vad som stadgats i andra stycket under punkt 1 utgör inte hinder för advokat att i annonser eller på brevpapper o. dyl. angiva en eller flera grenar av sin advokatverksamhet.

6 §.

Advokat får inte söka förskaffa sig uppdrag genom att i cirkulär eller på annat sätt hänvända sig till annan och erbjuda denne sina tjänster som advokat.

Från denna regel gäller dock följande undantag:

1. Om en rättslig angelägenhet berör flera sakägare med överensstämmande eller likartade intressen samt det kan anses vara ett klientens eller rättsskipningens intresse att flera sakägare förenar sig om gemensamt ombud, får advokat, som erhållit uppdrag att företräda en sakägare, hänvända sig till andra sakägare för att söka erhålla även deras uppdrag. Han får dock därvid i regel inte erbjuda sig att utföra uppdraget kostnadsfritt eller mot särskilt lågt arvode eller mot den ersättning som motpart kan förpliktas att utgiva.

2. I konkurser är det tillåtet för advokat, som utsetts till interimsförvaltare eller som företräder borgenär i konkursen, att hos borgenärerna hemställa om fullmakt att utöva vederbörandes rösträtt vid val av konkursförvaltare. Det är därvid tillåtet att erbjuda sig att kostnadsfritt ombesörja bevakning av fordran i konkursen.

7 §.

Advokat får inte medverka till att annan för honom bedriver reklam eller ackvisitionsverksamhet, som han inte själv får utöva.

Ersättning för anskaffande av uppdrag

8 §.

Advokat får inte till annan avstå viss del av arvodet eller lämna honom gottgörelse i annan form för att han tillfört eller tillför advokaten uppdrag eller utfäster sig att vara verksam i sådant syfte. Sådan gottgörelse får inte heller mottagas.

Vad som sagts i första stycket utgör inte hinder för fördelning av arvode mellan advokaten och hans kompanjon eller biträdande jurist.

Anlitande av sakkunnig

9 §.

Anlitar advokat å klients vägnar sakkunnig för verkställande av utredning eller avgivande av utlåtande och vill han inte personligen ansvara för den sakkunniges arvode och kostnader, bör han vid uppdragets överlämnande fästa dennes uppmärksamhet härå.

Kompanjoner och biträden

10 §.

Det är inte tillåtet för advokat:

1. att anställa biträdande jurist eller annan på villkor att denne lämnar försträckning, ingår borgen eller åtager sig därmed jämförlig prestation;

2. att vid ingående av bolagsavtal med annan advokat eller vid anställande av biträdande jurist eller annan personal avtala om konkurrensklausul, som kan anses otillbörligt betungande för medkontrahenten;

3. att lämna biträdande jurist medgivande att utöva advokatverksamhet även för egen räkning, eller

4. att för inställelse vid domstol anlita icke rättsbildad personal, där inte särskilda omständigheter undantagsvis nödvändiggör detta.

Advokat är skyldig att, i den utsträckning som rimligen kan begäras, övervaka att hos honom anställd biträdande jurist och kontorspersonal fullgör sina skyldigheter.

Tillhandahållande av brevpapper m. m. åt annan

11 §.

Advokat får inte tillåta annan att begagna brevpapper, blanketter, kurvert el. dyl., som är försedda med advokatens namn eller firma.

AVBÖJANDE OCH FRÅNTRÄDANDE AV UPPDRAG

12 §.

I andra fall än då lag eller avtal så föreskriver är advokat inte skyldig att mottaga uppdrag.

Advokat, som inte vill åtaga sig erbjudet uppdrag, är skyldig att ofördröjligen meddela uppdragsgivaren detta. Han är inte skyldig att angiva skäl för avböjandet.

13 §.

Föreligger särskild omständighet, som kan föranleda tvivel på advokatens förmåga att obundet tillvarataga uppdragsgivarens intressen, är advokaten, om han överväger att trots denna omständighet åtaga sig erbjudet uppdrag, skyldig att utan dröjsmål upplysa uppdragsgivaren om förhållandet.

Advokat, som driver verksamhet som fastighetsmäklare, försäkringsagent ellr auktionsförrättare, är skyldig att vid rådgivning eller annat biträde rörande angelägenhet, i vilken advokaten till följd av sådan verksamhet har ett ekonomiskt intresse, upplysa uppdragsgivaren därom.

14 §.

Advokat är skyldig att avböja erbjudet uppdrag, om han själv, hos honom anställd biträdande jurist eller advokat, som är hans arbetsgivare eller kompanjon eller med vilken han har gemensam kontorsorganisation:

1. i saken eller i annan sak, som kan vara av betydelse vid det erbjudna uppdraget utförande, företräder eller själv har ett personligt eller ekonomiskt intresse, som strider mot uppdragsgivarens, eller

2. tidigare konsulterats av eller eljest biträtt motparten i samma sak eller i annan angelägenhet av sådan art, att de uppgifter vederbörande till följd därav erhållit kan tänkas få betydelse vid det erbjudna uppdragets utförande.

Likaså är advokat skyldig att avböja erbjudet uppdrag, om eljest någon omständighet föreligger, som uppenbarligen utgör hinder för advokaten att obundet hävda uppdragsgivarens intressen.

Utan hinder av vad ovan sagts äger advokat biträda i frågor rörande avtal mellan två eller flera personer, som i samförstånd med varandra begär hans biträde. I sådant fall är advokaten skyldig att beakta samtliga uppdragsgivares intressen. Uppstår mellan klienterna tvist i saken, äger advokaten inte i tvisten biträda någon av dem.

15 §.

Om advokat efter mottagande av uppdrag finner sådan omständighet föreligga, att han med kännedom därom skulle ha varit skyldig att avböja uppdraget, är han skyldig att frånträda detta.

Advokat är jämväl skyldig att frånträda mottaget uppdrag:

1. om advokaten på grund av laga förfall eller därmed jämförliga omständigheter blir förhindrad att fullfölja uppdraget;

2. om klienten begär att advokaten skall handla brottsligt eller i strid mot god advokatsed och trots påpekande vidhåller sin begäran, eller

3. om klienten undertrycker eller förvanskar bevis eller handlar svikligt.

Har omständighet som avses i 13 § första stycket inträffat eller blivit känd först efter uppdragets mottagande, skall vad som i nämnda stycke stadgats om upplysningsplikt äga motsvarande tillämpning.

16 §.

Advokat är inte berättigad att mot klientens önskan frånträda av denne lämnat uppdrag, med mindre advokaten jämlikt 15 § är skyldig att frånträda uppdraget eller eljest giltigt skäl därtill kan åberopas. Sådant skäl kan

föreligga, bland annat;

1. om klienten i orimlig grad betungar eller besvärar advokaten och inte kan förmås till rättelse;

2. om klienten lämnar advokaten instruktioner att vid uppdragets utförande förfara på ett sätt, som uppenbarligen är gagnlöst eller stridande mot klientens intressen, och trots påpekande vidhåller dessa instruktioner;

3. om klienten i väsentliga avseenden handlar i strid mot advokatens råd eller eljest klart giver till känna att han förlorat förtroendet för advokaten, eller

4. om klienten trots påminnelse underlåter att inbetala förskott eller ersättning, som advokaten i anledning av uppdraget har rätt att fordra.

Om entledigande från förordnanden, som meddelats av domstol eller annan myndighet, gäller vad för varje fall är stadgat i lag.

17 §.

Vill advokat frånträda mottaget uppdrag, är han skyldig att för klienten uppgiva skälen till frånträdandet samt att på klientens begäran lämna skriftligt besked därom. Han skall vidare såvitt möjligt bereda klienten skälig tid att anlita annan advokat. Om uppdrag som rättegångsombud gäller vad som är stadgat i 12 kap. 18 § andra stycket rättegångsbalken.

FÖRHÅLLANDET TILL KLIENTEN

Trohet och lojalitet

18 §.

Advokat är skyldig att gentemot klienten iakttaga trohet och lojalitet.

19 §.

Advokat skall iakttaga diskretion om sina klienters angelägenheter och får inte, med mindre laglig skyldighet att lämna upplysning föreligger, utan vederbörligt sam-

tycke yppa något, som i hans verksamhet förtrotts honom eller som han i samband med sådant förtroende erfarit. Advokaten är skyldig att ålägga sin personal samma diskretions- och tystnadsplikt.

20 §.

Advokat får inte utan klientens samtycke av annan än klienten betinga sig, låta åt sig utlova eller mottaga gottgörelse utöver det arvode som klienten eller annan å dennes vägnar har att erlägga. Vad nu sagts utgör dock inte hinder för advokat, som driver verksamhet som avses i 13 § andra stycket, att med klientens vetskap mottaga provision, som tillkommer honom i denna verksamhet.

21 §.

Advokat får inte utan klientens samtycke träffa förlikning med motparten. Kräver ställningstagandet till förlikningsförslag sådan skyndsamhet, att klientens samtycke inte kan inhämtas, får advokaten dock, om han är behörig därtill, godtaga förlikning, som han finner bäst förenlig med klientens intressen.

22 §.

Mellan advokat och klient bör, bortsett från normala transaktioner inom ramen för en av klienten bedriven rörelse, inte förekomma andra ekonomiska transaktioner än vad som följer av uppdragsförhållandet. Advokaten bör sålunda regelmässigt inte inlåta sig i affärsförbindelser med klienten och inte personligen ekonomiskt engagera sig i dennes affärer, inte lämna klienten lån och inte ikläda sig borgen för klientens skulder. Inte heller bör han själv mottaga lån av klienten eller utverka dennes borgen för gäld.

Finner sig advokaten i visst fall böra lämna klienten lån, får han inte betinga sig eller mottaga annat vederlag än skälig ränta. För borgen får vederlag inte begäras eller mottagas.

Uppdrags utförande

23 §.

Juridiska råd skall vara grundade på erforderlig undersökning av gällande rätt.

Uppdraget skall utföras med omsorg, noggrannhet och tillbörlig skyndsamhet samt med beaktande av att klienten inte åsamkas onödiga kostnader.

24 §.

Klienten skall på lämpligt sätt hållas underrättad om vad som förekommer vid utförandet av hans uppdrag. Förfrågningar härom från klientens sida skall besvaras skyndsamt.

Arvodesdebitering m. m.

25 §.

Debiterat arvode skall vara skäligt.

Gör klienten invändning mot skäligheten, bör advokaten upplysa honom om förefintlig möjlighet att få arvodet prövat genom skiljedom enligt vad som därav är föreskrivet i advokatsamfundets stadgar.

26 §.

Innan advokaten kan överblicka arbetets omfattning, bör avtal om arvodets storlek inte träffas annat än på klientens uttryckliga begäran.

27 §.

Rättegångsarvode, som påföres klienten, får inte, med mindre särskilda skäl därtill föreligger, överstiga vad advokaten i rättegången yrkat att motpart skall förpliktas att utgiva till klienten.

28 §.

Advokat är skyldig att upplysa klienten om före-

liggande möjligheter att erhålla offentlig försvarare, fri rättegång eller utomprocessuell rättshjälp även att beakta förefintlig rättsskyddsförsäkring.

29 §.

Advokat får inte för arbete, som omfattas av uppdrag såsom offentlig försvare eller rättegångsbiträde i fri rättegång, av klienten eller annan förbehålla sig arvode eller ersättning för utlägg utöver den ersättning som utgår av allmänna medel.

30 §.

Advokat äger av klienten begära erforderliga förskott till bestridande av utlägg för klientens räkning.

Har advokaten vid uppdragets mottagande gjort förbehåll därom, eller är det eljest med hänsyn till omständigheterna rimligt, äger advokaten av klienten begära även skäligt förskott å sitt arvode.

31 §.

Då uppdrag slutförts eller eljest upphört, skall sluträkning utan dröjsmål tillställas klienten.

Debiterat arvode behöver, såvitt det avser ett och samma uppdrag, inte specificeras, men advokaten är skyldig att på begäran lämna klienten skriftlig redogörelse för det med uppdraget förenade arbetet.

Redovisning

32 §.

Då uppdrag, i vilket advokat uppburit medel, slutförts eller eljest upphört, skall slutredovisning utan dröjsmål avgivas till klienten.

Om skyldighet i vissa fall att avgiva årsredovisning är stadgat i bokföringsreglementet.

Redovisning sker genom att redovisningsräkning tillställes klienten.

33 §

Redovisningsräkning skall vara klart och redigt upp-ställd. Den skall upptaga allt vad advokaten i anledning av uppdraget uppburit samt angiva de utlägg som advokaten haft och det arvode han påfört klienten. Dag för mottagande och utgivande av varje särskilt belopp bör angivas, där inte med hänsyn till uppdragets omfattning eller andra omständigheter ett sammanförande av flera poster till en måste anses lämpligare. Redovisningsräkningen skall vara daterad.

Vad som är stadgat i 31 § andra stycket skall äga motsvarande tillämpning å arvode, som upptagits i redovisningsräkning.

34 §.

Utvisar slutredovisning ett saldo klienten till godo, skall saldobeloppet utan dröjsmål utbetalas till klienten.

Advokat får inte som villkor för utbetalning av saldobeloppet eller del därav uppställa krav på att redovisningen skall godkännas av klienten.

35 §.

Advokat får inte genom avtal eller förbehåll fritaga sig från redovisningsskyldighet.

Utlämnande och innehållande av handlingar

36 §.

Sedan uppdrag slutförts eller eljest upphört, skall klienten tillhöriga handlingar utan dröjsmål utlämnas till honom, såvida inte laga rätt att innehålla handlingarna föreligger.

Advokat får inte som villkor för utlämnande av handlingarna uppställa krav på att advokaten debiterat arvode eller av honom avgiven redovisning skall godkännas av klienten.

FÖRHÅLLANDET TILL MOTPARTEN

37 §.

Advokat får inte genom otillbörlig påtryckning på motparten söka främja klientens sak.

Förbjudna åtgärder är i enlighet härmed bland annat:

1. otillbörlig anmälan till polis- eller åklagarmyndighet eller annan myndighet, så ock hot om sådan otillbörlig anmälan;

2. hot om skandalisering av motparten i press, radio eller television, samt

3. opåkallad hänvändelse till utomstående, såsom motpartens anhöriga eller eljest närstående, arbetsgivare, överordnade och arbetskamrater eller organisation, som motparten tillhör, så ock hot om sådan opåkallad åtgärd.

38 §.

Advokat bör inte vidtaga rättsliga åtgärder mot motparten utan att först ha tillskrivit denne och berett honom skälig tid att taga ställning till klientens anspråk och träffa uppgörelse i godo.

Är omständigheterna sådana, att dröjsmål med vidtagande av rättsliga åtgärder kan vålla klienten rättsförlust eller annan skada, eller föreligger eljest särskilda skäl för skyndsamt vidtagande av rättsliga åtgärder, står det dock advokaten fritt att utan föregående meddelande till motparten vidtaga de åtgärder som klientens intresse i varje särskilt fall kräver.

39 §.

Advokat får inte som villkor för att bevilja av motparten begärt anstånd med betalning eller annan prestation uppställa krav på att motparten skall ersätta kostnader, som han inte lagligen är skyldig att gälda och som inte heller rimligen bör åläggas honom.

40 §.

Advokat får inte inför domstol eller annan myndighet förebringa bevisning om förhållande, som är nedsättande för motparten eller göra för motparten kränkande eller förklenande uttalanden, där bevisningen eller uttalandena inte är påkallade för talans utförande eller eljest för ett behörigt tillvaratagande av klientens intressen.

Även i övrigt skall advokat avhålla sig från åtgärder eller uttalanden, som är ägnade att i onödan kränka eller såra motparten.

41 §.

Advokat får inte vilseleda motparten genom att om faktiska förhållanden eller innehållet i rättsregler lämna uppgifter, som han vet vara oriktiga.

42 §.

Företräder eller biträder advokat klient vid förhandlingar med motpart som inte anlitar ombud eller biträde, bör han, efter vad förhållandena i varje särskilt fall kräver, fästa motpartens uppmärksamhet på att det i hans uppdrag inte ingår att tillvaraga dennes intressen samt tillråda honom att anlita eller rådfråga annan advokat.

43 §.

Advokat får inte utan motpartens samtycke i rättegång åberopa av denne framfört förlikningserbjudande.

FÖRHÅLLANDET TILL DOMSTOL

44 §.

Såsom ombud eller biträde i rättegång är advokat skyldig att i allo iakttaga vad rättegångsbalken föreskriver. Han är skyldig att ordentligt sätta sig in i saken och att bedriva denna med den omsorg och skyndsamt som god rättskipning kräver.

Av rätten meddelade förlägganden skall efterkommas och förfrågningar från rättens sida utan dröjsmål besvaras.

Uppstår hinder för inställelse el. dyl., skall rätten skyndsamt underrättas därom.

Upphör advokatens uppdrag som rättegångsombud eller rättegångsbiträde, är han skyldig tillse att meddelande därom utan dröjsmål lämnas till rätten.

45 §.

Advokat är inte, med mindre särskild anledning därtill föreligger, skyldig att kontrollera riktigheten av de uppgifter som hans klient lämnar honom men får inte vid talans utförande lämna uppgift, som han vet vara osann, eller betrida uppgift, som han vet vara sann.

Advokat får inte medverka till att något undertryckes eller förvanskas men är inte skyldig - och mot klientens önskan inte heller berättigad - att i rättegången förete eller åberopa bevis eller lämna uppgift, som talar till klientens nackdel, med mindre skyldighet därtill ålägges honom jämlikt stadgandena om vittnes- och editionsplikt.

46 §.

Advokat får inte utöva otillbörlig påverkan på vittne.

Advokat, är utan hinder av att vittne åberopats av motparten, oförhindrad att sätta sig i förbindelse med vittnet för att göra sig underrättad om vad vittnet kan uppgiva.

Advokat får inte lämna för vittne nedsättande uppgifter eller om vittnet göra kränkande eller förklenande uttalanden, där uppgifterna eller uttalandena inte är påkallade för talans utförande eller eljest för ett behörigt tillvaratagande av klientens intressen. Vad nu sagts gäller även uppgifter eller uttalanden om annan.

FÖRHÅLLANDET TILL ANDRA MYNDIGHETER

47 §.

Vad som här ovan är sagt om förhållande till domstol skall i tillämpliga delar iakttagas jämväl i förhållande till annan myndighet.

FÖRHÅLLANDET TILL KOLLEGERNA

48 §.

Advokat skall gentemot kolleger visa den hänsyn och det tillmötesgående som god kollegialitet kräver. Kollegiala hänsyn får dock inte föranleda till handling eller underlåtenhet, som kan skada den egna klientens intressen.

49 §.

Har motparten anlitat advokat, skall förhandlingar i saken föras med advokaten och meddelanden i ärendet riktas till honom. Det är inte tillåtet att, med förbigående av motpartens advokat, söka kontakt med motparten personligen, där inte fråga är om åtgärd, som lagligen måste företagas gentemot motparten själv, eller ock motpartens advokat genom bortovaro, underlåtenhet att besvara brev el. dyl. gör en hänvändelse direkt till motparten nödvändig. I sådant fall bör motpartens advokat underrättas.

Betalning till motparten skall erläggas till dennes advokat, förutsatt att denne styrker sin behörighet att mottaga betalningen.

50 §.

Anlitar advokat å klientens vägnar kollega, t. ex. såsom platsombud, är han, där han inte gjort förbehåll om annat, skyldig att ansvara för kollegans arvode och kostnader, oavsett om klienten tillhandahåller erforderligt belopp.

51 §.

Kritik mot kollega skall vara saklig och måttfull.

Advokat får inte genom otillbörligt hot om anmälan eller rättslig åtgärd mot motpartens advokat söka förmå denne att vidtaga eller underlåta åtgärd.

52 §.

Advokat är skyldig att inom förelagd tid inkomma med yttrande eller svaromål, som begäres av samfundets styrelse eller disciplinnämnd eller av generalsekreteraren eller dennes medhjälpare. Han är därvid, utan hinder av den tystnadsplikt som åvilar honom, skyldig att fullständigt och sanningsenligt besvara framställda frågor och lämna begärda uppgifter.

Kommentar till 1 a §.

Kravet på iakttagande av god advokatsed leder till begränsningar i handlingsfriheten vid tillvaratagande av klientens intressen. Sålunda medför hänsynen till rättsordningen samt till motparten och tredje man att en advokat inte får i sin yrkesutövning begagna alla till buds stående medel.

Att en advokat inte får medverka till brott är självklart, men han får enligt god advokatsed inte heller jämna vägen för annans brottsliga verksamhet[1] eller främja klientens intressen på en otillbörligt sätt. Han skall enligt vad han bör inse är ogiltig enligt avtalslagens regler och han skall avböja varje uppdrag, som går ut på att någon skall vilseledas eller eljest otillbörligen förmås att företa en rättshandling. Han skall också avstå från uppdrag som måste leda till att annans rätt kränkes[2]. Inte heller får han medverka till att skriftliga

---

1 TSA 1978 sid. 375, fall 12.

2 TSA 1968 sid. 64, fall 24, samt 1967 sid. 21, fall fall 6.

handlingar upprättas för skens skull eller ges osant innehåll[1]. Han skall inte låna sig till att upprätta avtal eller andra skriftliga handlingar av sådant innehåll att det kan befaras att de kommer att brukas i otillbörligt syfte.

För att kravet på iakttagande av god advokatsed skall uppfyllas är det sålunda inte tillräckligt att advokaten förvissar sig om att det förfaringssätt som han rekommenderar eller eljest medverkar till inte är lagstridigt. Av en advokat måste fordras att han handlar på ett sätt som främjar hederlighet och redbarhet inom rättslivet, inte på ett sätt som verkar i motsatt riktning.

---

1 TSA 1979 sid. 77, fall 5.

Bilaga 3 REGLER FÖR GOD REVISORSSED

(ur Föreningen Auktoriserade Revisorer FAR: Ledamotsförteckning. Stadgar. Rekommendationer. 1983.)

INLEDNING

I samhället finns behov av en kår av oberoende revisorer som åtnjuter förtroende hos alla med intresse av god revision samt sund rådgivning och rapportering inom områdena för revisorernas yrkesutövning. Detta förtroende sammanhänger med kårens allmänna anseende och förmåga att uppfylla rättmätiga förväntningar. Den enskilde ledamotens och hela yrkeskårens intressen sammanfaller, och varje ledamot måste medverka i strävan att skapa och vidmakthålla förtroendet.

De krav som rimligen kan ställas på ledamöterna har sammanfattats i efterföljande regler för god revisorssed, vilka ledamot har att följa enligt FARs stadgar. Ledamot skall också tillse att reglerna följs av medarbete, som omfattas av hans revisionsansvar, och i den utsträckning som rimligen kan begäras, exempelvis genom instruktioner eller avtal, medverka till att de följs av anställda vid hans byrå. Vid bedömning av avvikelse från reglerna skall beaktas endast sådana fakta och förhållanden som var kända vid tiden för avvikelsen.

Regelsamlingen utgör en redogörelse för och utveckling av de lagbestämmelser och föreskrifter (exempelvis förordningen, SFS 1973:221[1], om auktorisation och godkännande av revisorer samt Kommerskollegiets revisorskungörelse) som reglerar de auktoriserade revisorernas verksamhet.

Reglerna, som är kompletterade med anvisningar, motsvarar dem som rekommenderats för de till Union Européenne des Experts Comptables Economiques et Financiers (UEC)

1 Omtryckt 1976:825, ändrad 1978:631.

anslutna revisorsorganisationerna, däribland FAR. Varje organisation kan komplettera dessa regler med de detaljer och preciseringar som kan befinnas önskvärda. Anvisningarna innehåller sådana kompletteringar.

Regelsamlingen kan givetvis inte lämna svar på alla de frågor som kan uppkomma i olika situationer under yrkesutövningen. I sådana frågor som inte med säkerhet kan bedömas med hjälp av regelsamlingen, har FARs styrelse rätt att lämna tolkningar. Sådana tolkningar meddelas samtliga ledamöter.

Ledamot som blir föremål för kritik har rätt att få sitt handlingssätt prövat av styrelsen.

Ifrågasatt avvikelse från föreskrifterna i denna regelsamling utredes genom styrelsens försorg. Ledamot som befinnes ha avvikit från sådan föreskrift eller av styrelsen meddelad tolkning har skyldighet att på anmodan av styrelsen förklara avvikelsen. Styrelsen beslutar i enlighet med FARs stadgar om disciplinära åtgärder gentemot ledamot som befunnits skyldig till överträdelse av bestämmelserna i regelsamlingen.

De här följande reglerna hr den 21 februari 1977 fastställts av föreningsstämman, som det tillkommer att besluta om ändringar i dem. Det åligger styrelsen att fortlöpande se över reglerna samt att enligt 10 § FARs stadgar för behandling av föreningsstämma framlägga förslag till sådana ändringar som anses önskvärda.

DEFINITIONER

Följande definitioner gäller för terminologin i regelsamlingen.

Ledamot

Ledamot i FAR.

Byrå

Av ledamot personligen ägd revisionsfirma eller i 11 § revisorskungörelsen omnämnt bolag, i vilket ledamot är

delägare, aktieägare eller anställd.

Klient

Den som anlitar ledamot, dennes byrå eller person som står under ledamots överinseende.

Företag

Person, företag, organisation eller myndighet, som är föremål för uppdrag.

Redovisningshandling

Förvaltningsberättelser, balans- och resultaträkningar med tillhörande noter och kommentarer samt andra ekonomiska redovisningar även om de icke bygger på fullständig bokföring.

Regel 1 - Yrkesmässigt uppträdande

Ledamot skall alltid visa sig värd den förtroende som yrket kräver. Han skall vid fullgörandet av sina yrkesuppgifter samvetsgrant iakttaga god revisorssed.

Anvisningar:

God revisorssed innebär att ledamot även inom andra områden än dem som behandlats i efterföljande regler skall uppträda på sådant sätt att han icke vanhedrar sig själv och sin yrkeskår. Såsom inledningsvis framhållits är det otänkbart att specificera alla de krav i olika avseenden som konstituerar god revisorssed. Här skall blott anföras ett fåtal tillämpningsföreskrifter.

Ledamot skall avhålla sig från uppförande och uppträdande som kan inverka menligt på förtroendet för yrkeskåren.

Yrkesverksamheten skall bedrivas i ordnade former och med en god redovisning och dokumentation av arbeten utförda för klienter.

Ledamot skall eftersträva ordnade ekonomiska förhållanden och iakttaga största försiktighet ifråga om borgensåtaganden.

Regel 2 - Oberoende

Ledamot skall utöva sitt yrke med självständighet och objektivitet. Han måste därför vid ett uppdrag alltid vara oberoende i sina ställningstaganden. Brister dessa förutsättningar, skall han avböja respektive avsäga sig uppdraget. Detta gäller likaledes då omständigheterna är sådana att de kan ge anledning till befogat tvivel om ledamotens oberoende.

Anvisningar:

Ledamot får icke göra yrkesmässiga uttalanden om han eller hans byrå enligt gällande bestämmelser är jäviga eller eljest står i sådant förhållande till klienten att detta kan antagas påverka hans bedömningar.

Här nedan återges ett antal situationer, där utomstående kan antagas ifrågasätta ledamots oberoende.

Beroendeförhållande skall exempelvis anses föreligga, om ledamoten eller dennes byrå under tid då uppdragsförhållande till klient råder:

1 innehar eller avtalat att förvärva något som helst direkt eller i något hänseende väsentligt indirekt intresse i företaget.
2 innehar ekonomiska engagemang tillsammans med företaget, hos detta anställd person, styrelseledamot eller huvudaktieägare i företaget, och engagemanget är väsentligt i förhållande till ledamotens eller hans byrås förmögenhet.
3 gått i borgen för klient eller hos denne anställd person.

4 innehar lån till eller från företaget, hos detta anställd person, styrelseledamot eller huvudaktieägare i företaget. Häri innefattas icke följande lån, som erhållits på normala villkor från låneinstitut, om detta enligt lag äger rätt att utlåna till revisor:
a lån upptagna av ledamot eller dennes byrå, om de är oväsentliga i förhållande till låntagarens förmögenhet.
b lån mot säkerhet av fastighetsinteckningar.
c övriga lån mot säkerhet, med undantag av lån mot säkerhet av borgen av ledamots byrå eller av pantförskrivning av andel eller aktier i denna.

5 varit knuten till företaget i egenskap av styrelseledamot, anställd eller på annat sätt, som inneburit befogenheter av förvaltningskaraktär.

6 befinner sig i sådant förhållande till person i företagets ledning, som enligt lag föranleder jäv, eller eljest står i en ställning av beroende till sådan person.

7 medverkat vid företagets bokföring i en omfattning som icke står i överensstämmelse med innehållet i lag eller revisorskungörelsen. Även om medverkan överensstämmer med nyssnämnda stadgande, får detta ändå icke medföra begränsning av revisionens omfattning.

8 mottagit sådan gåva som icke kan betraktas som normal minnes- eller hedersgåva.

9 till övervägande del erhåller sina inkomster från klienten. Är ledamotens verksamhet nystartad, kan dock denna situation föreligga utan att beroende behöver förutsättas.

10 erhåller subventioner direkt eller indirekt från kreditgivare till eller annan intressent i företaget, som är föremål för revision.

Regel 3 - Oförenlig verksamhet

Ledamot får icke ägna sig åt sådan annan verksamhet som är oförenlig med hans yrkesplikter som fristående revisor.

Anvisningar:

Ledamot är oförhindrad att driva verksamhet som konsult inom områden där han eller hans byrå besitter kompetens, exempelvis beskattning, organisation, databehandling inom redovisningsområdet och liknande revisorsyrket närstående områden, under förutsättning att han därvid efterkommer föreningens stadgar och dessa regler för god revisorssed.

Verksamhet eller uppdrag inom andra områden än nu sagts kan understundom vara förenliga med revisorsyrket under förutsättning att allmänhetens tilltro till ledamotens objektivitet icke därigenom rubbas. Ledamot får sålunda exempelvis:

inneha anställning som lärare vid statliga, kommunala eller andra allmänt erkända undervisningsanstalter, om han samtidigt utövar revisorsyrket i betydande omfattning,

förvalta egna förmögenhetsobjekt utanför yrkesverksamheten, om förvaltningen icke innebär aktiv affärsverksamhet.

Regel 4 - Yrkesutövningen

Ledamot skall omsorgsfullt genomföra sina yrkesuppgifter, så att han får ett tillfredsställande underlag för sina bedömningar.

Han är skyldig att beakta god redovisnings- och revisionssed.

Om ledamot enligt gällande lag eller med uppdragsgivarens medgivande anlitar av honom eller byrån anställd medarbete, sker detta på hans eget ansvar. Han måste vara medveten om sitt eget ansvar även vid samarbete med andra revisorer.

Anvisningar:

Vid utförande av revisioner måste ledamot givetvis noggrant efterkomma gällande lagstiftning, bestämmelser i bolagsordningar och sådana föreskrifter som i speciella fall kan vara utfärdade av myndigheter eller andra. Om sistnämnda föreskrifter innehåller bestämmelser som begränsar granskningens effektivitet eller på annat sätt i väsentlig grad försvårar den, bör detta påpekas i en rapport över granskningen, på ett sådant sätt att innehållet i rapporten eller i den granskade handlingen icke blir vilseledande för utomstående läsare.

Ledamot har på grund av sin ställning som revisor att vid genomförandet av sin uppgift beakta det berättigade intresset hos aktieägare, borgenärer, anställda och övriga intressenter såsom allmänheten och det allmänna, sådant detta framkommer av lag och god affärssed.

Ledamot skall dessutom beakta av föreningen utfärdade rekommendationer ifråga om god redovisnings- och revisionssed. Om det i redovisningshandling förekommer avvikelse från god redovisningssed, som är av sådan art att handlingen blir vilseledande, eller om god revisionssed av någon anledning, exempelvis bristande information, icke kunnat följas, måste detta påpekas i rapport till det organ som har att besluta om fastställelse av ekonomisk redovisning och/eller ansvarsfrihet. Skulle sådant organ ej finnas, skall rapporten avges till uppdragsgivaren.

Det är av särskild vikt att för ledamot bekant förhållande, som icke beaktats i av honom granskad redovisningshandling, vilken därigenom kan bli i väsentlig grad vilseledande, påpekas i sådan form att handlingen icke kan utnyttjas i obehörigt syfte.

Vad ovan sagts gäller i tillämpliga delar också utlåtanden i samband med värderingar mm.

I avgiven rapport skall anges vilka avgränsningar uppdraget haft.

Ledamot får icke tillåta att hans namn används i samband med prognoser och framtida transaktioner på sådant sätt att det ger anledning att antaga att han styrker sannolikheten hos framtidsbedömningen. Ledamot är däremot oförhindrad att i övrigt inom ramen för sin kompetens medverka vid det tekniska upprättandet av prognoser och andra framtidsbedömningar. Vid sådan medverkan måste det förutsättas att framtidsbedömningarna kommer att användas av andra än klienten. Bedömningarna måste därför innehålla redogörelse för källmaterial som använts vid upprättandet, de viktigaste antagandena, omfattningen av ledamotens medverkan och ansvar.

Vid samarbete med annan ledamot kan granskningsarbetet inom ett uppdrag fördelas. Varje ledamot måste emellertid deltaga i bedömningen av resultatet av annan ledamots granskningsarbete. Vid samarbete med annan revisor ankommer det på ledamoten att bedöma vilka granskningsarbeten som lämpligen kan överlåtas på denne.

Beträffande jävbestämmelserna i aktiebolagslagen och föreningslagen bör uppmärksammas att ledamot bör meddela styrelsen om medrevisor skulle vara jävig, då varje revisor är skyldig tillse att bestämmelserna i dessa lagar följs.

Ledamot som skall bedöma en tveksam åtgärd eller underlåtenhet bör till ledning för sitt handlande alltid överväga vilka befogade synpunkter som kan framkomma vid en efterföljande kritisk granskning. Han bör tydligt ange sitt ställningstagande.

Regel 5 - Tystnadsplikt

Ledamot får icke för utomstående röja sakförhållanden eller upplysningar, som han fått kännedom om under sitt arbete, såframt icke laglig upplysningsplikt föreligger eller uppdragsgivaren givit sitt tillstånd därtill. Han får ej heller till fördel för sig eller till skada eller gagna för annan utnyttja vetskapen om sådana sakförhållanden och upplysningar.

Anvisningar:

Nytillträdd revisor som efterträtt en annan har att söka information, som kan vara av betydelse för det fortsatta revisionsarbetet. Den revisor som avgått skall därvid lämna erforderliga upplysningar om företagets angelägenheter.

Offentlig myndighet (t ex domstol, åklagarmyndighet, polismyndighet eller taxeringsmyndighet) har enligt lag eller annan författning vissa möjligheter att tvinga en auktoriserad revisor att lämna upplysningar eller tillhandahålla handlingar, även om klienten inte vill ge sitt tillstånd därtill.

Enligt RB 36:5 första stycket, sådant detta lagrum lyder enligt lag den 26 juni 1975, som trätt i kraft den 1 januari 1976, får ej någon höras som vittne angående något, som han enligt lag eller annan författning är pliktig att hemlighålla, med mindre den, till vilkens förmån tystnadsplikten gäller, samtycker därtill. Lagbestämmelse om tystnadsplikt för revisor i aktiebolag finns i 10 kap. 13 § 1975 års aktiebolagslag. För auktoriserade revisorer gäller bestämmelsen i 8 § förordningen om auktorisation och godkännande av revisorer. Under hänvisning till nu nämnda bestämmelser synes en auktoriserad revisor ha betydande möjligheter att hävda att han inte utan huvudmannens samtycke får höras som vittne angående något som omfattas av tystnadsplikten. Vidare är att observera stadgandet i RB 36:6, enligt vilket ett vittne kan vägra att som vittne avge utsaga, varigenom yrkeshemlighet skulle uppenbaras, om ej synnerlig anledning förekommer att vittnet höres därom. Jfr angående beslag RB 27:2 och angående editionsföreläggande RB 38:2 andra stycket.

Det är att rekommendera att ledamot, när fråga uppkommer om vittnesförhör med honom, om beslag eller om editionsföreläggande, och klienten inte vill samtycka, till rättens avgörande hänskjuter frågan om vilka skyldigheter som åvilar honom.

Gentemot taxeringsmyndigheterna är en revisor inte skyddad i motsvarande grad. Enligt 56 § 4 mom taxeringslagen får den som verkställer s k taxeringsrevision ta del av handlingar av betydelse för revisionen utan hinder av att den, hos vilken revisionen sker, har att iakttaga tystnad om deras innehåll, låt vara att skatterätten på framställning av den hos vilken revisionen sker kan besluta att viss handling skall undantas från revisionen; förutsättningen för bifall till sådan framställning är emellertid att synnerliga skäl föranleder därtill. Enligt bevissäkringslagen för skatte- och avgiftsprocessen den 27 november 1975, som trätt i kraft den 23 december samma år, får s k säkringsåtgärd (beslag, försegling och eftersökning) beslutas utan annan förutsättning än att risk föreligger för att ett bevismedel kommer att undanhållas eller förvanskas. Visserligen kan den som blir föremål för åtgärden göra skriftlig framställning hos länsskatterätten om undantagande av visst bevismedel från granskning, om han har tystnadsplikt beträffande innehållet i handlingen eller anser att innehållet på grund av särskilda omständigheter ej bör komma till annans kännedom, men sådan framställning får bifallas endast om synnerliga skäl föreligger.

Anteckningar som förs av ledamot i samband med uppdrag och kopior av handlingar som utgör dokumentation, är hans respektive hans byrås egendom och får inte utan laglig skyldighet utlämnas till annan. I händelse av beslag eller editionsföreläggande bör ledamot respektive hans byrå, då det är genomförbart, behålla kopior av sådana anteckningar och handlingar.

Regel 6 - Förhållandet till kolleger

Ledamot skall verka för goda relationer inom yrkeskåren

Anvisningar.

Innan ledamot riktar kritik mot kollegas handlande eller underlåtenhet, måste han beakta de omständigheter som förelåg då kollegan gjorde sina överväganden. Kritik som riktas mot kollega, skall ha värdig form och bör underställas denne, innan den framförs.

Regel 7 - Publicitet och ackvisition

Ledamot får icke göra sitt namn och sina kvalifikationer kända hos allmänheten på ett sätt som kan misskreditera yrket.

Han får ej genom andra än i stadgarna medgivna reklamåtgärder eller genom direkt ackvision söka värva uppdrag.

Anvisningar:

Grundläggande för revisorns yrkesutövning är en strävan efter objektivitet. Subjektivt färgad publicitet rörande den egna personen eller verksamheten motsvarar följaktligen ej god revisorssed.

Regel 8 - Arvodesdebitering

Arvode skall vara skäligt med hänsyn till de kunskaper och den erfarenhet som ledamoten kan utnyttja i sin yrkesverksamhet och med hänsyn till det enskilda uppdragets natur och omfattning.

Ledamot får icke överenskomma om arvode beräknat efter andra grunder än ovan sagts eller debitera arvode som görs beroende av resultatet av hans arbete.

Anvisningar:

Klienter är berättigade att på begäran få en approximativ uppgift om arvodet för ett visst uppdrag, så att arvodet på förhand kan bedömas. Om detta icke är möjligt, skall klienten på begäran hållas underrättad om nedlagda kostnader i den takt arbetet fortskrider.

Bilaga 4 ETISKA OCH KOLLEGIALA REGLER FÖR LEDAMÖTERNA I SVENSKA REVISORSAMFUNDET SRS

I Allmänna bestämmelser

§ 1

Inom ramen för lag och god revisorssed är det revisors plikt att tillvarata sina uppdragsgivares och andra målgruppers intresse på bästa sätt.

§ 2

Revisor skall i sin verksamhet och sitt uppförande visa saklighet och omtanke, så att revisorn skapar tillit och respekt för sin verksamhet.

Revisor skall ständigt förnya och utveckla sina kunskaper inom sitt område för att kunna utföra sitt arbete med hänsyn till tidens krav och därvid hålla sig à jour med lagar, föreskrifter och normer osv.

§ 3

Revisor skall icke åta sig så många uppdrag att det går ut över arbetets fackliga standard.

§ 4

Om en klient icke respekterar de lagar och föreskrifter som ligger inom revisorns verksamhetsområde, skall revisorn skriftligen göra klienten uppmärksam på detta såvitt förhållandet icke är tillrättat efter första muntliga framställning.

II Oberoende

§ 5

Revisor får icke åta sig uppdrag som kan påverka hans oberoende ställning gentemot uppdragsgivaren.

Revisor får icke åta sig specialuppdrag inom eller utanför det företag han reviderar av en sådan art att det inverkar på hans fria och oberoende ställning som revisor. Med specialuppdrag förstås uppdrag utom revision. Revisor får icke sätta sig i beroendeförhållande till uppdragsgivaren genom lån, borgensförbindelse eller annat ekonomiskt avtal parterna emellan.

§ 6

Under utförandet av specialuppdrag på grund av förordnande från offentlig myndighet eller annan får revisor intill det hans arbete är avslutat icke förhandla om övertagande av uppdrag för det företag undersökningen gäller.

§ 7

Revisor får icke utan uppdragsgivarens samtycke motta någon form av gottgörelse från annan än denne för råd eller tjänster som han erbjuder eller medmedlar.

III Tystnadsplikt

§ 8

Revisor och dennes medarbetare har tystnadsplikt om alla uppdrag.

Tystnadsplikten är begränsad av de förhållanden revisor är skyldig att uttala sig om enligt lagar och föreskrifter. Avträdande revisor har rätt att meddela sin efterföljare orsaken till sitt avträdande och den senare rätt att av ledamoten erhålla för fullgörandet av sitt uppdrag erforderliga uppgifter.

IV Arvodesregler

§ 9

Revisor skall utföra ett högt kvalificerat och samvetsgrant arbete som kräver ett ekonomiskt oberoende och revisorns fulla arbetsinsats.

Dessa förhållanden, tillsammans med det ansvar revisorns arbete för övrigt innebär, skall beaktas vid arvodets fastställande.

Revisor får icke försöka skaffa sig uppdrag i konkurrens med en kollega genom att erbjuda sina tjänster för ett arvode som ligger under vanliga beräkningsgrunder.

Revisor får icke utföra arbete gratis eller för orimligt lågt arvode såvida detta icke är försvarligt av ideella skäl.

§ 10

Revisor bör icke erbjuda sig att utföra ett arbete för vilket arvodet är avtalat på förhand. Om revisor skall lämna anbud på fast arvode, skall han förbehålla sig rätten att sända tilläggsräkning om arvodet visar sig vara för lågt för att täcka utförandet av ett fullgott arbete.

§ 11

Revisor får icke betinga sig ett arvode som är beroende av det ekonomiska resultatet av hans arbete.

V Annonsering

§ 12

Varje tillkännagivande av en revisors verksamhet skall vara sakligt och värdigt. Hänvändelse till näringsidkare som redan har auktoriserad eller godkänd revisor får icke förekomma såvida det icke är tal om cirkulärmässig information om etablering eller flyttning av revisionsverksamheten.

Vid annonsering skall huvudvikten läggas på namn, adress, telefon, samarbete med andra revisorer samt eventuell titel som kan vara av betydelse för bedömandet av revisorns fackliga kvalifikationer.

I annonser, trycksaker och dylikt får revisor icke antyda att vissa delar av revisorns arbete utföres kostnadsfritt.

Skyltning skall vara saklig med huvudvikt på texten. Detsamma gäller revisors trycksaker.

Medlemskap i den nationella revisorsföreningen skall anges.

VI Förhållandet till medarbetare

§ 13

Det är av väsentlig betydelse att revisor är medveten om vid överlåtelse av arbetsuppgifter på dessa.

§ 14

Revisor får icke rikta direkt eller indirekt hänvändelse att samtycke på förhand har inhämtats hos den andre revisorn. Revisor kan anställa den som anmäler sig efter annons eller på eget initiativ.

Annons efter medarbetare eller annan person får icke ges sådan utformning att det kan uppfattas som reklam för vederbörande revisionsbyrå.

VII Förhållandet till kolleger

§ 15

Det kollegiala uppförande dessa etikregler ger anvisning om gentemot annan ledamot bör också tillämpas i förhållande till andra revisorer.

§ 16

Får revisor anbud att överta ett uppdrag efter en annan revisor skall han, innan han bestämmer sig för att åta sig uppdraget, sätta sig i förbindelse med vederbörande revisor för att få reda på orsaken till revisorsskiftet.

Anser den tidigare revisorn att uppdraget icke bör övertas av annan revisor, skall han ge en motivering för sin uppfattning. Den tillfrågade revisorn avgör i övrigt fritt om han vill överta uppdraget.

§ 17

Blir revisor erbjuden ett specialuppdrag hos en kollegas klient skall revisorn underrätta sin kollega innan arbetet påbörjas.

§ 18

En revisor skall visa aktsamhet och vara saklig i uttalanden om annan revisors arbete.

En revisor bör icke kritisera en annan revisors arbete utan att först ha sökt kontakt med vederbörande för att undanröja eventuella missförstånd.

§ 19

Om en kollega avlider får ledamot icke, vare sig direkt eller indirekt, vända sig till någon av den avlidnes klienter utan att dödsboets tillåtelse inhämtats. Vid en revisors långvariga sjukdom kan hans intresse tillvaratas av en kommitté tillsatt av lokalföreningen på orten - eventuellt samfundets styrelse. Detsamma gäller vid revisors död för att tillvarata dödsboets, efterlämnande makes och arvingars intressen.

Hänvisar föreningen klienten till revisor på grund av kollegas dödsfall eller sjukdom får revisorn icke överta dessa klienter utan betalning av en av föreningen, eller samfundet om lokalavdelning saknas, godkänd goodwill.

§ 20

Skiljaktiga meningar mellan kolleger skall först söka biläggas genom direkt kontakt med motparten.

Önskar en ledamot inge anmärkning mot en annan ledamot skall detta ske skriftligen och motparten skall tillställas kopia av anmärkningen.

En ledamot bör icke göra anmälan mot en annan ledamot till någon myndighet utan att först framlägga ärendet för samfundets styrelse.

Varje tvist av yrkes- eller föreningsmässigt slag skall söka biläggas inom samfundet. Lyckas icke samfundets styrelse bilägga tvisten, skall den föreläggas för en skiljenämnd bestående av tre skiljemän som utses inom eller utom samfundet. Vardera av parterna utser en skiljeman och samfundets styrelse en skiljeman utanför styrelsen. Den sistnämnde skall vara nämndens ordförande.

Skiljenämnden bestämmer i kallelsen hur kostnaderna för det anhängiggjorda målet skall förskotteras av parterna.

Skiljenämndens dom har bindande verkan för parterna.

Statens offentliga utredningar 1983

Kronologisk förteckning

1. Fristående skolor för inte längre skolpliktiga elever. U.
2. Nytt militärt ansvarssystem. Ju.
3. Skatteregler om traktamenten m. m. Fi.
4. Om hälften vore kvinnor. A.
5. Koncession för försäkringsrörelse. Fi.
6. Radon i bostäder. Jo.
7. Ersättning för miljöskador. Ju.
8. Stämpelskatt. Fi.
9. Lagstiftningen på kärnenergiområdet. I.
10. Användning av växtnäring. Jo.
11. Bekämpning av växtskadegörare och ogräs. Jo.
12. Former för upphandling av försvarsmateriel. Fö.
13. Att möta ubåtshotet. Fö.
14. Barn kostar. S.
15. Kommunalforskning i Sverige. C.
16. Sysselsättningsstrukturen i internationella företag. I.
17. Näringspolitiska effekter av internationella investeringar. I.
18. Lag mot etnisk diskriminering i arbetslivet. A.
19. Den stora omställningen. I.
20. Bättre miljöskydd II. Jo.
21. Vilt och jakt. Jo.
22. Utbildning för arbetslivet. A.
23. Lag om skatteansvar. Fi.
24. Ny konkurslag. Ju.
25. Internationella faderskapsfrågor. Ju.
26. Bestrålning av livsmedel. Jo.
27. Bilar och renare luft. Jo.
28. Bilar och renare luft. Bilaga. Jo.
29. Invandringspolitiken. A.
30. Utbyggd havandeskapspenning m. m. S.
31. Familjeplanering och abort. S.
32. Företagshälsovård för alla. A.
33. Kompetens inom hälso- och sjukvården m.m. S.
34. Information som styrmedel. I.
35. Patentprocessen och sanktionssystemet inom patenträtten. Ju.
36. Effektivare företagsrevision. Ju.
37. Fastighetsbildning 1. Avveckling av samfällda vägar och diken. Ju.
38. Fastighetsbildning 2. Ersättningsfrågor. JU.
39. Politisk styrning-administrativ självständighet. C.
40. Konsumentpolitiska styrmedel-utvärdering och förslag. Fi.
41. Kontroll av rådgivare. Ju.

Statens offentliga utredningar 1983

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Nytt militärt ansvarssystem. [2]
Ersättning för miljöskador. [7]
Ny konkurslag. [24]
Internationella faderskapsfrågor. [25]
Patentprocessen och sanktionssystemet inom patenträtten. [35]
Kommissionen mot ekonomisk brottslighet. 1. Effektivare företagsrevision. [36] 2. Kontroll av rådgivare. [41]
Fastighetsbildningsutredningen. 1. Fastighetsbildning 1. Avveckling av samfällda vägar och diken. [37]
2. Fastighetsbildning 2. Ersättningsfrågor. [38]

Försvarsdepartementet

Former för upphandling av försvarsmateriel. [12]
Att möta ubåtshotet. [13]

Socialdepartementet

Barn kostar. [14]
Utbyggd havandeskapspenning m. m. [30]
Familjeplanering och abort. [31]
Kompetens inom hälso- och sjukvården m.m. [33]

Finansdepartementet

Skatteregler om traktamenten m. m. [3]
Koncession för försäkringsrörelse. [5]
Stämpelskatt. [8]
Lag om skatteansvar. [23]
Konsumentpolitiska styrmedel-utvärdering och förslag. [40]

Utbildningsdepartementet

Fristående skolor för inte längre skolpliktiga elever. [1]

Jordbruksdepartementet

Radon i bostäder. [6]
Utredningen om användningen av kemiska medel i jord och skogsbruket m. m. 1. Användning av växtnäring. [10] 2. Bekämpning av växtskadegörare och ogräs. [11]
Bättre miljöskydd II. [20]
Vilt och jakt. [21]
Bestrålning av livsmedel. [26]
Bilavgaskommittén. 1. Bilar och renare luft. [27] 2. Bilar och renare luft. Bilaga. [28]

Arbetsmarknadsdepartementet

Om hälften vore kvinnor. [4]
Lag mot etnisk diskriminering i arbetslivet. [18]
Utbildning för arbetslivet. [22]
Invandringspolitiken. [29]
Företagshälsovård för alla. [32]

Industridepartementet

Lagstiftningen på kärnenergiområdet. [9]
Direktinvesteringskommittén. 1. Sysselsättningsstrukturen i internationella företag. [16] 2. Näringspolitiska effekter av internationella investeringar. [17]
Den stora omställningen. [19]
Information som styrmedel. [34]

Civildepartementet

Kommunalforskning i Sverige. [15]
Politisk styrning-administrativ självständighet. [39]

Anm. Siffrorna inom klammer betecknar utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.

Liber
Allmänna Förlaget

ISBN 98-38-07775-2
ISSN 0375-250X